

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๖๑ ตอนที่ ๑๖๐๑ – ๑๖๑๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๖๐๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๐

ถ้าเข้าใจว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้จำ ก็จะมีการอ่านหรือการฟัง และท่องจำ แต่ไม่ได้พิจารณาให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ว่า เป็นจริงตามที่ทรงแสดงไว้หรือไม่

อย่างเช่น ทรงแสดงว่า ขณะเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ถ้าท่องว่า ทุกขอริยสัจได้แก่จิตที่ดวง ได้แก่เจตสิกที่ดวง ได้แก่รูป เพื่อที่จะจำ ก็ไม่เข้าใจ พุทธประสงค์ที่ทรงแสดงเรื่องของจิตที่ดวงที่เป็นทุกขสัจว่า ไม่ว่าจะเป็จิตใดก็ตามที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ที่ทรงแสดงว่าจำนวนเท่านั้นก็เพื่อว่า ในขณะนี้เองก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น จิตเห็นในขณะนี้ก็รวมอยู่ในทุกขสัจ จิตได้ยินในขณะนี้ จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส โสภะ โทสะ หรือกุศลต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ก็รวมอยู่ในจิตที่เป็นทุกขอริยสัจ

เพราะฉะนั้น แทนที่จะท่องจำจำนวน ก็ให้รู้พระพุทธประสงค์ที่ทรงแสดงทุกขสัจได้แก่จิตอะไรบ้างนั้นว่า เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ไม่ใช่ตัวตน ตามข้อความใน **อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต โยธาชีววรรคที่ ๔ อุมมังคสูตร ข้อ ๑๘๖** ที่ว่า

... รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมแห่งคาถา ๔ บาทแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไซ้ ก็ควรเรียกว่า เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม ฯ

ไม่ใช่การจำได้มาก ๆ โดยไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ไม่ว่าจะฟังเรื่องอะไร จะสัมผัสเพียงไรก็ตาม ขอให้เข้าใจในอรรถนั้นจริง ๆ ให้เป็นผู้รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมแห่งคาถา ๔ บาทนั้นแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควร

แก่กรรม คือ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ยินได้ฟังทั้งหมดในพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะทรงแสดงเรื่องของโลกะ สติระลึกลักษณะของโลภะ ทรงแสดงเรื่องของโทสะ สติระลึกลักษณะของโทสะ ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่กรรม จึงเป็นพหูสูต

แต่ถ้าโลกมุลจิตมีกีดขวาง ประกอบด้วยเจตสิกเท่าไร และไม่ระลึกลักษณะของโลกมุลจิต ขณะนั้นก็ไม่สามารถเข้าใจในสภาพที่เป็นเพียงจิต แต่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ ถ้าโดยนัยนั้น จะรู้มากเท่าไรก็ไม่ใช่พหูสูต เพราะไม่รู้ว่าพระธรรมที่ทรงแสดงเป็นความจริงอย่างนั้น ๆ สามารถพิสูจน์ได้ในขณะที่โลกมุลจิตเกิดโดยระลึกรู้ตามความเป็นจริงตามที่ทรงแสดง สามารถรู้ทั่วถึงในความหมายในอรรถของสภาพธรรมนั้น ก็เป็นพหูสูต

เพราะฉะนั้น ธรรมเป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องรู้ว่า เป็นการรู้ทั่วถึงในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นปรมัตถธรรมและบัญญัติธรรมนั่นเอง สามารถแยกแยะได้ว่า สุขทุกข์ในวันหนึ่ง ๆ นี้ เกิดจากปรมัตถธรรม หรือว่าเกิดจากบัญญัติธรรม

ถ้าเป็นบัญญัติธรรม ก็หลงสุข หลงทุกข์ในสิ่งซึ่งไม่มีอะไรเป็นของจริง นอกจากเป็นการคิดนึกเท่านั้นเอง เหมือนสัญญา คือ กำมือเปล่า ซึ่งทำให้เกิดความหวังว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่เมื่อปรากฏตามความเป็นจริงก็ไม่มีสิ่งใดทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่รู้ปรมัตถธรรม ก็ยังคงอยู่ในโลกของบัญญัติ และไม่สามารถประจักษ์ทุกข์ซึ่งทรงแสดงว่า ได้แก่จิตเท่าไร ได้แก่เจตสิกเท่าไร ได้แก่รูป นั่นคือการท่อง การจำ แต่ไม่สามารถประจักษ์ทุกข์ได้

ถ. สันโยชนมี ๑๐ พระอรหันต์จะได้หมดแล้ว แต่วาสนาพระอรหันต์ยังละไม่ได้ วาสนานี้จัดว่าเป็นอะไร เป็นกิเลสหรือเปล่า

ส. เป็นการสะสม ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้วมีแต่วิบากกับกิริยา ท่านผู้ฟังชอบที่จะขีดเส้น ใส่กล่อง วัด ตัดด้วยไม้บรรทัด ด้วยอะไรก็ตามแต่ แต่ให้ทราบว่าการปรุงแต่งของสภาพธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ไม่ทราบว่าจะเอาอะไรมาวัดหรือมาขีด มาคั่น ขอแต่ให้ทราบว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล จะเพียงพอไหม

หรือแทนที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เป็นเรื่องของความสงสัย เป็นความคิดต่าง ๆ

เรื่องของธรรม เป็นเรื่องที่น่าคิด จะรู้น้อย แต่พิจารณามาก เข้าใจจริง ๆ และ ประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือว่าจะรู้มาก แต่ไม่รู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ อย่างไหนจึงจะเป็นพหุสูตร เพราะว่าการจำเรื่อง อ่านเรื่อง รู้เรื่อง ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรม แต่การพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ ไม่ว่าจะได้ยินได้ฟังอะไรมา อย่างสภาพรู้ ธาตุรู้ อากาโรรู้เท่านี้ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มีทางไหนบ้างที่จะพิสูจน์ได้ ทางตาที่กำลังเห็น พิสูจน์ได้แล้ว ทางหูที่กำลังได้ยินก็พิสูจน์ได้ ทางจมูกที่ได้กลิ่นก็พิสูจน์ได้ ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ก็พิสูจน์ได้ ทางกายที่กระทบสัมผัสก็พิสูจน์ได้ ทางใจคิดนึกก็พิสูจน์ได้ พร้อมทั้งจะให้ พิสูจน์ พอไหมที่จะเป็นพหุสูตร ที่จะเป็นผู้รู้ทั่วถึงอรรถ และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

แข่งมีปรากฏทุกวัน ตั้งแต่เช้าที่ลืมตาจนกระทั่งหลับตา เป็นสิ่งที่ทำให้กิเลส เพิ่มขึ้น หรือว่าทำให้กิเลสลดลง น่าคิดใหม่ เพียงเท่านี้ สิ้นธรรมดาที่ปรากฏ ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่ทำให้กิเลสเพิ่มขึ้น หรือจะทำให้กิเลสลดลงถึงกับ ดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ได้ นี่เป็นสิ่งที่น่าคิดว่า เป็นของธรรมดา ๆ แต่ผลคือ กิเลสเพิ่มขึ้น หรือว่ากิเลสลดลง

ถ. อาจารย์บอกว่า วาสนา เป็นอกุศลอย่างเดียว

สุ. เป็นสิ่งที่ไม่ดี

ถ. เป็นสิ่งที่ไม่ดี พระอรหันต์ที่ท่านยังมีวาสนา ท่านก็ยังละสิ่งที่ไม่ดีไม่ได้

สุ. แต่ท่านไม่มีอกุศล เป็นสิ่งที่จะต้องทราบ อกุศลได้แก่อกุศลธรรม ประเภทต่าง ๆ ๙ กองตามที่ได้ศึกษากันมาแล้ว ซึ่งพระอรหันต์ดับหมด แต่ยังมี กายวาจาที่เรียกว่า สิ่งที่ไม่ดี แต่ไม่ใช่เกิดจากอกุศล

ถ. เกิดจากการสังสม

สุ. เกิดจากการสะสม พระอรหันต์มีจิตเพียง ๒ ชาติเท่านั้น คือ วิบากจิต กับกิริยาจิต ไม่มีกุศล ไม่มีอกุศล เพราะฉะนั้น ธรรมต้องสอดคล้องกัน ต้องพยายาม

คิด พยายามพิจารณาถึงอรรถ ไม่ใช่โดยพยัญชนะอย่างเดียว แต่ต้องเข้าใจ ให้สอดคล้องกันถึงอรรถด้วย ไม่ใช่เรียนแต่คำหรือเรื่อง แต่ต้องเข้าใจสภาพตามความเป็นจริงของธรรมแต่ละประเภทด้วย

วันนี้ เห็น เป็นปัจจัยให้กิเลสเพิ่มหรือเป็นปัจจัยให้กิเลสลด จะต้องเห็นไปทุกชาติ จะต้องได้ยินไปทุกชาติ ต้องได้กลิ่น ต้องลิ้มรส ต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสไปทุกชาติ เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดง เพื่อให้ปัญญาเจริญขึ้นเพื่อรู้สิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง

นี่คือพระพุทธประสงค์ของการศึกษาธรรม จะน้อยหรือจะมากก็ตาม เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกได้

ที่ท่านผู้ฟัง ฟังเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ ละเอียดขึ้น เจตสิกประเภทต่าง ๆ ละเอียดขึ้น รูปประเภทต่าง ๆ ละเอียดขึ้น ไม่ควรลืมจุดประสงค์ว่า เพื่อให้รู้ลักษณะของธรรมที่ได้ยินได้ฟัง และเพื่อเกื้อกูลให้ปัญญาละคลายการยึดถือสภาพธรรมนั้นว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เพียงแข็ง แค่นี้น่าสนใจไหม หรือว่าไม่เอา จะเอามากมายที่โน่น ที่นี้ ชื่อต่าง ๆ ยาก ๆ และละเอียดซึ่งจะทำให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ได้ เมื่อรู้ความจริงของแข็งที่ปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ มีสภาพธรรมที่จะทำให้เกิดถึงความเป็นพระอรหันต์ ถ้ามองดูมาอีก ก็ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล ถึงความเป็นพระสกทาคามีบุคคล ถึงความเป็นพระโสดาบันบุคคล ถึงความที่ปัญญาประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เป็นปัญญาที่สมบูรณ์ตามลำดับขั้น

วันหนึ่ง ๆ อยู่ในโลกของความคิด สุขทุกข์กับความคิด เพราะไม่สามารถรู้ชัดในลักษณะของปรมัตถธรรม ต่อเมื่อใดรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมจริง ๆ เมื่อนั้นจึงจะสามารถประจักษ์แจ้งในการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมได้ เพราะว่าบัญญัติไม่เกิดดับ เป็นแต่เพียงความคิดนึกเท่านั้น

ท่านผู้ฟังเขียนมาถามว่า ที่อาจารย์บอกว่า วาสนาเป็นอกุศล เป็นได้อย่างไร วาสนาหมายถึงอะไร และบารมีต่างกับวาสนาอย่างไร

ไม่ทราบเมื่อไหร่ก็เข้าใจหรือเปล่าที่ว่า วาสนาไม่ดี แต่ไม่ใช่อกุศลจิต ไม่ใช่อกุศลเจตสิก สำหรับพระอรหันต์ดับอกุศลธรรมทั้งหมด แต่ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์-สัมมาสัมพุทธเจ้าดับวาสนาไม่ได้ คือ ยังมีความประพฤติดังกายทางวาจาที่ดูไม่งาม อย่างการเดินเร็ว ๆ เหมือนวิ่ง ใครเห็นจะว่าอย่างไร บางท่านกล่าวว่าเหมือนลิงหรือว่าใครชอบ แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่มีอกุศลจิต มีแต่การกระทำที่สะสมมาจนชินทางกาย ทางวาจาที่ดูไม่งาม นั่นคือความหมายของวาสนา

ถ้าไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ จะเดินสวยเพราะอกุศลได้ไหม จะเดินไม่สวยเพราะอกุศลได้ไหม ได้แน่นอน ใช่ไหม เพราะว่ายังมีอกุศลอยู่ กิริยาอาการมารยาทน่าดูในการบริโภคอาหาร ในการเดิน ในการพูด ในการนั่ง ในการนอนด้วยโลภะได้ และบางท่านก็มีกายวาจาที่ดูไม่งามด้วยอกุศลเหมือนกัน แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ดับอกุศลทั้งหมด ไม่มีอกุศลธรรมเลย แต่การสะสมความเคยชินของการกระทำ ความประพฤติดังกาย ทางวาจา ละไม่ได้ แม้ว่าอกุศลจิตไม่เกิด เพราะว่าเรื่องของใจเป็นกุศลและอกุศล จริง แต่เรื่องของกิริยาอาการทางกาย ทางวาจา กระทำไปด้วยกุศลก็ได้ ด้วยอกุศลก็ได้ แม้ดับอกุศลหมดแล้ว ก็ยังคงมีการกระทำทางกาย ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสม ไม่น่าดูเลย หรือทางวาจา อย่างบางท่านใช้คำว่า คนถ้อยจนติดปาก แต่คนที่ยังมีกิเลสอยู่และใช้คำว่า คนถ้อย ก็เป็นความต่างกันของผู้ที่ดับอกุศลกับผู้ที่ยังมีอกุศล ผู้ที่ยังมีอกุศลพูดคำว่าคนถ้อยกับผู้อื่นด้วยความสำคัญตน คนอื่นถ้อย ตัวเองคงจะไม่ถ้อย จึงได้ว่าคนอื่นถ้อยในขณะนั้น

แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้ว เคยสะสมกายวาจามา แม้ว่าจะดับอกุศลแล้ว อกุศลธรรมคืออกุศลเจตสิกไม่มีเลย กุศลจิตก็ไม่มีเลย แต่ความคุ้นเคยกับกายวาจาที่ได้ทำมามากจนติด แม้ว่าจะในขณะนั้นอกุศลจิตไม่เกิด แต่ก็มีกิริยาจิตที่ทำให้กายวาจาเป็นไปโดยไม่น่าดู นั่นคือความหมายของวาสนา

คำถามต่อไปท่านถามว่า บารมีต่างกับวาสนาอย่างไร

บารมีก็ต้องเป็นการสะสมที่จะให้ถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน

พระธรรมทั้งหมดที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ว่าจะจากพระสูตรหรือพระอภิธรรมก็ตาม เป็นข้อความที่ควรแก่การพิจารณา แม้จะเป็นสิ่งซึ่งดูเสมือนว่าจะเป็นประโยชน์น้อย สำหรับบางท่าน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าพิจารณาให้ทั่วถึงในอรรถนั้น ๆ จริง ๆ จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเป็นอยู่กับทุกท่านได้ เช่น ข้อความใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เอนิสังคสูตรที่ ๑๐** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

กามคุณ ๕ มีใจเป็นที่ ๖ บัณฑิตประกาศแล้วในโลก บุคคลเลิกความพอใจ
ในนามรูปนี้ได้แล้ว ก็พ้นจากทุกข์ได้อย่างนี้ ฯ

สันนิทเดียว ไช้ไหม เพียงให้ เลิกความพอใจในนามรูปนี้ได้แล้ว ก็พ้นจากทุกข์
ได้อย่างนี้

ครอบคลุมถึงอริยสัจและธรรมข้ออื่น ๆ ไหม เพียงแต่จะเลิกได้อย่างไร
เท่านั้นเอง เพราะว่าทุกข์ทั้งหลายมาจากนามรูป เมื่อไม่รู้จักความจริงของสภาพธรรม
ก็ย่อมจะยินดีเพลิดเพลินในกามคุณ ๕ มีใจเป็นที่ ๖ เพราะฉะนั้น เห็นจริงหรือยังว่า
ทุกข์อริยสัจคืออะไร วันหนึ่ง ๆ ทุกข์สัจคืออะไร

ชั้น ๕ ที่เป็นไปในภุมิ ๓ ที่เหลือ เว้นตณหา เป็นทุกข์ โดยนัยของทุกข์อริยสัจ
ไม่ต้องกล่าวถึงจิตที่ดวง เจตสิกที่ดวงก็ได้ เพียงแต่รู้ความจริงว่า ชั้น ๕ ที่เป็นไป
ในภุมิ ๓ ได้แก่ กามภุมิ รูปภุมิ อรูปภุมิ เว้นโลกุตตรภุมิ แม้จะไม่กล่าวโดยจำนวน
แต่กล่าวโดยข้อความว่า ชั้น ๕ ที่เป็นไปในภุมิ ๓ ที่เว้นตณหา เป็นทุกข์ โดยนัยของ
ทุกข์อริยสัจ

เพราะฉะนั้น ขณะนี้เองกำลังเป็นกามภุมิ ในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน
ในขณะที่ได้กลิ่น สามารถที่จะพิจารณาจนกระทั่งรู้ว่าเป็นทุกข์ เพราะว่าไม่เพียง
แต่ถ้าไม่สามารถแยกปรมาัตถธรรมออกจากบัญญัติ อย่างทางตาที่กำลังคิดถึง
สีอันวันณะต่าง ๆ จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปได้ไหม ก็ไม่มีทางเลย

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ก่อนที่จะไปกระทำสิ่งใด ๆ ก็ตามเพื่อให้ประจักษ์การ
เกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม ขอเพียงให้รู้ความจริงว่า ปรมาัตถธรรมที่เป็นรูป

ปรากฏทางตาโดยไม่ใช้การคิดนึกเรื่องของสิ่งที่ปรากฏเมื่อไร เมื่อนั้นจะเข้าใจว่า บัญญัติธรรมต่างกับปรมาัตถธรรมอย่างไร แต่ถ้ายังไม่แยกและคิดว่า จะไปพากเพียร ระลึกลักษณะของนามธรรมนั้นบ้าง รูปธรรมนี้บ้าง เพื่อให้ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป จะเป็นไปไม่ได้เลย ตราบใดที่ยังไม่รู้ขณะที่ต่างกันของปรมาตถธรรมกับบัญญัติธรรม

ขุททกนิกาย มหานิทเทส ข้อ ๒๐๑ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ชนทั้งหลายที่เห็นกันก็ดี ที่ได้ยินชื่อเรียกกันก็ดี ชนเหล่านั้นที่จากไปแล้ว
ยังเหลือแต่ชื่อเท่านั้น ที่พูดถึงกันอยู่

นี้แสดงถึงปรมาตถธรรมกับบัญญัติหรือเปล่า

คิดถึงคนอื่น หรือว่าคิดถึงตัวท่าน ในขณะที่ได้ยินข้อความนี้ คิดถึงคนที่จากไป
หรือคิดถึงว่า แม้ตัวท่านเองก็จะเป็นบุคคลนี้อยู่อีกไม่นานเลย

บุคคลนี้ในชาตินี้เป็นอย่างไร ย่อมประจักษ์แจ้งกับตัวของท่านเองแล้วว่า
ชาตินี้ท่านเป็นอย่างนี้ ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ มีการเห็น การได้ยิน
การได้รับผลของกรรมที่เป็นกุศลวิบาก อกุศลวิบากอย่างไร แต่อีกไม่นานก็จะเป็น
บุคคลอื่น พันสภาพความเป็นบุคคลนี้

เพราะฉะนั้น ทุกท่าน ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ใช่เมื่อสิ้นชีวิตแล้วเท่านั้น
ที่จะเหลือแต่ชื่อ แม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็มีแต่ชื่อเท่านั้นทุก ๆ ขณะ เพราะว่า
มีสภาพธรรมอะไรบางอย่างที่เหลือจากเมื่อขณะนี้ ไม่มีเลย ไซ้ไหม เห็นเมื่อก็ดับไปแล้ว ได้ยิน
เมื่อกื่กดับไปแล้ว คิดนึกก็ดับไปแล้ว เหลือแต่ชื่อ ไซ้ไหม ที่เรียกกันว่าคนนี้หรือคนนั้น

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สภาพธรรมทุกขณะที่เกิด ดับไปแล้ว เพราะฉะนั้น
ไม่ใช่แต่เฉพาะขณะที่สิ้นชีวิตแล้ว แม้แต่ในขณะนี้เอง ก็มีแต่เพียงชื่อ

มีใครคิดว่าไม่จริงบ้าง

ไม่มีอะไรเหลือ ทุก ๆ ขณะที่ผ่านมา และอีกไม่นานก็จะเป็นคนอื่น ไม่ใช่คิดถึง
แต่เฉพาะผู้ที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งไม่มีโอกาสจะพบอีก จะเห็นอีก ที่จะคิดถึงก็คิดถึง
แต่เพียงชื่อจริง ๆ แต่แม้ตัวท่านเอง อีกไม่นานก็เป็นเช่นนั้น

๑๖๐๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๐

สำหรับการอบรมเจริญปัญญาจนสามารถดับโลภะได้เป็นสมุจเฉตถึงความ
เป็นพระอรหันต์ ใน **ขุททกนิกาย มหานิทเทส ปุราเภทสูตรตติยบทที่ ๑๐**
ข้อ ๔๑๓ มีข้อความที่แสดงถึงผู้ที่ดับโลภะแล้ว จะไม่มีการติดในอารมณ์ทั้งหลายเลย
ต่างกับขณะที่ยังคงมีความพอใจ ต้องการ ยึดมั่นในอารมณ์ทุกอย่าง ทั้งทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ข้อความมีว่า

...จักขุเป็นธรรมชาติชอบรูป ยินดีในรูป ชื่นชมในรูป พระอรหันต์ฝึก
คุ้มครอง รักษา สำรวมจักขุ และยอมแสดงธรรมเพื่อความสำเร็จจักขุนั้น ฯลฯ

นี่เป็นความต่างกันมากของผู้ที่ได้ฝึกอบรมจิตแล้ว กับผู้ที่ยังไม่ได้อบรมจิตเลย
หรือผู้ที่กำลังอบรมจิตอยู่ เพราะว่าธรรมดา จักขุเป็นธรรมชาติชอบรูป ยินดีในรูป
ชื่นชมในรูป แต่ว่าพระอรหันต์ฝึก คุ้มครอง รักษา สำรวมจักขุ และยอมแสดงธรรม
เพื่อความสำเร็จจักขุนั้น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

สำหรับมัจฉาก็ดี ช้างก็ดีที่ยังไม่ได้ฝึก ใครจะไปห้าม ไม่ให้ประพฤตินิสัยซึ่ง
ไม่เหมาะสมไม่ควรก็เป็นไปไม่ได้ แต่ว่าช้างที่ฝึกแล้ว ม้าที่ฝึกแล้ว ใครจะไปห้าม ไม่ให้
ทำในสิ่งที่ถูกที่ควรก็ไม่ได้ ฉะนั้น คนที่ยังไม่ได้ฝึก ที่จะห้าม ไม่ให้ชอบในสิ่งที่ปรากฏ
ทางตาก็คือสิ่งที่เป็นไปได้โดย ใครจะมาชี้แจงพร่ำสอนอย่างไร แต่ผู้ที่ไม่ได้ฝึกก็ยัง
ต้องออกไปนอกทางของคำสอนนั้นตามกิเลสที่สะสมมา แต่ถ้าผู้ที่ได้ฝึกแล้วจริง ๆ
ก็ไม่มีใครสามารถแนะนำชักชวนให้ผู้ที่ได้ฝึกจิตแล้ว มีความประพฤติเหมือนเช่นที่
ไม่ได้เคยฝึกฝนมาก่อน

ข้อความต่อไปมีว่า

หูเป็นธรรมชาติชอบเสียง จมูกเป็นธรรมชาติชอบกลิ่น ลิ้นเป็นธรรมชาติชอบรส กายเป็นธรรมชาติชอบโผฏฐัพพะ ใจเป็นธรรมชาติชอบธรรมารมณ์ ยินดีในธรรมารมณ์ ชื่นชมในธรรมารมณ์ พระอรหันต์คัมภีร์ครอง รักษา สำรวมใจ และแสดงธรรมเพื่อความสำรวมใจนั้น สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ชนทั้งหลายย่อมนำพาหนะที่เขาฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม พระราชาทรงขึ้นพาหนะที่เขาฝึกแล้ว บุคคลผู้ฝึกฝนแล้ว อดกลั้นถ้อยคำที่ล่วงเกินได้ เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์

ม้าอัสดร ม้าสินธพผู้อาชาไนย ช้างใหญ่กุญชรที่เขาฝึกแล้ว เป็นสัตว์ประเสริฐ บุคคลผู้ฝึกตนแล้ว ประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้น

ใคร ๆ ไม่พึงไปถึงนิพพานอันเป็นทิศที่ไม่เคยไปด้วยยานเหล่านั้น เหมือนบุคคลผู้ฝึกแล้ว มีตนอันฝึกแล้ว ฝึกดีแล้ว ย่อมไปถึงได้

พระอรหันต์ไม่หวั่นไหวในมานะทั้งหลาย เป็นผู้พ้นขาดแล้วจากภพใหม่ เป็นผู้บรรลุถึงแล้วซึ่งภูมิที่ฝึกแล้ว คือ อรหัตตผล พระอรหันต์เหล่านั้นเป็นผู้ชนะแล้วในโลก

ผู้ใดอบรมอินทรีย์ทั้งหลายในโลกทั้งปวง ทั้งในภายใน ทั้งในภายนอก ผู้นั้นฝึกดีแล้ว รู้โลกนี้และปรโลกแล้ว รอคอยอยู่ซึ่งกาลมรณะ

การฝึกตนมีมาก และทุกเหตุการณ์ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ บุคคลผู้ฝึกฝนแล้ว อดกลั้นถ้อยคำที่ล่วงเกินได้ เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ ซึ่งก่อนนั้นจักเป็นธรรมชาติชอบรูป หูเป็นธรรมชาติชอบเสียง จมูกเป็นธรรมชาติชอบกลิ่น ลิ้นเป็นธรรมชาติชอบรส กายเป็นธรรมชาติชอบโผฏฐัพพะ ใจเป็นธรรมชาติชอบธรรมารมณ์

ชอบมากไหม ธรรมารมณ์ หรือว่าชอบแต่สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ความชอบธรรมารมณ์นี้จะมากไหม

กำลังอ่านหนังสือสนุกมาก ชอบอะไร เรื่องที่อ่านสนุกมาก นวนิยายเรื่องต่างๆ สารคดีต่าง ๆ ชอบอะไรในขณะนั้น ก็ชอบธรรมารมณ ไม่ชอบสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไข้ไหม เพราะฉะนั้น กว่าจะฝึกจนกระทั่งรู้จริง ๆ ว่าหลงชอบสิ่งที่ไม่มีเลย นอกจากคิดเอา คิดเอาทั้งนั้น และห้ามไม่ได้ด้วย เพราะตราบใดที่ยังไม่ฝึก ก็จะต้องชอบธรรมารมณต่อไป

อโลกเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่เกิดยาก การสละ การไม่ติดข้องในอารมณ์ทั้ง ๖ เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมอโลภะ ความไม่ติดข้อง ด้วยความพากเพียรจริง ๆ

มโนรทปฺรณี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต วรรคที่ ๑ ปธานสูตร
ข้อ ๒๔๘ มีข้อความว่า

ความเพียร ท่านกล่าวว่า ปธาน เพราะเป็นภาวะอันบุคคลพึงตั้งมั่น หรือเพราะกระทำให้เป็นประธาน

โลภะมีมากเหลือเกิน เมื่อไหร่จะน้อยลง ถ้าไม่มีความเพียร หรือไม่มีความตั้งมั่นคงที่จะเพียรละโลภะจริง ๆ วันหนึ่ง ๆ โลภะก็ยังคงต้องมีกำลังมาก เพราะไม่ว่าจะเห็น ไม่ว่าจะได้ยิน ไม่ว่าจะได้กลิ่น ไม่ว่าจะได้ลิ้มรส ไม่ว่าจะรู้ไฉนรู้พุพพะ ไม่ว่าจะคิดนึก ให้ทราบว่าเป็น โลภะยังมีกำลังอยู่มาก

ข้อความต่อไปมีว่า

ทุกคนมีโลภะเป็นธรรมดา

จริง ไข้ไหม และให้เห็นกำลังของโลภะ และความอ่อนกำลังของโลภะตามข้อความที่ว่า

การที่บุคคลจะกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงให้ผ้าท่อนเก่าที่เย็บแล้ว ๔ ครั้งก็ดี

คือ ทั้งปะ ทั้งซุน ๔ ครั้งแล้ว

จงให้ภักตัสกว่าข้าวสารกำมือหนึ่งก็ดี

วันนี้ถ้าใครมาขอข้าวสารกำมือหนึ่ง จะสละข้าวสารกำมือหนึ่งได้ไหม หรือว่า
เพียงกำมือหนึ่งก็ไม่ให้

จงให้บรรณศาลาที่มีขนาดสี่เหลี่ยมก็ดี

ไม่ต้องเป็นอาคารใหญ่โต เพียงแค่บรรณศาลาขนาดสี่เหลี่ยมเท่านั้น

หรือจงให้เกสรที่มีประมาณน้อยในเกสรทั้งหลาย มีเนยใสและน้ำผึ้งเป็นต้นก็ดี
แก่ชนทั้งหลายเหล่าอื่นก็ดี หรือแม้การนำออกมาแล้วให้ก็ดี ชื่อว่าเป็นการกระทำได้
ยากยิ่ง เป็นเช่นกับการเข้าไปสู่สงครามของกองทัพ ๒ ฝ่าย

ถ้ายังยึดถือว่าเป็นของเราและมีไว้สำหรับเพื่อการอุปโภคบริโภค คิดดูตาม
ความเป็นจริงว่า ข้อความนี้ผิดหรือไม่ผิด เวลาที่ไม่มีกุศลเจตนาที่จะให้ แม้แต่
เพียง เกสรที่มีประมาณน้อยในเกสรทั้งหลาย มีเนยใสและน้ำผึ้งเป็นต้นก็ดี ที่จะให้
แก่ชนเหล่าอื่นก็ดี หรือแม้การนำออกมาแล้วให้ก็ดี ชื่อว่าเป็นการกระทำได้ยากยิ่ง

เรื่องของอกุศลทั้งหลาย เป็นเรื่องของคนพาล ไม่ใช่เป็นของบัณฑิต
เพราะฉะนั้น คนพาลจะไถ่ตัวหรือว่าไถ่ตัว เพราะบางท่านคิดถึงลักษณะของพาลว่า
เป็นลักษณะของผู้อื่น แต่ถ้ารู้ว่าพาล คือ อกุศลจิต จะทำให้รังเกียจอกุศลเพิ่มขึ้น
ไม่ปรารถนาที่จะให้ตนเองเป็นคนพาล หรือมีอกุศลมาก ๆ อย่างนั้น

มโนรทปฐกนิ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ วรรคที่ ๑
อรรถกถา ลักษณะสูตร ข้อ ๔๔๑ มีข้อความว่า

หนทางอันคนพาลไปแล้ว ย่อมเป็นดุจหนทางที่เปลวเพลิงอันเผาไหม้ต้นไม้
กอไม้ บ้าน และนิคม เป็นต้น ไปแล้ว ฉะนั้น

คนพาล คือ อกุศลจิต เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลจิตเกิดขึ้น เป็นดุจหนทาง
ที่เปลวเพลิงอันเผาไหม้ต้นไม้ กอไม้ บ้าน และนิคม เป็นต้น ไปแล้ว ฉะนั้น

หนทางที่บัณฑิตไปแล้ว เป็นเช่นเดียวกันกับหนทางอันเมฆซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔
นำความถึงพร้อมแห่งข้าวกล้านานาชนิด ยังหนองและบึงให้เต็มแล้ว

นี่คือหนทางของบัณฑิต คือ ไปทางกุศล ทางอโลภะ ทางการไม่ติด ทางการบริจาค ทางการสละ เป็นเช่นเดียวกับ หนทางอันเมฆซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ นำความถึงพร้อมแห่งข้าวกล้าณนาชนิด ยังหนองและบึงให้เต็มแล้ว เพราะว่าย่อมนำมาซึ่งสมบัติในหนทางที่บัณฑิตไปแล้ว ไม่ใช่นำมาซึ่งไฟไหม้ ทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง แต่นำมาซึ่งข้าวกล้าณนาชนิด

ทุกท่านที่ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ก็เห็นกำลังของโลภะได้ว่า มากมายจริง ๆ ในแต่ละวัน ในแต่ละภพ ในแต่ละชาติ ดูไม่น่าเชื่อเลยที่จะเป็นไปได้ว่า คนที่เคยพอใจทุกอย่างในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ ตลอดจนกาลยาวนานของสังสารวัฏฏ์นี้ เมื่อได้อบรมเจริญปัญญา ปัญญานั้นสามารถจะค่อย ๆ คลาย ค่อย ๆ ละ ค่อย ๆ ดับโลภะนั้นได้ตามลำดับขั้น

เพราะฉะนั้น ก็เห็นหนทางของอกุศลธรรมกับโสภณธรรม แม้ว่าโลภะจะเกิดอยู่เป็นประจำทุกวันในชาตินี้ และในสังสารวัฏฏ์ ในอดีตที่ยาวนานมาแล้วก็จริง ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะมีผู้ที่อบรมเจริญปัญญาไปที่ละเล็กทีละน้อย ๆ จนกระทั่งปัญญานั้นคมกล้าสามารถดับโลภะได้ตามลำดับขั้นจริง ๆ แต่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เป็นสิ่งที่ควรพากเพียร เป็นสิ่งที่ควรพยายามไปทุกภพทุกชาติ เพราะถ้าไม่ได้เจริญอบรมปัญญาถึงขั้นที่จะดับกิเลส จะเห็นได้ว่า การละ หรือการสละความติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะนั้น เป็นได้เพียงชั่วขณะจริง ๆ ไม่นานเลย เพราะว่าสละวัตถุเพื่อเป็นทาน เป็นประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่นชั่วเล็กน้อยในวันหนึ่ง ๆ หหมดแล้วหลังจากนั้นโลภะก็เข้ามาอีก ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ฉะนั้น มีหนทางเดียวจริง ๆ คือ อบรมเจริญปัญญา ดับโลภะที่เกิดร่วมกับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ก่อนที่จะถึงการดับกิเลสขั้นต่าง ๆ

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ วัฏฐุปาลสูตร ข้อ ๔๒๓ มีตัวอย่างของท่านที่อบรมเจริญปัญญาเห็นโทษของโลภะ และสะสมมาพร้อมที่จะดับโลภะเป็นสมุจเฉท หลังจากที่อยู่ในอดีต ในสังสารวัฏฏ์ ท่านเป็นผู้ที่มีความยินดีพอใจในรูป

ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึง ซึ่งเป็นชีวิตของท่านพระรัฐपालะผู้เป็นเลิศกว่า
พวกกษัตริย์ผู้บวชด้วยศรัทธา

ข้อความมีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้เสด็จจาริกไปในหมู่ชนชาวกุรุ พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนิคมของชาวกุรุอันชื่อว่า ฤทธโกฏฐิตะ (คือ เป็นที่ที่มีข้าว
แน่นยุง เป็นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร)

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมแก่พวกพราหมณ์และพวกคฤหบดี
ชาวฤทธโกฏฐิตนิคม ให้เห็นชัด ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมีกถา

ครั้งนั้น รัฐपालกุลบุตร ผู้เป็นบุตรของสกุลเลิศในฤทธโกฏฐิตนิคม ได้
ขออนุญาตมารดาบิดาด้วยความยากยิ่ง เพราะว่าท่านเป็นบุตรเพียงคนเดียว
มีทรัพย์สมบัติมาก มีทุกสิ่งทุกอย่างพร้อม แต่เมื่อได้ฟังธรรมท่านก็เห็นว่า การอบรม
เจริญปัญญาในเพศคฤหัสถ์สำหรับท่านเป็นการยาก เพราะท่านสะสมอุปนิสัยที่จะ
รู้แจ้งอริยสัจธรรมในเพศบรรพชิต ความยากของการที่ท่านจะขออนุญาตมารดาบิดา
บวช ทำให้ท่านต้องอดอาหารตลอด ๗ วัน มิฉะนั้นมารดาบิดาก็ไม่ยอมให้บวช
แต่เมื่อเห็นศรัทธาของท่านที่มั่นคง ในที่สุดมารดาบิดาก็ยอมให้บวช โดยกล่าวว่า
เมื่อบวชแล้วให้มาเยี่ยมบ้าง

เมื่อท่านรัฐपालะอุปสมบทได้กึ่งเดือน พระผู้มีพระภาคได้ประทับอยู่ใน
ฤทธโกฏฐิตนิคมตามควรแล้ว ได้เสด็จจาริกไปถึงพระนครสาวัตถี ประทับ ณ
พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี และไม่นานท่านพระรัฐपालะ
ก็ได้บรรลุนิพพาน เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย

คำว่า ไม่นาน ไม่นาน ในพระไตรปิฎก ควรที่จะได้ทราบว่าเป็นแต่ละสูตรนั้น
ข้อความในอรรถกถาแสดงว่าอย่างไร สำหรับท่านพระรัฐपालะที่กล่าวว่าไม่นาน
ท่านพระรัฐपालะก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ คือ ๑๒ ปี

เมื่อท่านได้เป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ทูลขออนุญาตพระผู้มีพระภาคไปเยี่ยม
มารดาบิดาของท่านที่ฤทธโกฏฐิตนิคม เมื่อท่านไปถึงบ้านมารดาบิดาของท่าน

ขณะนั้นบิดาของท่านกำลังให้ช่างตัดผมสาธยายให้ที่ซุ้มประตูบ้าน ซึ่งซุ้มประตูบ้านของท่านมี ๗ ซุ้ม เมื่อบิดาของท่านเห็นท่านแต่ไกล ไม่รู้ว่าเป็นบุตร ก็ได้กล่าวว่า

พวกสมณะศรัทธาไลน์เหล่านี้ บวชบุตรคนเดียวผู้ที่รักที่พอใจของเรา

ครั้งนั้น ท่านพระรัฐपालะไม่ได้การให้ ไม่ได้คำตอบที่บ้านบิดาของท่าน (คือ ไม่ได้การเชื่อเชิญหรือการนิมนต์) ที่แท้ได้แต่คำด่าเท่านั้น

เพราะบิดาของท่านกล่าวว่า พวกสมณะศรัทธาไลน์เหล่านี้ บวชบุตรคนเดียวผู้ที่รักที่พอใจของเรา

ขณะนั้น ทาสีของญาติของท่านพระรัฐपालะกำลังจะเอาขนมกุมมาสค้างคินไปทิ้ง ท่านรัฐपालะก็ได้กล่าวว่า ถ้าจะทิ้ง ก็ขอให้ใส่ลงในบาตรของท่านเถอะ เมื่อกล่าวอย่างนั้น ทาสีก็จำเสียงได้ และจำสัญญาณมือเท้าของท่านได้ ก็ได้รับไปเรียนให้มารดาของท่านทราบว่า ท่านรัฐपालะมาแล้ว

เมื่อมารดาบิดาของท่านได้ไปหาท่านรัฐपालะซึ่งอาศัยฝาเรือนแห่งหนึ่ง ฉันทขนมกุมมาสค้างคินนั้น มารดาบิดาก็ได้นิมนต์ให้ท่านไปฉันที่บ้าน แต่ท่านก็กล่าวว่าท่านฉันเสร็จแล้ว มารดาบิดาจึงนิมนต์ท่านให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้น

แม้ว่าอาหารที่บ้านจะเป็นอาหารที่ประณีต และอาหารที่กำลังฉันเป็นขนมกุมมาสค้างคิน แต่สำหรับผู้ที่ได้ดับกิเลสแล้วไม่มีความต่างกัน เมื่อฉันเสร็จแล้วก็ไม่ต้องไปฉันต่อที่อื่นอีก

ในวันรุ่งขึ้นมารดาบิดาของท่านก็ให้เงินทอง ทรัพย์สมบัติออกมาของเป็นอันมาก

ที่ว่าเป็นอันมาก หมายความว่ากองเงินที่ยื่นข้างนี้ไม่เห็นคนที่ยื่นอีกข้างหนึ่ง เพื่อให้ท่านลาสิกขาบทยออกมาใช้ทรัพย์สมบัตินั้นและทำบุญ เพราะว่าเมื่อมีเงินก็ยังสามารถที่จะทำกุศลอื่นได้ ไม่จำเป็นต้องบวช แต่ท่านพระรัฐपालะก็ได้กล่าวตอบว่า

ดูกร คฤหบดี ถ้าท่านพึงทำตามคำของอาตมภาพได้ ท่านพึงให้เขาขนกองเงินกองทองนี้บรรทุกเกวียน ให้เข็นไปจมเสียที่กลางกระแสน้ำคงคา ช้อนนั้นเพราะ

เหตุไร เพราะความโศก ความรำไร ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส มีทรัพย์นั้น
เป็นเหตุ จักเกิดขึ้นแก่ท่าน

ไม่ค่อยมีใครพิจารณาว่า ความทุกข์ของท่านเกิดจากทรัพย์ แต่อยากได้ทรัพย์
เพราะเห็นว่า ถ้าได้ทรัพย์แล้วจะไม่มี ความทุกข์ แต่ขอให้คิดจริง ๆ ว่า ความทุกข์
ของท่านทั้งหมดมาจากทรัพย์ จริงไหม มาจากเยื่อใย ความติดข้อง ความต้องการ
ความปรารถนาทรัพย์ ขณะที่กำลังติดข้องต้องการ ปรารถนา แต่ไม่ได้ เป็นทุกข์ไหม
หรือที่จะต้องหมดสิ้นไปก็เป็นทุกข์ ใช่มั้ย

ขอให้ดูชีวิตของบางคนทีอาจจะมีทรัพย์ แต่ยังสามารถที่จะเป็นสุข
มีหน้าตาเบิกบาน ยังยิ้มแย้มแจ่มใสได้ ในขณะที่คนมีทรัพย์มาก ๆ บางทีหน้าตาก็
ไม่เป็นสุขเลย นี่ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตใจว่า ท่านมีความผูกพัน เกี่ยวข้อง
ปรารถนาทุกข์ที่เกิดจากทรัพย์มากน้อยแค่ไหน

๑๖๐๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๓๐

เมื่อท่านรัฐपालะทำภารกิจที่บ้านมารดาบิดาของท่านแล้ว ท่านก็ได้ไปนั่งพัก
กลางวันที่ไหนสักแห่งหนึ่งในพระราชอุทยานมโหฬารของพระเจ้าโกรพยะ เมื่อพระเจ้า
โกรพยะทรงทราบว่า ท่านพระรัฐपालะนั่งพักกลางวันอยู่ในพระราชอุทยาน ก็ได้เสด็จ
ไปพบ

เพราะทุกคนรู้จักท่านพระรัฐपालะซึ่งในอดีตเป็นบุตรของตระกูลที่เลิคว่า
มีทุกอย่างสมบูรณ์เพียบพร้อมหมด แต่ก็ยังสละทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไปได้ ฉะนั้น
เมื่อพระเจ้าโกรพยะทรงทราบว่า ท่านพระรัฐपालะนั่งพักกลางวันอยู่ในพระราชอุทยาน
ก็ได้เสด็จไปพบ และได้ตรัสแก่ท่านพระรัฐपालะว่า

ท่านรัฐपालะผู้เจริญ ความเสื่อม ๔ ประการนี้ ที่คนบางพวกในโลกนี้
ถึงเข้าแล้ว ย่อมปลงผลและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ความเสื่อม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน คือ ความเสื่อมเพราะชรา ๑ ความเสื่อมเพราะ
เจ็บไข้ ๑ ความเสื่อมเพราะโรคสมบัติ ๑ ความเสื่อมจากญาติ ๑ ...

แต่ท่านรัฐपालะไม่ได้มีความเสื่อมเหล่านั้นเลย ท่านรัฐपालะรู้เห็นหรือ
ได้ฟังอะไร จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเสียเล่า

ท่านพระรัฐपालะได้ถวายพระพรว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์ทรงแสดง
อัมมุตเทศ ๔ ข้อ ที่ท่านรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
อัมมุตเทศ ๔ คือ

อัมมุตเทศข้อที่หนึ่งว่า โลกอันหรณำเข้าไป ไม่ยั่งยืน ดังนี้แล อัน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสดงแล้ว ที่ท่านรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

เห็นภัยของความชราว่า ต้องมีแน่นอน เมื่อชราแล้ว ทุกอย่างเปลี่ยน ไม่เหมือนเดิม ตั้งแต่ร่างกายที่ไม่แข็งแรง ตลอดไปจนทุกสิ่งทุกอย่าง นานาที่จะหน่าย ที่จะเบื่อในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงเพราะฉะนั้น บางคนเห็นโทษของชรา จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

อัมมุตเทสข้อที่สองว่า โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตนดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ที่ท่านรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

อัมมุตเทสข้อที่สามว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป ดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ที่ท่านรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

อัมมุตเทสข้อที่สี่ว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิม เป็นทาสแห่งคันธหา ดังนี้แล อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ที่ท่านรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

ข้อความตอนท้ายของพระสูตร ข้อ ๔๕๑ มีข้อความว่า

ท่านพระรัฐपालะได้กล่าวคำนี้แล้ว ครั้นแล้วภายหลังได้กล่าวคาถาประพันธ์นี้ขึ้นอีกว่า

เราเห็นมนุษย์ทั้งหลายในโลกที่เป็นผู้มีทรัพย์ ได้ทรัพย์แล้วย่อมไม่ให้ เพราะความหลง โลกแล้วย่อมทำการสังสมทรัพย์ และยังปรารถนาทุกสิ่งขึ้นไปถึงพระราชาทรงแผ่อำนาจขำระตลอดแผ่นดิน ทรงครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นที่สุดมิได้ทรงรู้จักอิมเพียงฝั่งสมุทรข้างนี้ ยังทรงปรารถนาฝั่งสมุทรข้างโน้นอีก พระราชาและมนุษย์เหล่าอื่นเป็นอันมากยังไม่สิ้นความทะเยอทะยาน ย่อมเข้าถึงความตายเป็นผู้พร่องอยู่ ละร่างกายไปแท้ ความอิมด้วยกายย่อมไม่มีในโลกเลย

อนึ่ง ญาติทั้งหลายพากันสยายผมคร่ำครวญถึงผู้นั้น พากันกล่าวว่า ได้ตายแล้วหนอ พวกญาตินำเอาผู้นั้นคลุมด้วยผ้าไปยกขึ้นเชิงตะกอน แต่นั่นก็เผากัน ผู้นั้นเมื่อกำลังถูกเผาเผา ถูกแทงอยู่ด้วยหลาว มีแต่ผ้าผืนเดียว ละโภคสมบัติไป ญาติก็ดี มิตรก็ดี หรือสหายทั้งหลายเป็นที่ด้านทานของบุคคล ผู้จะตายไม่มี ทายาททั้งหลายก็ขนเอาทรัพย์ของผู้นั้นไป ส่วนสัตว์ยอมไปตามกรรม ที่ทำไว้ ทรัพย์อะไร ๆ ย่อมติดตามคนตายไปไม่ได้ บุตร ภรรยา ทรัพย์ และ แว่นแคว้นก็เช่นนั้น บุคคลย่อมไม่ได้อายุยืนด้วยทรัพย์ และย่อมไม่กำจัดชราได้ด้วยทรัพย์ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนี้ว่า น้อยนัก ไม่เที่ยง มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา

ทั้งคนมั่งมี ทั้งคนยากจน ย่อมกระทบผัสสะ ทั้งคนพาล ทั้งนักปราชญ์ ก็กระทบผัสสะเหมือนกัน แต่คนพาลย่อมนอนหวาดอยู่เพราะความที่ตนเป็นพาล ส่วนนักปราชญ์อันผัสสะถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว เพราะเหตุนี้แล ปัญญาจึง ประเสริฐกว่าทรัพย์ ปัญญาเป็นเหตุถึงที่สุดในโลกนี้ได้ คนเป็นอันมากทำบาปกรรม เพราะความหลงในภพน้อยภพใหญ่ เพราะไม่มีปัญญาเครื่องให้ถึงที่สุด

สัตว์ที่ถึงการท่องเที่ยวไปมาย่อมเข้าถึงกรรมบ้าง ปรโลกบ้าง ผู้อื่นนอกจาก ผู้มีปัญญานั้น ย่อมเชื่อได้ว่าจะเข้าถึงกรรมและปรโลก หมู่สัตว์ผู้มีบาปธรรมละโลกนี้ไปแล้วย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตนเองในโลกหน้า เปรียบเหมือนโจรผู้มีความผิด ถูกจับเพราะโจรกรรมมีติดช่องเป็นต้น ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตนเอง ฉะนั้น

ความจริงงามทั้งหลายวิจิตร มีรสอร่อยเป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูป มีประการต่าง ๆ มหาบพิตร อาตมภาพเห็นโทษในกามทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ จึงบวชเสีย ผลไม้ทั้งหลายยังไม่หล่นทีเดียว มาณพทั้งหลายทั้งหนุ่มทั้งแก่ย่อมมี สรีระทำลายได้ มหาบพิตร อาตมภาพรู้เหตุนี้จึงบวชเสีย ความเป็นสมณะเป็น ข้อปฏิบัติอันไม่ผิด เป็นคุณประเสริฐแท้ ดังนี้แล

จบ รัฐบาลสูตรที่ ๒

วันนี้บางท่านฟังแล้วอาจจะลืม แต่บางท่านฟังแล้วอาจจะพิจารณาธรรม ที่ประสบพบเห็นได้ ที่บ้านทุกคนมีต้นไม้ใบหญ้า บางท่านมองดูใบไม้บางใบยังไม่

ทันแก่ ยังไม่ถึงความเหี่ยวแห้งจริง ๆ ก็หลุดจากชั่วหล่นแล้ว ฉันทะ ชีวิตของทุก ๆ คน ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ ทั้ง ๆ ที่มีความยินดีติดข้องในกาม ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณสุตฺตพะอย่างไม่รู้จักอ้อม แต่เมื่อถึงเวลา ก็ไม่มีทรัพย์สมบัติใดที่จะตามไปได้เลย ทุกคนย่อมเป็นไปตามกรรม

เพราะฉะนั้น ความชราที่ดี หรือโรคภัยต่าง ๆ ก็ดี ไม่ใช่ว่าทรัพย์จะเป็นสิ่งที่ยั่งยืนได้ แต่ความเป็นผู้มีปัญญา ซึ่งอบรมเจริญการรู้แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ สามารถทำให้ถึงที่สุด คือ ที่สุดของการท่องเที่ยวไปในธรรมะและในปรโลกได้

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งท่านเขียนคำถาม กล่าวถึงข้อมูลตามที่ท่านศึกษา คือ กามวิถีที่แบ่งโดยทวารแห่งการรู้อารมณ์ได้ ๒ ทาง คือ ๑. กามวิถีทางปัญจทวารวิถี ๒. กามวิถีทางมโนทวารวิถี

ซึ่งไม่ได้ผิดไปจากขณะนี้เลย ที่ใช้คำว่า กาม หรือ กามวิถี คือ ขณะที่เกิดขึ้นรูป เสียง กลิ่น รส โณสุตฺตพะ ในขณะนี้เอง

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรม ขออย่าได้อยู่ในตำรา แต่ให้เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ แม้แต่การใช้คำว่า กามวิถี คือ จิตขณะที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

กาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โณสุตฺตพะ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปตั้งแต่เวจิมหานรก จนถึงเทวภูมิชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เป็นภูมิของกาม ชันธใดก็ดี อายตนะใดก็ดี ธาตุใดก็ดี ที่เกิดในระหว่างนี้ทั้งหมด ชื่อว่าเป็นกามธาตุ เพราะฉะนั้น กามวิถี คือ ในขณะนี้ที่กำลังเห็น กำลังได้ยินนี้เองที่กล่าวว่า แบ่งโดยทวารแห่งการรู้อารมณ์ได้ ๒ ทาง คือ ๑. ทางปัญจทวารวิถี ๒. ทางมโนทวารวิถี

แสดงให้เห็นว่า ทันทิที่เห็น ทางตาดับไปแล้ว ภาวจิตเกิดคั่น มโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้นรูป หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือโณสุตฺตพะนั้นต่อ

ข้อความต่อไปท่านเขียนว่า

อารมณ์ ๖ ที่มาปรากฏแก่มโนทวารวิถีนี้ (เฉพาะทางมโนทวารวิถี ไม่ใช่การเห็นทางตา การได้ยินทางหู เป็นต้น) มาสู่มโนทวารวิถีได้ ๒ ทาง คือ

๑. รับอารมณ์ ๖ ที่ปรากฏทางมโนทวารวิถีโดยตรงเรียกว่า สุทถมโนทวารวิถี

ถ้าเข้าใจความหมาย เรื่องชื่อไม่สำคัญ เพราะว่าชื่อเป็นคำภาษาบาลีที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกับผู้ใช้ภาษาบาลี ในขณะนี้ ผู้ฟังใช้ภาษาไทยเพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่สามารถจะจำภาษาบาลีได้ดีก็ต้องเข้าใจความหมายด้วย ไม่ใช่เพียงจำเฉย ๆ ข้อสำคัญที่สุด คือ ไม่ใช่จำภาษาบาลี แต่ไม่รู้ความหมายภาษาไทย หรือไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

๒. รับปัญจอารมณ์ที่เนื่องมาจากปัญจทวารวิถีเรียกว่า ตทณวัตติกมโนทวารวิถี หรือ อนุพันธกมโนทวารวิถี คือ เกิดสืบต่อจากปัญจทวารวิถี เพื่อให้รู้เรื่องราวอันเป็นบัญญัติตามโวหารของชาวโลก

เข้าถึงอรรถ ไม่ใช่เพียงแต่จำชื่อ

ข้อความต่อไป ตามข้อมูลที่ท่านเขียนมา

ตทณวัตติกมโนทวารวิถีหรืออนุพันธกมโนทวารวิถีที่เกิดสืบต่อจากปัญจทวารวิถี มีอยู่อย่างละ ๔ วิถี คือ ๑. อดีตคคณวิถี ๒. สมุหคคณวิถี ๓. อตถคคณวิถี ๔. นามคคณวิถี

ที่จริงควรใช้คำว่า วาระ มากกว่าคำว่า วิถี แต่ ๒ คำนี้ทุกคนก็ใช้สลับกัน อยู่เสมอ จึงควรเข้าใจว่า วิถีจิตหมายถึงขณะที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จุติจิต เพราะฉะนั้น ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิต จักขุวิญญาณเป็นวิถีจิต สัมปฏิจฉันนจิตเป็นวิถีจิต สันตிரณจิตเป็นวิถีจิต โวภูฐัพพนจิตเป็นวิถีจิต ชวนจิตเป็นวิถีจิต ตทาลัมพนจิตเป็นวิถีจิต ซึ่งในวาระหนึ่ง ๆ ที่เกิดสืบต่อจะมีวิถีจิตที่ประเภทนี้จึงจะเป็นความชัดเจน แต่ส่วนใหญ่มักจะพูดตามความเคยชิน คือ ใช้คำว่า วิถี แทนคำว่า วาระ

และขอให้ทราบว่า เมื่อปัญจทวารวิถี ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ดับไปแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้นแล้ว มโนทวารวิถีวาระแรกจะมีอารมณ์เดียวกับปัญจทวารวิถีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดทางทวารหนึ่งทวารใดที่ดับไป เป็นวาระ

ที่ ๑ ต่อจากนั้นเป็นวาระที่ ๒ คิดถึงสัจฐาน วาระที่ ๓ คิดถึงความหมาย
วาระที่ ๔ คิดถึงชื่อ นั่นเป็นสิ่งที่เข้าใจในภาษาไทยได้

ข้อมูลต่อไปท่านกล่าวว่า

อารมณ์ทั้ง ๖ จำแนกโดยประเภทใหญ่ ๆ แล้วมี ๔ ประเภท คือ
๑. กามอารมณ์ ๒. มหัคคตอารมณ์ ๓. บัญญัติอารมณ์ ๔. โลกุตตรอารมณ์

ถ้าเข้าใจเรื่องของกามาวจรจิตก็พอที่จะทราบได้ว่า ขณะใดที่มีรูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ หรือกามาวจรจิตเป็นอารมณ์ ขณะนั้นชื่อว่ามีกามอารมณ์

มหัคคตอารมณ์ คือ ขณะใดที่มีมหัคคตจิต ฌานจิต เป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็
ชื่อว่ามีมหัคคตอารมณ์

ขณะใดที่มีบัญญัติเป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็ชื่อว่ามีบัญญัติอารมณ์

ขณะใดที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ขณะนั้นก็ชื่อว่ามีโลกุตตรอารมณ์

เรียกตามชื่อของสภาพธรรมนั่นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

บัญญัติอารมณ์ องค์ธรรม ได้แก่ บัญญัติธรรม ๒ ประการ คือ อรรถบัญญัติ
และสัททบัญญัติ

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวัน คือ เมื่อเห็นทางตา ก็รู้ความหมายของสิ่งที่เห็นทางใจ
หรือเมื่อได้ยินเสียงทางหู ก็รู้ความหมายของเสียง คือ รู้คำ ทางใจ

คำถามของท่านมีว่า

๑. มโนทวารกับมโนกรรมต่างกันอย่างไร เพราะทำหน้าที่อย่างไร

๒. บัญญัติอารมณ์ปรากฏทางปัญจทวารวิธีหรือไม่ เพราะเหตุใด

บัญญัติอารมณ์ปรากฏทางปัญจทวารวิธีไม่ได้ เพราะว่าปัญจทวารวิธีมี
ปรมัตถอารมณ์เป็นอารมณ์ คือ ขณะที่ทางตาเห็น จะต้องมีรูปกระทบกับจักขุปสาท

และยังไม่ดับไป จิตที่อาศัยจักขุปสาทเกิดเป็นจักขุทวารวิถิ มีรูปารมณที่ยังไม่ดับ เป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น จะมีบัญญัติเป็นอารมณ์ไม่ได้

๓. ตามที่เห็น ได้ยิน คิดนึกเป็นบัญญัติ หรือเป็นเครื่องหมายของบัญญัติ และที่ได้กลิ่น ลิ้มรส มีบัญญัติหรือมีเครื่องหมายของบัญญัติหรือไม่ ไม่เข้าใจบัญญัติ กับเครื่องหมายของบัญญัติ

ขณะที่ไม่มีปรมาตมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์ เท่านั้นพอไหม ที่จะเข้าใจ ขณะที่ไม่มีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์

สำหรับคำถามข้อ ๑. ที่ถามว่า มโนทวารกับมโนกรรมต่างกันอย่างไร เพราะทำหน้าที่อย่างไร

เรื่องของธรรม เป็นเรื่องที่เราจะได้ฟังและพิจารณาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ จนเข้าใจ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่พยายามจำชื่อเท่านั้นว่าชื่ออะไร อย่างได้ยินคำว่า มโนทวารกับมโนกรรม ก็ควรที่จะได้คิดตั้งแต่ มโนคืออะไร ทวารคืออะไร กรรมคืออะไร เพื่อที่จะได้เข้าใจจริง ๆ

มโน คือ ใจ

กรรม คือ การกระทำ ซึ่งได้แก่เจตนาเจตสิก

ทวาร คือ ประตู หรือทางที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ถ้าทราบแต่ละคำ แต่ละความหมายแล้ว จะได้พิจารณาถึงอรรถจริง ๆ ของคำที่ทรงแสดงเป็นภาษาบาลี

ขอกล่าวถึงคำว่า กรรม ก่อน

กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่จงใจ ขวนขวาย เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งที่เกิดกับจิตทุกดวง ถ้ากล่าวอย่างนี้จะทำให้แปลกสำหรับท่านที่เข้าใจว่าเจตนาต้องเป็นเพียงกุศลเจตนาหรืออกุศลเจตนา แต่ความจริงแล้ว เจตนาเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก คือ เจตสิกที่ต้องเกิดกับจิตทุกดวง ทุกขณะ ทุกภพทุกชาติ ไม่ว่าจะเกิดที่ไหนก็ตาม ไม่ว่าจะตื่นหรือจะหลับ ก็ต้องมีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า เจตนาก็ต้องต่างกันเป็นชาติ ๔ ชาติ

คือ ที่เป็นวิบากก็มี ที่เป็นกิริยาก็มี ที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี เพื่อที่จะได้เข้าใจ
จริง ๆ ว่า กรรม ที่ใช้คำว่า กรรม และมโนกรรมนี้ คืออย่างไร

สำหรับเจตนาซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ชวนชวายเป็นการกระทำ เป็นสภาพที่จิตใจ
เกิดกับจิตทุกดวง โดยเป็นสหชาติกัมมปัจจัย ชื่อฟังดูยาว แต่ความจริงง่าย คือ
เมื่อเจตนาเป็นกรรม และเจตนาเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นเกิดร่วมด้วย
เพราะฉะนั้น เจตนาเป็นกัมมปัจจัย แต่เป็นกัมมปัจจัยโดยเกิดพร้อมกันกับธรรมอื่น
ซึ่งเกิดเพราะเจตนา นั้น จึงเป็นสหชาติกัมมปัจจัย สหชาติ คือ เกิดร่วมกันนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะเข้าใจเรื่องของกรรมหรือมโนกรรม ให้เข้าใจลักษณะของ
เจตนาเจตสิกจริง ๆ ว่า เป็นเจตสิกชนิดหนึ่งที่เกิดกับทุกขณะจิต ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม
ปฏิสนธิจิตก็มีเจตนาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ขณะใดที่จิตเกิดขึ้น จิตเกิดขึ้นกระทำกิจของ
จิตนั้น และเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วมกับจิตนั้นก็กระทำกิจของเจตสิกนั้น ๆ ร่วมกับจิต
ซึ่งเจตสิกนั้นเกิดร่วมด้วย

ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เจตนาเจตสิกขณะนั้นก็เป็นชาติวิบากเช่นเดียวกับ
จิต และเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต จิตทำกิจปฏิสนธิ คือ สืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน
เจตนาเจตสิกที่เกิดกับปฏิสนธิจิตนั้นก็ชวนชวายุกระทำกิจของตนในขณะที่
ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เป็นสภาพที่ชวนชวายุในกิจโดยชาติที่เป็นวิบากที่เกิดร่วมกับปฏิสนธิ

นี่คือลักษณะของเจตนาเจตสิก ซึ่งใช้คำว่า กรรม เป็นสภาพที่จิตใจ ชวนชวายุ
ไม่ว่าจะเกิดกับจิตขณะไหน เป็นชาติไหนทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น คงจะเข้าใจลักษณะของเจตนาแล้วว่า เกิดอยู่เป็นประจำ
ไม่ขาดเลย เพราะว่าต้องเกิดกับจิตทุกประเภท

๑๖๐๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๐

สำหรับขณะที่ไม่ใช่วิบากและขณะที่ไม่ใช่กิริยา คือ ขณะที่ทุกชีวิตเมื่อเกิดมาแล้ว ปฏิสนธิจิตเกิดแล้ว ดับแล้ว ภวังคจิตเกิดต่อ และตั้งแต่เกิดมาจนถึงทุกวันนี้ จะมีภวังคจิตเกิดมากเวลาที่หลับสนิท ขณะนั้นภวังคจิตเกิดพร้อมกับเจตนาเจตสิกทำกิจของเจตนา เจตนาเจตสิกเกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต ขณะนั้นไม่ได้เป็นอกุศลหรือกุศล ขณะตื่นนอนหลับสนิท

เพื่อเข้าใจถึงลักษณะของมโนกรรม ควรเข้าใจตั้งแต่ขณะที่หลับสนิท ไม่ใช่กุศลและอกุศล และเวลาที่ตื่น ถ้ากล่าวถึงชวนจิต โดยไม่พูดถึงเรื่องของวิบาก คือ จักขุวิญญาณ สัมผัสภูมิจันนะ สันตிரณะ ไม่พูดถึงกิริยา คือ ปัญจทวาราวชชนะ ไวภูมัพพะนะ หรือมโนทวาราวชชนะ แต่พูดถึงขณะที่รู้สึกตัวและเกิดความชอบหรือไม่ชอบสิ่งหนึ่งสิ่งใดในชีวิตประจำวัน ถ้าขณะใดเป็นอกุศล เจตนาที่เกิดร่วมกับอกุศลจิตก็เป็นอกุศลกรรม พูดอย่างนี้ ได้ไหม

นี่คือเรื่องที่ไม่ติดในศัพท์ แต่ต้องเข้าใจความหมายจริง ๆ ว่า ขณะที่อกุศลจิตเกิดขึ้น เวลาลืมตาก็มีความต้องการที่จะกระทำการหนึ่งสิ่งใด ในขณะนั้นเป็นอกุศลจิต เพราะฉะนั้น เจตนาซึ่งเป็นกรรมที่เกิดร่วมกับอกุศลจิต ในขณะนั้นเป็นอกุศลกรรม ได้ไหม

ธรรมเป็นเรื่องของเหตุผล เป็นเรื่องของความเข้าใจ เป็นอกุศลกรรม แต่ไม่ถึงอกุศลกรรมบถ คือ ไม่ใช่เป็นทางหรือเป็นเหตุที่จะให้เกิดการกระทำที่เป็นกรรมที่เป็นอกุศลทางกาย หรือทางวาจา

ทุกคนตื่นขึ้นมาโลภะเป็นปกติ อานน้ำ แต่งตัว บริโภคอาหาร ทำงาน ขณะที่ไม่ใช่เป็นความรู้สึกขุ่นเคืองใจ ไม่พอใจ ขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นโลภมูลจิต

ขณะที่บริโภคอาหาร เจตนาเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยกระทำกรรม คือ การเคลื่อนไหวพร้อมไปกับโลภมูลจิตที่เกิด แต่ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ เจตนาอันเป็นอกุศลกรรมแต่ไม่ถึงกับอกุศลกรรมบถ เพราะว่าในขณะนั้นยังไม่มี การกระทำทุจริตทางกาย ทางวาจา และขณะนั้นเจตนาที่เกิดกับอกุศลจิตนั้น เป็นมโนกรรมได้ไหม

นี่คือเรื่องที่ว่า จะแสดงธรรมโดยย่อ ก็ย่อ คือ กล่าวถึงเรื่องของเจตนาที่เป็นกรรม และเรื่องของกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม แต่ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดถึงจิตทุก ๆ ขณะเพื่อให้เข้าใจจริง ๆ โดยไม่ติดศัพท์ จะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมว่า ขณะนั้นเป็นมโนกรรมได้ไหม

ขณะที่ตาเห็น ขณะหนึ่งขณะใดก็ตาม ก่อนที่จะเกิดการเห็นขึ้น เป็นภวังคจิต และเมื่ออุปารมณกระทบกับจักขุปสาท กระทบกับอตฺตภวังค์ ดับไปแล้ว ภวังคจลนะเกิดต่อและดับไป ภวังคบุพเพทกเกิดต่อและดับไป ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดต่อและดับไป จักขุวิญญาณเกิดและดับไป สัมปฏิจฉนจิตเกิดต่อและดับไป สันตฺรณจิตเกิดต่อและดับไป โวฏฐัพพนจิตเกิดต่อและดับไป ชวนจิตเกิดขึ้นเป็นโลภมูลจิต ๗ ขณะ เป็นกรรมหรือเปล่า

ถ้าจะพูดถึงเรื่องของกรรม ก็พูดให้ละเอียดไปเลยว่า เป็นกรรมไหม เจตนาที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิตทางปัญจทวารวิธ เป็นกรรมไหม เป็น แต่ไม่ใช่อกุศลกรรมบถ เป็นกรรมอะไร กายกรรม หรือวาจากรรม หรือมโนกรรม ถ้ากล่าวว่าเป็นกรรมก็สามารถที่จะแสดงได้ว่าเป็นกรรมใด เป็นมโนกรรม ถูกหรือผิด

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องคิดจริง ๆ ถ้าถูกก็ถูก ไม่ต้องเกรงว่าจะผิดจากพยัญชนะ เพราะว่าพยัญชนะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นภาษาบาลี เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเท่านั้นเอง แต่เมื่อผู้ที่ฟังเป็นคนไทย ก็ใช้ภาษาที่ทำให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาทกัณฺท์ อธิบายวิญญาณ ๕ มีข้อความว่า

พึงทราบว่ เจตนาซึ่งเกิดขึ้นตามทวาร ๕ ดังกล่าว ไม่เป็นกายกรรม ไม่เป็นวาจากรรม เป็นแต่มโนกรรมอย่างเดียว

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจถึงความต่างกันของมโนกรรมกับมโนกรรมที่ถึงความเป็นกรรมบถ ถ้าขณะที่เจตนาเจตสิกเกิดกับกุศลจิตหรืออกุศลจิตซึ่งไม่ใช่เป็นไปในทางกาย หรือทางวาจา ขณะนั้นเป็นมโนกรรม และถ้าไม่ใช่เป็นไปในอกุศลกรรมบถ ๑๐ หรืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ขณะนั้นก็ไม่ถึงความเป็นกรรมบถ หรือไม่ถึงความเป็นมโนกรรมที่เป็นกรรมบถ

ขณะที่กำลังบริโภคอาหาร แต่งตัวธรรมดา ทำกิจการงานตามปกติ มีเจตนาเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตนั้น ๆ แต่ไม่ใช่กายกรรมวจีกรรมที่เป็นอกุศลกรรมบถ แม้ที่เกิดกับปัญหาวารก็เป็นมโนกรรม ไม่ใช่กายกรรมและวจีกรรม

วันหนึ่ง ๆ ทำอะไรบ้าง หยิบช้อนส้อม จับถ้วยแก้ว กวาดถู ชักรีด เป็นอกุศลกรรมบถหรือเปล่า ไม่เป็น เจตนาที่เกิดกับจิตนั้น ๆ เป็นอกุศลกรรมหรือเปล่า เป็น

ข้อสำคัญ คือ อย่าคิดมากที่จะเป็นความวุ่นวายสับสน ยากแก่การที่จะเข้าใจสภาพธรรมโดยชื่อ แต่สามารถเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และจะเริ่มเข้าใจในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนขึ้น

พอไหมเท่านี้ ที่จะรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เรา ก่อนที่จะเข้าใจความละเอียดของสภาพธรรมต่าง ๆ ที่ทรงแสดงไว้เป็นอันมากโดยชื่อ ซึ่งอาจจะทำให้ถ้าสติไม่เกิด ปัญญาไม่เจริญ ก็ไม่สามารถเข้าใจในสภาพธรรมนั้น ๆ ที่ทรงแสดงไว้

ถ. มโนกรรมที่ถึงความเป็นกรรมบถเป็นอย่างไร

ส. อกุศลกรรมบถทางมโนกรรมมี ๓ คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ มี กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓

ถ. ถ้าเป็นแต่เพียงคิด เจตนาที่เกิดกับกุศลจิตและอกุศลจิตที่เป็นแต่เพียงคิดเรื่องอกุศล กุศล ก็เป็นมโนกรรมเฉย ๆ ไม่ถึงความเป็นกรรมบถ

ส. ถ้าไม่เป็นไปในอกุศลกรรมบถที่เป็นมโนกรรม ๓ หรืออกุศลกรรมบถที่เป็นมโนกรรม ๓ ก็ไม่ใช่กรรมบถ อกุศลกรรมที่เป็นมโนกรรม ๓ คือ ความเห็นผิด มิจฉาทิฎฐิ อภิชฌา พยาบาท นี่เป็นฝ่ายอกุศลกรรมบถที่เป็นมโนกรรม

ถ. ถ้าไม่ถึงเป็นอภิชฌา ไม่ถึงเป็นพยาบาท ไม่ถึงเป็นมิจฉาทิฎฐิ ก็ไม่จัดเป็นอกุศลกรรมบถ

ส. ไม่เป็นอกุศลกรรมบถ แต่เป็นมโนกรรม มโนกรรมนี้ไม่ใช่จะเกิดง่าย ที่จะเป็นอกุศลกรรมบถ แต่ที่ไม่ถึงอกุศลกรรมบถมีเป็นประจำ

ถ. แค่นั้นที่จะเป็นอภิชฌา อย่างเช่น เดินผ่านร้านเพชรที่พาหุรัด เห็นเพชรสวย กลับมาบ้านก็คิดถึง อยากได้ อย่างนี้เป็นอกุศลกรรมบถหรือยัง

ส. เป็นทุจริตหรือเปล่า

ถ. ไม่เป็น แต่ยังอยากได้อยู่ แต่ไม่ได้ทำอะไร

ส. แต่เป็นทุจริตหรือเปล่า ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถ ต้องเป็นทุจริตกรรม

ถ. อภิชฌา ต้องเป็นทุจริต

ส. ต้องเป็นทุจริต

ถ. อยากได้เฉย ๆ ไม่เป็น

ส. วันนี้อยากได้อะไรบ้าง แต่ละคนก็อยากได้ไปคนละอย่าง แต่ก็ไม่ได้กระทำทุจริตกรรมอะไร ก็เป็นมโนกรรมได้ เพราะว่ายังไม่ใช้กายกรรม ยังไม่ใช้วจีกรรม หลักคือ แม้แต่ชวนจิต คือ อกุศลทางปัญจทวารก็เป็นมโนกรรม เพราะว่ายังไม่ได้กระทำวจีกรรมหรือกายกรรม และไม่ใช้กรรมบถ ยังไม่ถึงขั้นที่จะเป็นทางหรือเป็นคลองของธรรมที่จะทำให้เกิดผล คือ วิบาก

ปถ คือ คลอง ทาง หนทางที่จะทำให้เกิดผล คือ วิบาก

อกุศลกรรมบถที่เป็นมโนกรรม ไม่ใช่จะง่าย อย่างเช่น มิจฉาทิฎฐิ มีใครที่จะมีความเห็นว่า บุญไม่มี บาปไม่มี กรรมไม่มี บ้างไหม บางคนก็บอกว่า ไม่รู้ ไม่รู้ก็ไม่ใช่ว่าเห็นผิด แต่เป็นความไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ แต่ถ้ามีความเชื่อมั่นเห็นว่า ไม่มี ขณะนั้นเป็นความเห็นผิด เพราะฉะนั้น การที่จะมีความเห็นผิดต่าง ๆ ไป

ก็ไม่ใช่ว่าจะง่ายนัก แต่ก็ไม่ง่ายสำหรับผู้ที่จะสมความโน้มเอียงที่จะเห็นผิดและขาดการพิจารณา

ทางฝ่ายความเห็นถูกที่เป็นมโนกรรม คือ สัมมาทิฏฐิ ก็ไม่ง่าย ใช่มั้ย

ถ้าไม่มีการได้ยินได้ฟังธรรมที่สมบูรณ์พร้อมด้วยเหตุผล ก็ยากนักยากหนาที่จะละความเห็นของตัวเองได้ ก็ยอมเข้าใจว่า สิ่งที่ตนเองคิดนั้นถูกต้องแล้ว และถ้าศึกษาโดยขาดการพิจารณาก็อาจจะทำให้เข้าใจผิดในสภาพธรรม และมีข้อประพฤติกปฏิบัติที่ผิดด้วย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สัมมาทิฏฐิที่เป็นมโนกรรม ไม่ง่าย ต้องอาศัยการศึกษาและการพิจารณาให้ถูกต้องจริง ๆ

เป็นมโนกรรมใหม่ ขณะที่กำลังฟัง กำลังศึกษา กำลังพิจารณา ไม่ได้อาศัยกายทำอย่างอื่นเลย และไม่ได้อาศัยวาจา หรือวจีด้วย แต่ในขณะนั้นกำลังพิจารณาในเหตุในผลของสิ่งที่ได้ฟัง เพราะฉะนั้น จึงเป็นมโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมบถ

ถ. ถ้าผ่านร้านเพชรพลอย เราอยากได้ และนี่กว่า ทำอย่างไรเราจึงจะได้ แต่ยังไม่ไ้ลงมือทำอะไร นี่กว่าจะต้องหาวิธี เงินจะซื้อก็ไม่มี ต้องหาวิธีว่า จะทำอย่างไร จะขโมย หรือปล้นเอาเพชรนั้นมา คิดอย่างนี้ แต่ยังไม่ไ้มีการกระทำ ถือเป็นมโนกรรมหรือยัง

สุ. เป็น เพราะว่าคิดทุจริต ไม่ใช่คิดธรรมดา ความคิดมี ๒ อย่าง ใช่มั้ย คิดที่เป็นทุจริตกับคิดที่เป็นสุจริต ถ้าคิดสุจริตจะคิดอย่างไร ไปซื้อ ถ้าคิดทุจริตก็ไม่ซื้อ

ถ. คิดหาวิธีได้มาด้วยหนทางอันไม่ชอบ เช่น ปล้น หรือหาโอกาสขโมย

สุ. นี่ก็เป็นอีกข้อหนึ่ง ซึ่งถ้ารู้ลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้ว่าจะเป็นอกุศลหรือกุศล ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน พยายามที่จะรู้สภาพลักษณะความเป็นอนัตตาและละการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่าเป็นตัวตน ดีกว่าจะไปค้นคว้าด้วยชื่อและพยายามจะรู้ว่าเป็นอะไร โดยที่ว่าลักษณะของสภาพธรรมนั้นก็ดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้น อย่าคิดมาก ถ้าทำให้สับสนยุ่งยาก แต่ควรที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ยังไม่ต้องไปถึงกรรมบถอะไร หรือมโนกรรม หรือทวารไหน หรืออะไรก็ตาม เพียงแต่ให้รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ

จากการที่ได้ยินได้ฟังเรื่องของนามธรรม ไม่ทราบว่าเป็นชาติมาแล้ว นามธรรมเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ รูปธรรมไม่รู้อะไรเลย ไม่ใช่สภาพรู้ ลักษณะของธรรมทั้ง ๒ อย่าง ก็มีปรากฏที่จะให้ศึกษา จนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้นในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่าเป็นทวารไหน บางคนก็ขณะนี้ที่เห็นเป็นจักขุทวารวิถีหรือมโนทวารวิถี แค่นี้ก็ไม่ใช่สิ่งที่ฟังจะกระทำ เพราะเมื่อไม่สามารถรู้การเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วของจักขุทวารวิถีและมโนทวารวิถีโดยการคิดเอา ก็ควรที่จะศึกษาลักษณะที่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่กำลังเห็น และสิ่งที่ปรากฏก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งปรากฏตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไป แต่สามารถจะรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏทางตาเพิ่มขึ้นบ้างไหมในชาติหนึ่ง ๆ ว่า ไม่ใช่ใครเลยทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่สามารถกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น และก็ปรากฏ และก็ไม่มียั่งยืน นี่เป็นสิ่งที่จะต้องอบรมจนกว่าปัญญาจะรู้ชัด

สำหรับมโนกรรม คงจะไม่มีปัญหาอะไรแล้ว และถ้าต้องการความละเอียดก็มีในพระไตรปิฎกและในอรรถกถา ที่กล่าวถึงทั้งเรื่องของกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม หรือว่ากายทวาร วจิตวาร มโนทวาร เพราะถ้าจะให้ละเอียดจริง ๆ ที่ทรงแสดงไว้ อย่างเช่นใน **มโนรทฺธิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาต จตุตถปัณณาสกั พุทธนาถญาณเจตนิยวรรคที่ ๓ เจตนาสูตร ข้อ ๑๗๑** มีข้อความว่า

ในบทเป็นต้นว่า กายสญฺเจตนาเหตุ ความว่า การสำเร็จแห่งเจตนาในกายทวาร ชื่อว่ากายสญฺเจตนา

ที่ได้ยินกันบ่อย ๆ คือ มโนสญฺเจตนา ซึ่งเมื่อเป็นมโนสญฺเจตนาแล้วย่อมจะต้องมีกายสญฺเจตนา และวจิตฺตเจตนาด้วย

เจตนาเป็นสภาพธรรมที่จงใจชวนขวายที่จะกระทำ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นกับจิต และดับไป ก็ไม่หยุด ยังเกิดอีกกับจิตขณะต่อไป และก็ดับไป เพราะฉะนั้น ย่อมมีการ จงใจชวนขวายที่จะกระทำกรรมทางกายและทางวาจาด้วย ไม่ใช่เพียงแต่เป็น มโนกรรมอยู่เรื่อย ๆ ไซ้ไหม

เจตนาเกิดกับจิต ขณะที่ไม่ได้เป็นไปทางกาย ทางวาจา เป็นมโนกรรม แต่ จะไม่ยุติเพียงเท่านั้น ยังจะต้องมีการจงใจชวนขวายที่จะกระทำต่อไปอีกทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เพราะฉะนั้น ถ้าการสำเร็จแห่งเจตนาในทางกายทวารเกิดขึ้น ขณะนั้น ก็เป็นกายสัญญาเจตนาหาร แสดงว่าเจตนาที่จะกระทำทางกาย ได้กระทำสำเร็จ จึงเป็นกายสัญญาเจตนาหาร

สำหรับเจตนาที่จะกระทำทางวาจา ที่จะกล่าวคำพูดใด ๆ ก็ตามให้สำเร็จ ได้กระทำสำเร็จแล้ว ก็เป็นวจีสัญญาเจตนาหาร จะไม่อยู่เพียงแค่มโนสัญญาเจตนาหาร เท่านั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะกล่าวโดยประเภท จำนวนของจิต กายสัญญาเจตนา คือ เจตนาที่กระทำการสำเร็จของเจตนาตามที่ตั้งใจทางกาย มี ๘ อย่าง ด้วยสามารถ มหากุศลจิต ๘ และกายสัญญาเจตนาอันมี ๑๒ อย่าง ด้วยสามารถอกุศลจิต ๑๒

แสดงว่าเวลาที่อกุศลจิต ๑๒ เกิดขึ้น จะมีความจงใจชวนขวายที่จะกระทำให้ สำเร็จตามเจตนาอันทางกายด้วย เพราะฉะนั้น ทางกาย ก็มีการชวนขวายกระทำ อกุศลกรรมบถให้สำเร็จลงไปทางกาย เป็นกายสัญญาเจตนา

มีไหมในวันหนึ่ง ๆ ที่เป็นอกุศล ที่เป็นกายสัญญาเจตนา เห็นสิ่งที่ไม่พอใจ บางท่านอาจจะทำลายสิ่งนั้น เช่น ชำมัด ตบยุง หรืออะไรก็แล้วแต่ ขณะนั้นเป็น การสำเร็จของเจตนาที่เป็นไปทางกาย ถ้าไม่มีเจตนา จะฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อยไหม ฆ่าไม่ได้เลยถ้าเจตนาไม่เกิด แต่เวลาที่มีการกระทำฆ่า หรืออกุศลกรรมทางกาย เกิดขึ้น ให้ทราบว่ามีเจตนาที่จะกระทำกรรมนั้นให้สำเร็จทางกาย ซึ่งอกุศลกรรม ทางกาย ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต ๑ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๑ และการประพฤติผิดในกาม ๑

๑๖๐๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๐

ทางวาก็มีเจตนาในขณะที่ต้องการจะกล่าวคำไม่จริง คำเท็จ ที่เป็นมุสาวาท
ในขณะที่ต้องการจะกล่าวคำส่อเสียด ในขณะที่ต้องการจะกล่าวคำหยาบคาย
ในขณะที่ต้องการจะกล่าวคำเพ้อเจ้อ

เจตนาเกิดดับ มีอยู่แล้วที่ใจ แต่ก็ยังไม่พอ ยังต้องการให้สำเร็จลุล่วงออกไป
ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นอกุศลกรรมบถ หมายความว่า
เจตนาเป็นกรรม เป็น ปถ เป็นทางที่จะทำให้สำเร็จทางกายหรือทางวาจา

เพราะฉะนั้น กายสัญญาเจตนา ทั้งหมดจึงมี ๒๐ อย่าง คือ เป็นกุศล ๘ และ
อกุศล ๑๒ ตามประเภทของจิตในวันหนึ่ง ๆ

เวลานี้ทุกคนก็มีจิตประเภทต่าง ๆ ตามที่ศึกษา ถ้าจะมีการเคลื่อนไหวทางกาย
ทางวาจา ต่อไปนี้ก็จะสังเกตลักษณะของเจตนาได้ คือ ความจงใจชวนชวนที่จะให้
การกระทำนั้นสำเร็จตามเจตนา ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง

แต่สำหรับมโนสัญญาเจตนาหาว่ามีมากกว่านั้น คือ รวมมหัคคตเจตนาอีก ๙
จึงเป็น ๒๙

ข้อความในพระไตรปิฎก ยังแสดงละเอียดจนถึงเจตนาทางกายทวารที่ว่า
มี ๒๐ ก็สามารถจะเป็นถึง ๔๐ ได้ ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

บัดนี้ การรวบรวมเจตนาอันบัณฑิตพึงประชุมลงในทวารทั้งหลายแม้ ๓

ถามว่า อย่างไร

แก้วว่า

เจตนา ๒๐ อันมีกรรมอันตนเองทำเป็นมูลในกายทวาร ๑

เจตนา ๒๐ อันมีการชักชวน บังคับให้กระทำเป็นมูลในกายทวาร ๑

เจตนา ๒๐ อันมีการรู้ตัว คือ รู้ในเหตุ ในผล ในกรรม ในวิบาก เป็นมูล
ในกายทวาร ๑

เจตนา ๒๐ อันมีการไม่รู้ตัว หรือว่าไม่รู้รู้ในเหตุในผลเป็นมูลในกายทวาร ๑

รวมแล้วจากเจตนา ๒๐ คุณอีก ๔ เท่า จึงเป็นเจตนา ๘๐ ในกายทวาร

ถ้าจะให้ละเอียด ต้องเป็นเรื่องของการพิจารณาจิต เพราะว่าบางครั้งกุศล
หรืออกุศลนั้นก็เกิดด้วยตนเอง เป็นการกระทำของตนเอง ตั้งใจเอง คิดเองที่จะทำ
และก็ทำด้วยกุศลจิต ๑ ใน ๘ ประเภท หรือถ้าเป็นทางอกุศลกรรม ก็เป็นอกุศลจิต ๑
ใน ๑๒ ดวง แต่ทั้งหมดเมื่อเป็นเจตนา ๒๐ คือ ฝ่ายกุศล ๘ ฝ่ายอกุศล ๑๒ ทำเอง
๒๐ ไม่มีใครชักชวนเลย อีก ๒๐ เป็นเพราะคนอื่นอาจจะชักชวนหรือว่าบังคับ
อย่างบางท่านจำต้องทำเพราะว่าคนอื่นสั่ง หรือเป็นหน้าที่ที่ต้องรับคำสั่งนั้น ก็รวมเป็น
๔๐ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นผู้ที่ไม่รู้เลยว่า นี่คือกรรม บอกให้ทำก็ทำ แต่ไม่รู้ว่า
ที่กำลังทำเป็นกุศลหรืออกุศลกรรมที่จะทำให้เกิดผล ก็เป็นการทำโดยไม่รู้อีก ๒๐
และสำหรับบางท่าน รู้และก็ทำ ไม่ว่าจะเป็นทางฝ่ายอกุศลหรือทางฝ่ายกุศล
ก็อีก ๒๐ จึงรวมเป็นเจตนาในกายทวาร ๘๐

ไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย อย่าคิดว่าอยู่ในตำรา ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ในตำรา แต่อยู่ใน
ชีวิตของแต่ละคน แต่ละวัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงประมวลรวบรวมสภาพของเจตนา
นั้น ๆ ที่เป็นไปทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง ให้ทราบทั่ว ทั้งหมดมีประเภท
เท่าไร ซึ่งถ้าเป็นทางกาย ๘๐ ทางวาจา ๘๐ แต่ทางใจนั้นถึง ๑๑๖ เพราะว่า
เพิ่มมหัคคตะอีก ๙ เป็น ๒๙ คูณด้วย ๔ คือ ๑๑๖

เป็นเรื่องจำนวน ตัวเลข ซึ่งฟังแล้วลืมได้ไม่ต้องติดใจอะไร เพียงแต่ให้ทราบว่า
นี่เป็นชีวิตจริง ๆ ถ้าสติของใครจะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมก็จะเห็นว่า
ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นทางแสดงไว้ด้วยจำนวนเท่าไร
ก็คือจิตของแต่ละคนนั่นเอง

ถ. ทำอย่างไรถึงจะไม่ให้มี

ส. ทำอย่างไรถึงจะให้ไม่มี ต้องเจริญปัญญา เพราะสังขารทั้งหลาย ได้แก่ ปุณฺณาริสังขารบ้าง อปุณฺณาริสังขารบ้าง อเนกขาริสังขารบ้าง มีวิชาเป็นปัจจัย

ถ. ต้องใช้สติไปกำหนดรู้ก่อน

ส. ใช้สติได้หรือ

ถ. ให้เกิดปัญญา

ส. ต้องอบรมเจริญสติ เพราะวาสติยังไม่มี ต้องอบรมเจริญจนกว่าจะมี

ถ. อบรมสติในขณะที่เจตนา กำลังจะเกิดขึ้น

ส. พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วแต่ว่าจะอะไรจะปรากฏ ไม่เจาะจง ขณะที่มีความเห็นถูก ขณะที่สติเกิด ขณะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นก็เป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ไม่ใช่ว่าไม่เป็นกุศลกรรม เป็นกุศลกรรมที่เป็นมโนกรรม

ถ. ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นอกุศลกรรมบถขณะที่ทำ ผลของกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับที่ไม่รู้ อย่างไหนจะแรงกว่ากัน

ส. ที่ไม่รู้ต้องแรงกว่า เพราะอย่างไร ๆ ก็ตาม เมื่อรู้แล้วก็ยังมีความไม่อยากจะทำ แต่ไม่สามารถจะต้านทานความเป็นอนัตตาได้

ถ. มโนกรรมที่เกิดทางปัญจทวาร ที่ไม่ถึงความเป็นอกุศลกรรมบถ จะให้ผลเป็นวิบากข้างหน้าไหม

ส. ถ้าไม่เป็น ปถ คือ ไม่เป็นคลอง ไม่เป็นทางที่จะให้วิบากจิตเกิด ก็ไม่เป็น

ถ. หมายความว่า เป็นกรรม แต่ไม่ให้ผลเป็นวิบาก ใช่ไหม

ส. ถ้าใช้คำว่า กรรม หมายความว่า เจตนาเจตสิกทุกชาติทุกดวง เพราะฉะนั้น ที่จะไม่เป็นมโนกรรมนั้น ไม่มี ขณะใดที่ไม่เป็นไปในทางกาย ทางวาจา ยังไม่ถึงความเป็นกรรมทางกาย ทางวาจา

ถ. และกรรมที่ยังไม่ถึงกรรมบถ จะไม่ให้ผลเป็นวิบาก ใช่ไหม

ส. ไม่ให้ผลเป็นวิบาก เพราะว่าเป็นการสะสมของจิต

ถ. เป็นกรรม

ส. กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก และเจตนาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวงอยู่แล้ว เวลาที่เกิดทางปัญจทวาร มีปรมาัตถธรรมเป็นอารมณ์ แม้เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับอกุศลจิต เช่น โลภมูลจิตทางปัญจทวาร ก็ชื่อว่ามโนกรรม แต่ไม่ใช่มโนกรรมที่เป็นอกุศลกรรมบถ

ถ. และไม่ให้ผลด้วย แต่สะสม ไซ้ไหม

ส. ไม่ได้เป็นอกุศลกรรมบถ เพราะฉะนั้น ก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดอกุศลวิบาก

ถ. ขณะที่ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นสุจริต สามารถนำไปอบายได้ไหม

ส. ไม่ได้ ถ้าอย่างนั้นทุกคนต้องไปอบายหมด ไซ้ไหม ไม่มีทางรอด

ถ. ที่ว่าปฏิบัติศีล ๕ แสดงว่าศีล ๕ วิสุทธิจริง ๆ ขณะนั้นต้องไม่มีอกุศลกรรมบถทุกขณะเลย ไซ้ไหม

ส. จิตเกิดทีละขณะ ขณะที่เป็นกุศล วิริยเหตุ

ถ. บางทีมีเจตนา คือ อกุศลกรรมบถเกิด มโนกรรมก็เกิดต่อ สลับกันมาก

ส. สลับอยู่เสมอเลย

ถ. จะมีหนทางทำให้มโนกรรมเกิดมากกว่าอกุศลกรรมบถหรือเปล่า

ส. ต้องการฝ่ายกุศลเพิ่มขึ้น ไซ้ไหม ต้องอบรมเจริญปัญญา

ถ. ต้องฟังมาก ๆ

ส. ฟังแล้วต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วย ข้อสำคัญที่สุด คือ อย่าเพียงฟัง

ถ. กรรมบถที่ปรากฏขึ้นมานั้น เป็นชวนจิตทั้งหมด ไซ้ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. มีความแตกต่างกันอย่างไรในชวนจิตดวงที่ ๑ ถึงดวงที่ ๗

ส. แตกต่างกันที่ชวนะดวงที่ ๑ ยังไม่เป็นผลของอาเสวนปัจจุัย เพราะว่าเพิ่งเกิดขึ้นเป็นขณะแรก

ถ. ชวนจิตทั้ง ๗ ดวง จำเป็นต้องเป็นกุศลหรืออกุศลเหมือนกันทั้งหมด ไซ้ไหม

ส. ถูกต้อง ไม่สลับกันเลย ๗ ขณะต้องเหมือนกันทีเดียว

คำถามเรื่องของมโนทวาร คือ ถ้ากล่าวถึงมโนทวาร โดยนัยของทวาร ๖ เพราะว่าทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์มี ๖ ทาง ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑ แต่ขณะพื้นอนาลักขณิก จิตรู้อารมณ์โดยไม่อาศัยทวารทั้ง ๖ เลย

ขณะที่เป็นปฏิสนธิจิต ภวังคจิต จตฺตจิต ไม่ได้อาศัยทวารหนึ่งทวารใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์เลย เพราะฉะนั้น ขณะที่เห็นอาศัยตาเป็นทวาร ขณะที่ได้ยินอาศัยหูเป็นทวาร ขณะที่ได้กลิ่นอาศัยจมูกเป็นทวาร ขณะที่ลิ้มรสอาศัยลิ้นเป็นทวาร ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอาศัยกายเป็นทวาร ขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรสไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส นึกคิดขึ้นมาเอง ขณะนั้นอาศัยใจเป็นทวาร เพราะว่าที่จะทำให้มีใจเป็นภวังคอยู่เรื่อย ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

สิ่งที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยพอใจ ไม่พอใจ จะเป็นการสะสมที่เป็นอารมณ์ที่ทำให้จิตรำพึงถึง นึกถึง คิดถึง เพราะฉะนั้น ในขณะที่ความคิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดเรื่องหนึ่งเรื่องใดเกิดขึ้น ให้ทราบว่า ในขณะนั้นจิตรู้อารมณ์โดยอาศัยใจนั่นเองเป็นทวาร

จิตเกิดขึ้นทีละขณะ เปรียบเทียบให้เห็นชัด คือ ขณะที่กำลังหลับสนธิ ภวังคจิตเกิดดับสืบทอดกันดำรงความเป็นบุคคลนั้น ภวังคจิตไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เวลาที่เกิดคิดนึกขึ้น ภวังคจิตไหวตามอารมณ์ที่จะคิดนึก เพราะว่าอารมณ์นั้นต้องกระทบใจตามการที่เคยเห็น เคยได้ยิน เคยได้กลิ่น เคยลิ้มรส เคยกระทบสัมผัส

ท่านที่มีความกังวลมาก ๆ ก่อนจะนอนก็ยังคิดถึงเรื่องที่กังวลอยู่ และทันทีที่ตื่นคิดถึงเรื่องอะไร ก็ยังต้องคิดถึงเรื่องที่กังวลนั้นแหละ ถ้าเป็นเรื่องต้องกังวลมาก ๆ จะเห็นได้เลยว่า ก่อนหลับก็คิดถึงเรื่องนั้น เมื่อตื่นก็ยังต้องหมกมุ่นครุ่นคิดถึงเรื่องนั้น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ที่เป็นปัจจัยที่ทำให้ภวังคจิตไหว และเมื่อภวังคจิตไหวและดับไปแล้ว ภวังคจิตก็เกิดต่อ เป็นกระแสภวังคจิตดวงสุดท้าย และเมื่อภวังคจิตดับแล้ว วิถีจิตต้องเกิด แต่เมื่อไม่ใช่สีกระทบตา ไม่ใช่เสียง

กระทบหู ไม่ใช่กลิ่นกระทบจมูก ไม่ใช่รสกระทบลิ้น ไม่ใช่เย็น ร้อน อ่อน แข็งที่กระทบกาย ขณะนั้นเป็นการกระทบทางใจ เพราะฉะนั้น มโนทวารารมณ์จิตก็คิดถึงอารมณ์นั้นหรือเรื่องนั้น แต่ยังไม่เป็นชวนวิถิ ยังไม่เป็นโลภะ ยังไม่เป็นโทสะ ยังไม่เป็นกุศลใด ๆ ทั้งสิ้น เพียงแต่นึกถึงเท่านั้นและกีดับ เมื่อมโนทวารารมณ์จิตดับแล้ว จึงเป็นการคิดนึกเรื่องนั้นด้วยโลภะ หรือด้วยโทสะ หรือด้วยโมหะ หรือด้วยกุศลจิต

เพราะฉะนั้น มโนทวารทางใจ ได้แก่ ภาวัญจุปัจเจก ซึ่งเป็นกระแสภาวัญจิตดวงสุดท้ายนั่นเอง ซึ่งถ้าภาวัญจุปัจเจกไม่เกิดและดับไป มโนทวารารมณ์จิตซึ่งเป็นวิถิจิตจะนึกถึงเรื่องนั้นไม่ได้เลย และที่วันหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะคิดถึงเรื่องอะไรขึ้นมา ให้ทราบวาก่อนคิดถึงเรื่องนั้นต้องเป็นภาวัญจิต เมื่อภาวัญจิตลงระดับแล้ว ภาวัญจุปัจเจกเกิดต่อ ซึ่งภาวัญจุปัจเจกนั้นเองเป็นมโนทวารเพื่อที่จะให้วิถิจิต คือ มโนทวารารมณ์จิตนึกถึงเรื่องนั้นได้ เมื่อมโนทวารารมณ์จิตดับ การนึกถึงเรื่องนั้นก็นึกด้วยโลภมูลจิต หรือด้วยโทสมูลจิต หรือด้วยกุศลจิต

ถ. มโนทวารารมณ์จิตที่เป็นชาติกิริยา ขณะที่ไปตัดสินทำวิภูฏัพพะทางปัญจทวาร ที่ตัดสินดีหรือไม่ดี ขณะนั้นชื่อว่าสังสมสันดานของตนหรือเปล่า

ส. สังสมขณะที่เป็นชวนจิต

ถ. ปุพเพตปฺปญฺญตา บุญที่เคยสังสมไว้ในแต่ปางก่อนก็อยู่ที่ชวนะ

ส. ถูกต้อง

ถ. กิริยาที่ตัดสินว่า ดี ไม่ดี ไม่ได้อยู่ที่การสังสมหรือ

ส. การที่จะตัดสิน ไม่ได้มีอำนาจพิเศษเฉพาะมโนทวารารมณ์ที่จะทำได้ตามใจชอบ แต่ในวิถิวาระหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นเห็นอารมณ์ ไม่สามารถจะยับยั้งชวนจิตได้ เช่น ขณะที่ปัญจทวารารมณ์จิตเกิดขึ้นเป็นวิถิจิตแรก รู้ว่าอารมณ์กระทบกับจักขุปสาท ขณะนั้นยังไม่เห็น เพราะฉะนั้น ขณะนั้นจะเป็นกุศลหรืออกุศลไม่ได้ เป็นเพียงกิริยาจิต เมื่อปัญจทวารารมณ์จิตดับไปแล้ว กุศลจิตและอกุศลจิตก็ยังเกิดไม่ได้เพราะว่ายังไม่เห็น ในเมื่อรูปารมณ์กระทบกับจักขุปสาทเป็นปัจจัยให้วิถิจิตแรก คือ ปัญจทวารารมณ์จิตเกิดขึ้น เพียงรู้ว่าอารมณ์กระทบ แต่ยังไม่เห็น

จึงยังไม่เป็นกุศลหรืออกุศล เมื่อปัญญาทวารารักษจิตดับแล้ว ขณะที่เพ่งจักขุวิญญาณชั่วขณะเดียวที่เห็น ขณะนั้นก็ไม่ใช่กุศลหรืออกุศล เพราะเป็นวิบากจิตที่จะต้องเห็นสิ่งที่ดีเมื่อเป็นกุศลวิบาก หรือเห็นสิ่งที่ไม่ดีเมื่อเป็นอกุศลวิบาก

เมื่อจักขุวิญญาณดับไปแล้ว กุศลจิตและอกุศลจิตก็ยังเกิดขึ้นที่ไม่ได้ เพราะว่าสัมปยุตตจิตต้องเกิดรับอารมณ์นั้นสืบต่อโดยอนันตรปัจจัย เป็นจิตแต่ละประเภทซึ่งต้องเกิดสืบต่อกันว่า เมื่อปัญญาทวารารักษจิตดับไปแล้วจิตอื่นเกิดไม่ได้ นอกจากทวิปัญจวิญญาณดวงหนึ่งดวงใดใน ๑๐ ดวง และเมื่อทวิปัญจวิญญาณดวงหนึ่งดวงใดใน ๑๐ ดวงดับไปแล้ว จิตดวงนั้นเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยว่า จิตที่เกิดต่อต้องเป็นสัมปยุตตจิตนะ จะเป็นกุศลและอกุศลทันทีไม่ได้ เมื่อสัมปยุตตจิตดับไปแล้ว สัมปยุตตจิตเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้สันตிரณจิตเกิดต่อ กุศลจิตและอกุศลจิตก็ยังเกิดไม่ได้ เมื่อสันตிரณจิตดับไป สันตிரณจิตเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัยให้โงฐัพพนจิตเกิดต่อ ซึ่งได้แก่มโนทวารารักษจิตนั่นเอง แต่ทำกิจโงฐัพพนะทางปัญญาทวาร โดยกระทำกิจกำหนด กระทำทางให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด

เพราะฉะนั้น มโนทวารารักษจิตที่ทำโงฐัพพนกิจ ไม่มีอำนาจพิเศษอะไร แต่เป็นปัจจัยุปันธรรมของสันตிரณจิต ซึ่งเมื่อสันตிரณจิตดับแล้วจิตนี้ต้องเกิดก่อนกุศลหรืออกุศลเท่านั้นเอง โดยฐานะที่จิตนี้ต้องเกิดก่อนกุศลหรืออกุศล จึงเป็นจิตที่กระทำทาง หรือเป็นจิตที่ทำให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดต่อตามการสะสม

ถ้าสันตிரณจิตดับไป จะให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดต่อทันทีไม่ได้ ยังไม่ใช่ฐานะยังไม่ใช่กิจของจิตนี้ที่จะเกิดต่อจากสันติริณะ แต่จิตที่จะเกิดต่อจากสันติริณจิตต้องเป็นโงฐัพพนจิตเท่านั้นที่จะกระทำกิจนี้ก่อน ตามฐานะ แต่ไม่ใช่อำนาจสิทธิขาด

ต้องเข้าใจด้วยว่า จิตแต่ละขณะเกิดขึ้นกระทำกิจชั่วขณะหนึ่ง ๆ ตามสภาพตามฐานะ ตามโอกาสของจิตนั้น ๆ โดยความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แม้แต่กุศลจิตอยากจะทำให้เกิดก็ยังเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีการสะสมมา และเมื่อสะสมมาแล้ว จะให้เกิดก่อนโงฐัพพนจิตก็ไม่ได้ ไม่ใช่ฐานะที่จะเกิดก่อนโงฐัพพนจิต แต่ต้องเกิด

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๖๑ ตอนที่ ๑๖๐๑ - ๑๖๑๐

หน้า ๓๘

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น
ปรมัตถธรรมได้ถูกต้อง ถ้ายังแยกไม่ได้ ก็ยังคงเป็นโลกของสมมติบัญญัติอยู่
และไม่สามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป ความไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคลได้

๑๖๐๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๐

ทุกคนที่เกิดมาแล้ว ถ้าได้ศึกษาพระธรรมจะทราบได้ว่า โลกะมีกำลังมากกว่า
อโลกะ ซึ่งใน **มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ฆฏิการสูตร** มีข้อความว่า

แม้ในปัจจุบันมีใครชวนไปไหว้พระเจดีย์ ไปฟังพระธรรม ก็จะไม่กระทำ
อุตสาหะ แต่ถ้าใคร ๆ ชวนไปดูเพื่อนรำข้าวร้องเป็นต้น จะรับคำด้วยการชวนเพียง
ครั้งเดียวเท่านั้น

จริงไหม หรือยังไม่มีใครชวนก็ไปเองแล้ว ที่บ้านก็สะดวก ง่ายมาก เพียงเปิด
โทรทัศน์ ก็สามารถดูได้ตามใจชอบ

ข้อความนี้เป็นตอนที่ฆฏิการะช่างหม้อชวนโชติปาละมาณพซึ่งคือ
พระผู้มีพระภาคในอดีต ในสมัยพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
กัสสปะ ให้ไปฟังพระธรรม ให้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงพระนามว่ากัสสปะ แต่โชติปาละมาณพไม่ไป แต่เมื่อฆฏิการะช่างหม้อชวนไป
อาบนํ้า ก็ไป

นี่คือครั้งหนึ่ง สมัยหนึ่ง ซึ่งทุกคนก็เป็นอย่างนี้ แต่การอบรมเจริญกุศล
ทุกประการที่ละเล็กทีละน้อย วันหนึ่งจะมีกำลังทำให้อกุศลอ่อนกำลังลง

โสภณสาธารณเจตสิก เป็นเจตสิกที่เกิดกับโสภณจิต คือ จิตที่ตั้งาม มีจำนวน
ทั้งหมด ๑๙ ดวง จะเห็นได้ว่า ที่กุศลจิต โสภณจิต จะเกิดขึ้นแต่ละครั้ง ต้องอาศัย
โสภณเจตสิกจำนวนมากเกิดร่วมกัน มิฉะนั้นแล้วไม่สามารถรู้กำลังของอกุศลจิตได้
ในวันหนึ่ง ๆ

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง ขอกล่าวถึงเป็นการทบทวนโดยชื่อก่อน

๑. ศรัทธาเจตสิก ๒. สติเจตสิก ๓. หิริเจตสิก ๔. โอตตัปปเจตสิก
๕. อโลภเจตสิก ๖. อโทสเจตสิก ๗. ตัตถมัมมัตตตาเจตสิก ๘. กายปัสสัทธิเจตสิก
๙. จิตตปัสสัทธิเจตสิก ๑๐. กายลหุตตาเจตสิก ๑๑. จิตตลหุตตาเจตสิก
๑๒. กายมุตตาเจตสิก ๑๓. จิตตมุตตาเจตสิก ๑๔. กายกัมมัฏญุตตาเจตสิก
๑๕. จิตตกัมมัฏญุตตาเจตสิก ๑๖. กายปาคุญญุตตาเจตสิก ๑๗. จิตตปาคุญญุตตา-
เจตสิก ๑๘. กายชุกตาเจตสิก ๑๙. จิตตชุกตาเจตสิก

หลายท่านอาจจะบอกว่า ไม่รู้จักหลายเจตสิก แต่ขณะใดที่กุศลจิตเกิด
จะครบทั้ง ๑๙ เจตสิกที่เป็นโสภณสาธารณเจตสิก เป็นจิตของทุกท่าน แต่ถ้า
พระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดง ย่อมไม่มีใครสามารถพิจารณารู้ความเป็นโสภณธรรมของ
เจตสิกเหล่านี้เลย เพราะไม่คุ้นหู และไม่ได้สังเกต ไม่ได้พิจารณาลักษณะสภาพของ
โสภณเจตสิกเหล่านั้น แต่ให้ทราบว่า ถึงแม้จะยังไม่ได้กล่าวถึงครบทั้ง ๑๙ เจตสิก
ที่เป็นโสภณสาธารณะ แต่ทุกขณะที่กุศลจิตเกิด แม้ในขณะนี้เอง ก็มีโสภณสาธารณ-
เจตสิกเกิดทั้ง ๑๙ ดวง

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิกที่จะขอกล่าวถึงต่อไป คือ อโทสเจตสิก
เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวถึงลักษณะของโทสะ
จะทำให้เข้าใจลักษณะของอโทสเจตสิกซึ่งตรงกันข้ามได้ เพราะการละคลายโทสะ
จะต้องรู้ว่า โทสะมีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นขณะไหน และมีอะไรเป็นอารมณ์

ถ้าไม่รู้ธรรมที่ต้องการจะละ จะละได้อย่างไร แต่เมื่อต้องการจะละธรรมใด
ที่เป็นอกุศล ก็ต้องรู้จักสภาพของอกุศลธรรมนั้นให้ละเอียดขึ้น เพื่อที่จะได้รู้ว่า
เป็นสภาพที่เป็นอกุศลธรรมน่ารังเกียจ

ก่อนอื่นจะต้องทราบว่า โทสะ ไม่ใช่ในขณะที่โกรธหรือไม่พอใจเท่านั้น เวลาที่
ได้ยินคำว่า โทสะ ทุกคนจะคิดถึงความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ หรือความโกรธ
แต่ให้ทราบว่า ขณะใดที่รู้สึกไม่สบายใจ เป็นโทมนัสเวทนา เวทนาความรู้สึก
ทุ โทมนัส ไม่ดี ไม่สบายใจ ขณะนั้นต้องมีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง

เพราะฉะนั้น ลักษณะอาการของโทสเจตสิก ไม่ใช่แต่เฉพาะในขณะที่รู้สึก ขุ่นเคืองใจหรือไม่พอใจเท่านั้น แต่ให้ทราบว่า ในขณะที่ทักลัว ในขณะที่ตกใจ ในขณะที่กังวลใจ ในขณะที่โศกเศร้า ในขณะที่เสียใจ เดือดร้อนใจ น้อยใจ เปื้อน ท้อถอย หงุดหงิด รำคาญ กลุ้มใจ วิตกกังวล หดหู่ หรือแม้แต่คิดมาก ขณะนั้น พิจารณาได้ว่า ความรู้สึกดี หรือไม่ดี เพราะส่วนใหญ่จะบอกว่า เป็นทุกข์เพราะ คิดมากเกินไป แสดงให้เห็นว่า เรื่องที่คิดในขณะนั้น ต้องเป็นเรื่องที่ทำให้จิตใจ ไม่สบาย ซึ่งนั่นก็เป็นลักษณะของโทสะ

สรุปได้ว่า ขณะใดที่รู้อารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ เช่น เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจทางตา หรือได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจทางหู ได้กลิ่นที่ไม่น่าพอใจ ลิ้มรสที่ไม่น่าพอใจ กระบสัมผัสสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ทุกขณะนั้นเป็นโทสมูลจิต มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย

และไม่จำเป็นที่จะต้องโกรธ หรือไม่พอใจ ขุ่นเคืองใจเฉพาะในสัตว์ ในบุคคล เท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม ถ้าในวันหนึ่ง ๆ เป็นผู้ที่ละเอียดจะสังเกต ลักษณะของความไม่พอใจแม้เพียงเล็กน้อยได้ เช่น ทุกคนต้องบริโภคอาหาร เป็นประจำ ขณะที่เห็นผักหรือเห็นผลไม้เสีย ขณะนั้นเป็นอย่างไร เป็นอกุศลจิตไหม ชอบหรือไม่ชอบ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ เพียงแต่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจเป็นผักหรือผลไม้ ที่ไม่น่ารับประทานเท่านั้น ความรู้สึกเป็นอย่างไร จิตในขณะนั้นเป็นอกุศลประเภทไหน ก็ต้องเป็นโทสมูลจิต มีโทสเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ้าเป็นอย่างนี้ คิดดู จะดับโทสะ ดับง่ายหรือดับยาก เพียงทันทีที่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ แม้แต่ผลไม้เสียชนิดเดียว โทสเจตสิกก็เกิดกับอกุศลจิตนั้น ทำให้เป็น โทสมูลจิต เวลาได้ยินเสียงดัง อาจจะเป็นเสียงเพลงก็ได้ แต่ดังไป ขณะนั้น เป็นอย่างไร โทสมูลจิตเกิดแล้ว ขณะที่ได้กลิ่น ซึ่งช่วยไม่ได้เลย เวลาที่ผ่านบางแห่ง บางสถานที่ จะมีกลิ่นขยะ หรือกลิ่นน้ำเน่า กลิ่นสิ่งปฏิกูล ขณะนั้นก็เป็นโทสมูลจิต

บริโภคอาหารทุกวัน เปรี๊ยะไปหน่อย เค็มไปนิด หวานจัดไปหน่อย หรือ เผ็ดไป ขณะนั้นโทสมูลจิตก็เกิดแล้ว

หรือขณะที่มีชีวิตอยู่ทุกวัน ทุกคนก็อยู่ภายใต้ลมฟ้าอากาศ ถูกแดด เป็นอย่างไร ร้อน ไม่พอใจแล้ว หรือว่าพายุ ฝนต่าง ๆ เหล่านี้ ก็แสดงให้เห็นว่า ความไม่พอใจ ความขุ่นเคืองใจ มีปัจจัยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจริง ๆ ถ้าไม่สังเกต จะคิดว่า เป็นแต่เพียงในขณะทีโกรธเคืองขุ่นข้องใจกับสัตว์บุคคลต่าง ๆ เท่านั้น แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น ต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ลักษณะของโทสะจริง ๆ ว่า แม้ในอารมณ์ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล โทสะก็เกิดขึ้นได้

สำหรับอโทสะเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เพราะฉะนั้น เป็นขณะที่ไม่เดือดร้อน ไม่กังวลใจ เป็นต้น ซึ่งทุกคนก็ปรารถนาที่จะเป็นอย่างนี้ คือ ปรารถนาที่จะไม่มีโทสะ แต่ต้องระวังว่า ถ้าไม่มีโทสะแล้ว ต้องไม่ให้มีโลภะด้วย อย่าพอใจว่า เมื่อไม่มีโทสะแล้ว มีโลภะไม่เป็นไร นี่เป็นสิ่งที่ควรสังเกตว่า โทสะเป็นอกุศล ฉันทใด โลภะก็เป็นอกุศล ฉันทนั้น และโทสะยังแสดงตัวปรากฏให้เห็นง่าย แต่โลภะยากที่จะเห็นได้ เพราะทุกคนต้องการโลภะ ซึ่งไม่มีวันพอ

เพราะฉะนั้น เมื่อได้ทราบลักษณะของอกุศลธรรม ก็ควรที่จะรู้ธรรมที่เป็น ฝ่ายตรงกันข้ามด้วย สำหรับลักขณาทิจตุกะ คือ ลักษณะ ๔ ของอโทสะเจตสิก คือ

อจันทิกกลักขณเณ มีความไม่ดูร้ายเป็นลักษณะ

ถ้าจะเปรียบลักษณะของอโทสะ ก็เหมือนกับมิตรที่คอยช่วยเหลือ เพราะเวลา โกรธไม่ช่วย ไข้ไหม แต่เวลาไม่โกรธจึงจะช่วย เพราะฉะนั้น ลักษณะของอโทสะ เป็นสภาพที่ไม่แค้นเคือง เปรียบเหมือนมิตรที่คอยช่วยเหลือ

อาฆาตวินิยโรโส มีการกำจัดความอาฆาตเป็นกิจ หรือ

ปริพาหวินิยโรโส มีการกำจัดความแค้นร้อนเป็นกิจ เปรียบเหมือนจันทน์หอม ฉะนั้น

นี้แสดงทั้งเวลาที่เป็นไปในสัตว์ ในบุคคล และเวลาที่ไม่เป็นไปกับสัตว์บุคคล เช่น มีการกำจัดความแค้นร้อนเป็นกิจ เปรียบเหมือนจันทน์หอม ฉะนั้น

โสมภาวปัจจุภูฏฐานโน มีภาวะร่วมเย็นเป็นอาการปรากฏ เปรียบเสมือน
พระจันทร์เพ็ญ ฉะนั้น

โยนิโสมนสิการปทัฏฐานโน มีการทำไว้ในใจในอารมณ์โดยแยบคายเป็นเหตุใกล้

ถ. มีการกำจัดความอาฆาตเป็นกิจ แสดงว่าปุถุชนเราทุกคนมีความ
อาฆาตอยู่แล้วทุกคน ใช่ไหม

ส. หรือมีการกำจัดความแค้นเป็นกิจ

ถ. แสดงว่าทุกคนมีแล้ว

ส. มีจริง ๆ หรือเปล่า

ถ. มี แต่ว่าของใครมาก ของใครน้อย ไม่เท่ากัน

ส. ต้องเป็นผู้ละเอียดจึงจะรู้ว่า มีความไม่พอใจในอะไรบ้าง นอกจาก
ในสัตว์บุคคลแล้ว ก็ยังในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายด้วย
กระทบสิ่งที่ร้อน โทสมูลจิตเกิดแล้ว ใช่ไหม ไม่ชอบ ตกใจ กลัว เร็วถึงอย่างนั้น

ถ. และต้องเป็นผู้ดุร้ายด้วย

ส. ลักษณะนั้นหยาบกระด้าง จะอ่อนโยนได้ไหมในขณะนั้นที่กำลังตกใจ

ถ. ดูแบบอ่อนโยนมีไหม เป็นคนดูแบบนั้น ๆ

ส. จะใช้คำอะไรก็ตามแต่ ลักษณะสภาพของความหยาบกระด้าง
เป็นลักษณะของโทสะ และลักษณะที่ไม่ดุร้าย ไม่หยาบกระด้าง จะใช้คำว่า อ่อนโยน
ก็ได้ ก็เป็นลักษณะของอุทเทสะ

เพราะฉะนั้น เป็นสภาพที่ต่างกัน โทสะหยาบกระด้าง แต่อุทเทสะไม่ดุร้าย
ไม่หยาบกระด้าง ใจของเราเองพิจารณาได้ ขณะที่อยากจะช่วยใคร ต้องการให้เขา
เป็นสุข มีอะไรที่จะเป็นประโยชน์แก่เขาก็ทำในขณะนั้น จิตในขณะนั้นอ่อนโยน
ตรงกันข้ามกับขณะที่กำลังโกรธ กำลังขุ่นเคือง ขณะนั้นลักษณะของใจจะหยาบจริง ๆ
กระด้างจริง ๆ มีลักษณะเหมือนกับความแข็ง ความดุร้าย

ถ. ความดุร้าย ความแค้นร้อน ถ้ามีอุทเทสะ ก็เหมือนกับมีความร่วมเย็น
เป็นเหตุใกล้ ใช่ไหม

ส. ลักษณะอาการที่ปรากฏ มีภาวะรุ่มเย็น เปรียบเหมือนพระจันทร์เพ็ญ

ถ. พิจารณาโทษะในลักษณะที่ติดๆกันแล้ว เปรียบเทียบกับตัวเอง ในชีวิตประจำวัน น่ากลัวสังขมไว้มาก

ส. เป็นของธรรมดา อกุศลต้องมากกว่ากุศล ไม่ว่าจะโลภะ หรือโทสะ ก็ตาม แต่ให้ทราบว่า ที่อโทสะเป็นโสภณสาธารณเจตสิก หมายความว่า ต้องเกิดกับกุศลจิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ขาดอโทสะเจตสิกไม่ได้ ถ้าอโทสะเจตสิกไม่เกิด จิตไม่เป็นกุศล

เพราะฉะนั้น วิธีที่จะรู้ว่าขณะนี้จิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็โดยการสังเกต ลักษณะที่เป็นโทสะหรืออโทสะ ถ้าขณะนั้นจิตหยาบกระด้าง ดุร้าย ไม่รุ่มเย็น ขณะนั้นเป็นลักษณะของโทสะ แต่ขณะใดที่จิตอ่อนโยน ไม่ดุร้าย ไม่หยาบกระด้าง ขณะนั้นเป็นอโทสะ และถ้าไม่เป็นอโทสะ ขณะนั้นไม่ใช่กุศล

ท่านที่ถามว่า นั่นเป็นกุศลไหม นี่เป็นกุศลไหม ทำอย่างนั้นเป็นกุศลหรือเปล่า ทำอย่างนี้เป็นกุศลหรือเปล่า ไม่ต้องถามคนอื่นเลย พิจารณาจิต ถ้าจิตขณะนั้น ไม่ดุร้าย ไม่หยาบกระด้าง เป็นจิตที่อ่อนโยน ก็เป็นกุศล แต่แม้ในขณะที่กำลังทำกุศล ต่างๆ และเกิดความหยาบกระด้างของจิตขึ้น ความดุร้าย ความผูกโกรธ ความ ขุ่นเคือง ขณะนั้นไม่ต้องถามใคร ขณะนั้นก็รู้ว่าเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น เรื่องของกุศลและอกุศลเป็นเรื่องจิตที่จะพิจารณาได้ว่า จิตขณะใดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยที่คนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้เลย และถ้าไม่มี อโทสะเจตสิกเกิด กุศลจิตเกิดไม่ได้ และในขณะที่มีอโลภเจตสิก ต้องมีอโทสะเจตสิกเกิด ร่วมด้วยพร้อมกับโสภณสาธารณะอื่น ๆ เช่น ต้องมีศรัทธา มีสติ มีhiri มีโอตตปปะ และโสภณสาธารณเจตสิกอื่น ๆ เกิดร่วมกัน

และเรื่องของกุศล ไม่ควรที่จะคิดแต่เรื่องของทาน หรือวัตถุทานการให้เท่านั้น เพราะถึงแม้ว่าจะให้ทานไปสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็ยังโกรธ หรือยังมีความไม่สบายใจได้ ด้วยเหตุนี้ จึงต้องพิจารณาถึงอโทสะเจตสิก ซึ่งเป็นโสภณเจตสิกด้วย

อังคตตรนิกาย นวกนิบาต เวลามาสูตรที่ ๑๐ ข้อ ๒๒๔ มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี สมัยที่พระองค์เป็นเวลามาพราหมณ์ในครั้งนั้นไม่มีพระอริยบุคคลที่จะถวายทานได้ แต่กุศลไม่ใช่มีแต่ท่านเท่านั้นไม่ว่าในกาลสมัยใด ไม่ว่าในกาลที่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลาย หรือในสมัยที่แม้ไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าแล้ว กุศลก็ไม่ควรที่จะเป็นไปเพียงในขั้นของท่านอย่างเดียว

ข้อความใน เวลามาสูตร มีว่า

การที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุต แม้เพียงเวลาสุดดมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท

นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงกุศลที่มีกำลังเพิ่มขึ้น เช่น เมตตา แม้เพียงเวลาสุดดมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท

ขณะที่ตั้งใจสมาทานศีลซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน เพราะทุกคนที่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ย่อมจะต้องประพฤติปฏิบัติตามแม่ศีล ๕ ข้อเท่าที่จะกระทำได้ เมื่อมีความเลื่อมใสที่จะสมาทานรักษาสิกขาบท คือ ศีล ๕ ในขณะนั้นต้องรู้ว่าการที่จะไม่ล่วงศีลได้ เพราะไม่โกรธหรือไม่มีโทสะ ถ้าปราศจากเมตตาเกิดโทสะขึ้นขณะใด จะล่วงสิกขาบทข้อหนึ่งข้อใดใน ๕ ข้อได้ แต่ขณะใดที่เมตตาเกิดจะไม่ล่วงศีล

การที่บุคคลสมาทานสิกขาบท แสดงว่ามีเจตนาที่จะไม่ล่วงศีล แต่ที่จะไม่ล่วงศีลได้ต้องเพราะเมตตา ขาดเมตตาขณะใด ขณะนั้นล่วงศีล เพราะฉะนั้นสภาพธรรมจริง ๆ ที่จะทำให้อริยศีล ๕ ได้ คือ เมตตา

๑๖๐๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๐

การเจริญเมตตาจิตโดยที่สุดแม้เพียงเวลาสุดคมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท

เพราะว่าสมาทานได้ แต่ถึงเวลาเผชิญหน้าจริง ๆ กับเหตุการณ์และอารมณ์ที่ปรากฏ จะล่องสืลหรือไม่ล่องสืล ถ้าเป็นผู้ที่มีเมตตาในขณะนั้น ไม่ล่องสืล แต่ถ้าไม่มีเมตตา แม้สมาทานแล้ว ก็ยังล่องสืลได้

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท มีผลมากกว่าการมีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของการมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เพราะว่าบางท่านถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเพียงด้วยการกล่าวตามว่าเป็นผู้ที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แต่จริง ๆ แล้ว ต้องเข้าใจในพระพุทธานุคุณ ในพระธรรมคุณ ในพระสังฆคุณ ต้องศึกษาพระธรรมให้เข้าใจว่า สรณะจริง ๆ นั้น คือ พระธรรม คำสอนที่ทำให้เข้าใจสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ว่าขณะใดเป็นอกุศล ขณะใดเป็นกุศล และรู้เหตุ รู้ผล รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ละเอียดขึ้น ทำให้เพิ่มความรู้ความเข้าใจที่จะทำให้มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะจริง ๆ แต่ถ้าเพียงมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะโดยไม่สมาทานสิกขาบท หรือโดยไม่เจริญเมตตาจิต ก็ไม่พอ เพราะว่าเป็นการถึงโดยการกล่าวตามเท่านั้น

การมีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีผลมากกว่าการสร้างวิหารถวายสงฆ์อันมาจากจตุรทิศ

พระสงฆ์ที่ท่านมาจากทิศต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ฟังพระธรรม เพื่อที่จะได้อบรมเจริญปัญญา และมีผู้ที่มีศรัทธาสรางวิหารถวาย ในขณะนั้นก็เป็นทานกุศลซึ่งเกิดแต่ไม่บ่อย และไม่นาน แต่จิตซึ่งเกิดดับเป็นประจำวันที่จะไม่ให้ไปในการเบียดเบียนบุคคลอื่น หรือให้เป็นไปในการเจริญกุศลยิ่งขึ้นด้วยเมตตา ย่อมมีมากกว่าการที่เพียงสร้างวิหารถวายสงฆ์ซึ่งมาจากจตุรทิศ เพราะบางคนมักจะคิดว่าทำบุญอย่างไรถึงจะได้านิสงส์มาก จะสร้างวิหารดี หรือจะถวายทานดี หรือจะทำอะไรดี แต่ลืมว่าการสร้างวิหารก็ดี เดี่ยวเดียว เดี่ยวเดียวที่ไม่ได้หมายความว่า ๑ นาฬิก ๒ นาฬิก ๓ วัน ๔ วัน แต่เทียบกับวันหนึ่ง ๆ ที่จะมีการทำบุญด้วยทานด้วยวัตถุที่เป็นทาน หรือการสร้างวิหาร ก็ยังจบยังสิ้น แต่จิตใจของทุกคนในทุกวันซึ่งไม่จบ และขณะใดที่ไม่ได้ให้ทานวัตถุ หรือวันใด เดือนใด ปีใดที่ไม่ได้สร้างวิหารจิตเป็นอะไร เพราะฉะนั้น เรื่องของจิตแต่ละขณะย่อมสำคัญกว่าที่จะต้องระลึกว่า

การเจริญเมตตาจิตแม้ที่สุดเพียงสุดดมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท

การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท มีผลมากกว่าการมีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

การมีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีผลมากกว่าการสร้างวิหารถวายสงฆ์อันมาจากจตุรทิศ

การสร้างวิหารถวายสงฆ์อันมาจากจตุรทิศ มีผลมากกว่าทานที่ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุขบริโศ

การถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุขบริโศ มีผลมากกว่าการถวายทานที่บุคคลถวายให้พระผู้มีพระภาคเสวย

การถวายทานที่บุคคลถวายให้พระผู้มีพระภาคเสวย มีผลมากกว่าทานที่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์บริโศ

การถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ มีผลมากกว่าทานที่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ องค์

การถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ องค์ มีผลมากกว่าการถวายทานแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์

การถวายทานแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ มีผลมากกว่าการถวายทานแก่พระอรหันต์ ๑ องค์

การถวายทานแก่พระอรหันต์ ๑ องค์ มีผลมากกว่าการถวายทานแก่พระอนาคามี ๑๐๐ องค์

นี่เป็นเรื่องของจิต ซึ่งถ้าย้อนกลับไปถึงทานทั้งหมด ก็ยังไม่เท่ากับการที่บุคคลเจริญเมตตาจิตโดยที่สุสุดแม้เวลาสุดคมของหอม และเมตตา คือ อโหสิเจตสิก

อังคตตรนิกาย อภิธรรมนิบาต สังฆิตตสูตร ข้อ ๑๖๐ มีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในพระไตรปิฎก ที่ยังไม่เป็นพระอริยบุคคล ยังไม่บริณิพพาน จะอยู่ที่ไหนในสมัยนี้ เพราะฉะนั้น ก็คิดถึงสภาพของจิตของบุคคล แม้ในครั้งนี้นี้และในครั้งนั้นก็แตกต่างกัน แม้ภิกษุรูปนี้

ครั้งแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ...

ถูกใจไหม ท่านที่อยากจะฟังพระธรรมย่อ ๆ แม้ในครั้งนั้นก็มิใช่ภิกษุที่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว ฟังเป็นผู้หลักออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เกิด

เวลาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และทูลขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรม จะให้พระองค์ทรงแสดงธรรมเปล่า ๆ หรือเพื่อที่จะปฏิบัติตามด้วย

นี่เป็นสิ่งที่เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ควรจะสังเกตว่า แม้แต่ผู้ที่ไม่ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และขอให้ทรงแสดงธรรม แต่ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตาม จะเสียเวลาของ พระผู้มีพระภาคใหม่ ที่เมื่อแสดงแล้วก็ยังไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมก็เหมือนกัน อย่าให้เป็นการเสียเปล่า เหมือนกับว่าได้เข้าไปเฝ้าและขอให้ทรงแสดง และเพื่อที่พระองค์จะได้ไม่ทรงแสดง เปล่า ๆ จึงต้องประพฤติตามที่ทรงแสดงด้วย แม้ว่าจะทรงแสดงโดยย่อสักเพียงใด ก็ตาม แต่สิ่งที่ทรงแสดงโดยย่อ ต้องปฏิบัติกันตลอดชีวิต ทุกชาติ จนกว่าจะรู้แจ้ง สภาพธรรมตามความเป็นจริง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

โมฆบุรุษบางพวกในโลกนี้ ย่อมเชื่อเชิญเราโดยหาเหตุมิได้ เมื่อเรากล่าว ธรรมแล้ว ย่อมสำคัญเราว่าควรติดตาม ด้วยคิดว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตโปรดแสดงธรรม โดยย่อ ไฉนหนอเราพึงรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาสิตของพระองค์ ไฉนหนอเราพึงเป็น ทายาทแห่งภาสิตของพระองค์

เพราะฉะนั้นแหละภิกษุ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของเราจักตั้งมั่น ดำรงอยู่ด้วยดีในภายใน และธรรมอันเป็นบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ ดูกร ภิกษุ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล

นี่โดยย่อ คือ ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ด้วยดี คือ ให้เป็นกุศล อย่าให้เป็นอกุศล

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุ เมื่อใดจิตของเธอเป็นจิตตั้งมั่นดำรงอยู่ด้วยดีแล้วในภายใน และธรรมอันเป็นบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ครอบงำจิตได้ เมื่อนั้นเธอพึงศึกษาอย่างนี้ ว่า เราจักเจริญกระทำให้มากซึ่งเมตตาเจโตวิมุตติ ทำให้เป็นอุทยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้นั่นคง สัมสม ปรารภดีแล้ว ดูกร ภิกษุ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล

นี่เป็นความสำคัญของการเจริญเมตตา ซึ่งไม่พ้นจากการเจริญสติปัฏฐาน และที่พระผู้มีพระภาคตรัสให้ภิกษุนั้นปฏิบัติ แม้ว่าจะโดยย่อ สั้น แต่การปฏิบัติของ

ผู้รับฟังพระธรรมโอวาทโดยย่อ นั้น จะปฏิบัติตามได้อย่างมั่นคงแค่ไหน นี่เป็นสิ่งที่พุทธบริษัทจะต้องน้อมรับพระธรรมมาประพจน์ปฏิบัติด้วยความเคารพ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสให้ภิกษุรูปนั้นเจริญเมตตาพรหมวิหาร จนถึงรูปฌาน คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และให้เจริญกรุณา มุทิตา และอุเบกขาพรหมวิหารถึงปัญจฌาน แต่เป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐานด้วย เพราะว่าพระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงไม่พ้นจากการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การเจริญเมตตาก็ตาม

ถ. จิตเรามีแต่กุศลโดยเฉพาะกับลูกหญิง ลูกชาย แต่เขาไม่ปฏิบัติให้เราถูกใจ ถ้าเราจะแกล้งโกรธ ทั้ง ๆ ที่เรามีเมตตาจะผิดหรือเปล่า คือ เราเขียนนิตติเดียว เขาก็ไม่เชื่อ ก็อยากจะเขียนให้เจ็บสักหน่อย แต่จิตใจเรายังมีความเมตตา

สุ. มีความหวังดี และพยายามใช้ความหวังดีนั้นด้วยวิธีที่จะทำให้เกิดผล ฉะนั้น สำหรับผู้ที่ยังต้องอยู่ในโลก ไม่ใช่อยู่คนเดียว ยังต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ที่จะให้มีแต่ธรรมคล้ายกับผู้ทีละอาคารบ้านเรือนไปแล้ว เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จึงต้องแล้วแต่การวินิจฉัย คือ การรู้จักบุคคลแต่ละบุคคลว่า ประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลนั้นอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์จริง ๆ

เมื่อสักครู่นี้สนทนากับท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านบอกว่า เวลาที่ท่านขุนเคืองใจ โทสะเกิดขึ้น สติก็ระลึก ขณะนั้นโทสะหายไป แต่แล้วก็เกิดอีก ได้เรียนถามท่านว่า ต้องการอย่างไร ท่านก็ต้องการไม่ให้โทสะเจตสิกเกิดขึ้นอีกเลย ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หมายความว่าปรารถนาในสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าตราบใดที่ยังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปตามความเป็นจริง ที่จะให้กิเลสทั้งหลายไม่เกิดอีก เป็นไปไม่ได้

ข้อสำคัญที่จะต้องรู้ คือ ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น ดับ ไม่ใช่ไม่ดับ แต่บางท่านที่เห็นว่าธรรมนั้นเกิดแล้วดับ ก็เกิดความพอใจ แทนที่จะรู้ความจริงว่า แท้ที่จริงแล้ว ธรรมทั้งหมดเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่แต่เฉพาะโทสะที่ต้องการให้ดับ ไม่ที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังคิดนึก ก็เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นและดับไปทันที

เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถระลึกถึงลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งโดยตามความเป็นจริง คือ เพียงชั่วขณะเล็กน้อย อย่างทางตาที่กำลังเห็นให้ทราบว่าชั่วขณะเล็กน้อยจริง ๆ เพราะว่าทางหูได้ยินเสียง นี่แสดงให้เห็นว่า ความเล็กน้อยของทางตาที่กำลังเห็นเล็กน้อยสักแค่ไหน คิดดู ในขณะที่เห็น เล็กน้อย และทางหูก็ได้ยิน และก็เล็กน้อย และทางตาก็เห็นอีกเพียงเล็กน้อย และกระทบแข็งอีกเพียงเล็กน้อย

ถ้าทางใจไม่ปรุงแต่งเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ มากมาย สภาพธรรมย่อมจะปรากฏตามความเป็นจริง แต่เมื่อลักษณะของปรมัตถธรรมปรากฏทางทวารหนึ่ง ทวารใดใน ๕ ทวารแล้ว ทางมโนทวารรับต่อ และปรุงแต่งอย่างมากจนกระทั่งปิดบังไม่ให้รู้ลักษณะของปรมัตถธรรมว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เล็กน้อย เกิดขึ้นและดับไป อย่างทุกท่านอาจจะเห็นเก้าอี้ตั้งอยู่ตั้งนาน เมื่อก็ก็นั่งอยู่ หรืออาจจะคิดถึงอาทิตย์ก่อน เก้าอี้ตัวนี้ก็ยังอยู่ เพราะฉะนั้นถึงความเป็นเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่รู้ว่า ทางตาชั่วขณะที่กำลังปรากฏ เล็กน้อย และขณะที่กำลังกระทบแข็งก็เล็กน้อย เพราะว่าแข็งที่ปรากฏในขณะที่กระทบครั้งที่ ๑ ดับไปแล้ว เมื่อแข็งกระทบอีกครั้งหนึ่ง ต้องไม่ใช่แข็งเก้าอี้ที่ปรากฏ

นี่คือความเล็กน้อยชั่วขณะจริง ๆ ของสภาพธรรมแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่รู้อย่างอื่นเลย นอกจากรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

เรื่องของความโกรธ ทำให้จิตใจไม่สบาย และถ้าเป็นความไม่พอใจในสิ่งที่ไม่มีความดี ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ความไม่พอใจนั้นก็จะไม่นานเท่ากับความไม่พอใจในสัตว์บุคคล เพราะถ้าเป็นความไม่พอใจในสัตว์บุคคลจะทำให้นึกถึงเป็นสัตว์บุคคลนั้นอีก และความไม่พอใจนั้นก็เกิดอีก แต่ความไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์บุคคลจะไม่อยู่นาน แต่จะเกิดตามการกระทบของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะรู้ประโยชน์ของสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทษ ได้แก่ อโทสเจตสิก และถ้าเป็นไปในสัตว์ ในบุคคล ก็เป็นลักษณะของเมตตา ซึ่งเป็น

สภาพที่เย็นสบาย ไม่ได้ดร้อนใจเลย เพราะว่าลักษณะของเมตตานี้เป็นลักษณะของความเป็นมิตรหรือความเป็นเพื่อน

ในขณะที่เกิดความขุ่นเคืองใจ หรือไม่พอใจในบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ตาม ขอให้พิจารณาดูจริง ๆ ว่า ขณะนั้นเป็นเพราะอะไร ถ้าพิจารณาจริง ๆ จะรู้ว่า ไม่ใช่เพราะคนอื่น ไม่ใช่เพราะสิ่งที่ปรากฏภายนอก แต่เป็นเพราะกิเลสของตนเองทั้งสิ้น

สำหรับการที่จะเกิดความพอใจ ไม่พอใจ เกิดความขุ่นเคืองใจในบุคคลหนึ่งบุคคลใด บางทีถ้าขาดการพิจารณาตนเองจะไม่ทราบว่า ความไม่พอใจ ความขุ่นเคืองใจนั้น สมควรหรือไม่สมควร

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อรรถกถา ฃฎิการสูตร มีข้อความว่า

เมื่อพระเจ้ากิกิภาสราชได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะให้ทรงรับการอยู่จำพรรษาที่เมืองพาราณสีของพระองค์ เพื่อที่พระองค์จะได้บำรุงพระสงฆ์เห็นปานนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะตรัสว่า พระองค์รับการอยู่จำพรรษาของฃฎิการะช่างหม้อแล้ว ซึ่งพระเจ้ากิกิก็ทรงปรารภถึงความไม่มีลาภ และมีความเสียพระทัย มีจิตโทมนัสว่า เราไม่ได้เพื่อถวายทานตลอดไตรมาส และไม่ได้เพื่อฟังพระธรรม และไม่ได้เพื่อปฏิบัติพระผู้มีพระภาคและพระภิกษุถึง ๒๐,๐๐๐ รูป โดยทำนองนี้ แต่ว่าพระเจ้ากิกิไม่ได้ทรงปรารภพระผู้มีพระภาค เพราะว่าไม่ได้ทรงน้อยพระทัย หรือเสียพระทัยในพระผู้มีพระภาค เป็นแต่ว่าเกิดความโทมนัสเสียใจว่า พระองค์จะไม่ได้ถวายทานตลอดไตรมาส และไม่ได้ฟังธรรมตลอดไตรมาส

คำถามมีว่า เพราะเหตุไร

ตอบว่า เพราะพระองค์เป็นพระโสดาบัน

เพราะฉะนั้น ความโกรธของแต่ละคนในแต่ละวัน ควรที่จะได้พิจารณาว่า สมควรหรือไม่สมควร ถูกหรือผิด เสียใจหรือน้อยใจในบุคคลที่ควรน้อยใจ หรือเสียใจไหม อย่างพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ควรมีผู้หนึ่งผู้ใดน้อยใจหรือ

เสียใจเลย เพราะว่าพระองค์เป็นผู้มีพระคุณสูงสุด ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ถวายทานต่อ
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เมื่อคิดถึงพระคุณสูงสุดของพระองค์แล้ว ก็ไม่ได้
น้อยใจเสียใจที่พระองค์ไม่ได้อยู่จำพรรษาที่พระนครพาราณสี แต่ไปจำพรรษาอยู่ที่
เมืองของพญากะชังหม้อ

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้คิดว่า เคยน้อยใจใครบ้าง หรือเคยเสียใจใครบ้าง
และสมควรไหม ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีพระคุณอย่างมารดาบิดา หรือว่าญาติผู้ใหญ่

นี่เป็นสิ่งที่ถ้ามีความละเอียดในการพิจารณาจิต และเกิดสติพิจารณา
แม้เพียงความควรหรือไม่ควร จะทำให้อกุศลทั้งหลายเบาบางลงบ้าง

๑๖๐๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๐

ลักษณะของเมตตา คือ

มีความเป็นไปโดยอาการเกื้อกูลเป็นลักษณะ

มีการน้อมเข้าไปซึ่งประโยชน์เกื้อกูลเป็นระยะ คือ เป็นกิจ

มีการจำกัดความอาฆาตเป็นปัจจุบันฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

มีการเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นที่พอใจเป็นเหตุก่อให้เกิด

ไม่ใช่เห็นแล้วขัดหูขัดตา ถ้าเป็นในลักษณะนั้น ขณะนั้นเป็นลักษณะของโทสะ

ถ้าสติเกิด ระลึกลักษณะของจิต ขณะที่โกรธจะต่างกับขณะที่เมตตา

ลักษณะของจิตต่างกันจริง ๆ ขณะที่โกรธเป็นขณะที่จิตมีสภาพที่หยาบกระด้าง
แต่เวลาที่เกิดเมตตา ขณะนั้นสงบจากความพยายาม เป็นสภาพของจิตที่อ่อนโยน

เวลาที่ไม่อยากจะโกรธ อยากมีเมตตาใหม่ หรือเพียงไม่อยากจะให้ตัวเอง
ชุนเคืองใจ เพราะว่าไม่ชอบความเดือดร้อนใจ แต่ในขณะนั้นไม่ได้คิดถึงการที่ควรมี
เมตตาต่อสัตว์บุคคลทั้งหลายเพิ่มขึ้น ซึ่งลักษณะของเมตตาจะต้องทราบว่า
คล้ายกับลักษณะของโลภะ จึงต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ว่า ลักษณะของเมตตานั้น
มีการสงบจากความโกรธหรือความพยายามเป็นสมบัติ มีการเกิดโลภะหรือเสนาหา
เป็นวิบัติ

เพราะฉะนั้น เมตตาจะไม่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่โลภะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
ท่านผู้ฟังพิจารณาได้ เวลาที่เกิดความเดือดร้อนใจ ความไม่สบายใจ ความไม่พอใจ
ให้ทราบว่า ในขณะนั้นไม่ใช่เมตตา แต่เป็นโลภะ เพราะถ้าท่านมีความเมตตา
ต่อบุคคลใดจริง ๆ จะไม่เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนเลย

ถ้ามีญาติผู้ใหญ่หรือมิตรสหายที่เคารพนับถือที่ชอบพอกันเคย จากโลกนี้ไป ถ้าเสียใจ ขณะนั้นเป็นเมตตาหรือเปล่า หรือว่าเป็นโลภะ

เมตตาที่มีโลภะเป็นข้าศึกใกล้ และมีโทสะหรือพยาบาทเป็นข้าศึกไกล คือ อยู่ห่าง ไม่เข้ามาใกล้ได้เลย ระหว่างความโกรธกับความเมตตาเป็นสภาพธรรมที่ ตรงกันข้ามกันจริง ๆ เข้าใกล้กันไม่ได้ แต่ลักษณะของเมตตากับโลภะใกล้เคียงกันมาก ซึ่งถ้าไม่พิจารณาจริง ๆ ก็เป็นอกุศล คือ โลภะ ไม่ใช่เมตตา

วิธีที่จะทดสอบสภาพธรรมและรู้จริง ๆ ว่า ความรู้สึกที่คิดว่ามีเมตตาต่อกันนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นโลภะหรือเป็นเมตตา ก็โดยพิจารณาว่า ความรู้สึกที่เข้าใจว่า เป็นเมตตานั่น เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์หรือไม่ ถ้าขณะใดเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ให้รู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่เมตตาจริง ๆ แต่เป็นโลภะ

ท่านที่มีสัตว์เลี้ยง ทราบไหมว่าเป็นเมตตาหรือโลภะ แล้วแต่ขณะจิตจริง ๆ ถ้ามีอันเป็นไปเกิดขึ้นและต้องเศร้าโศกเสียใจเพราะสิ่งใด ให้ทราบว่าไม่ใช่เมตตา ในสิ่งนั้น แต่เป็นความพอใจ เป็นโลภะในสิ่งนั้น

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แม้แต่โลภะเป็นข้าศึกใกล้ ก็เพื่อประโยชน์ คือ ให้ปฏิบัติ ให้สังเกต ให้พิจารณา ให้รู้ เพื่อที่จะละคลายเหตุ แห่งทุกข์ให้ลดน้อยลง เพราะถ้าไม่รู้ทุกคนก็เข้าใจว่าเมตตา แต่ความจริงเป็นโลภะ เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ก็ต้องเป็นทุกข์เพราะโลภะ แต่ถ้ารู้ว่าโลภะกับเมตตามีลักษณะ ที่ต่างกัน กุศลจิตก็ย่อมเจริญขึ้น โดยคลายความติด ความเส่นหา หรือโลภะ และเพิ่มความเมตตาขึ้น จนกระทั่งแม้สิ่งนั้นจะมีอันเป็นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ขึ้นได้ นั่นคือลักษณะของเมตตาจริง ๆ

ข้อความในอรรถกถามีว่า

การเจริญขึ้นของเมตตานั่น เริ่มด้วยกัตตุกัมมตาฉันทะ คือ ความพอใจ ที่จะอบรมเจริญเมตตา

นี้เป็นขั้นต้น เพราะทุกคนทราบว่า อโทสะเป็นโสภณธรรม เมตตาต่อสัตว์ บุคคลทั้งหลายเป็นธรรมฝ่ายดี แต่ทำอย่างไรจึงจะมีเมตตาเพิ่มขึ้นมาก ๆ

ถ้ายังโกรธใครอยู่ ก็แสดงว่าขณะนั้นขาดเมตตา เพราะถ้ายังโกรธ ชื่อว่าเมตตาเกิดไม่ได้ เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้าม

เพราะฉะนั้น การที่เมตตาจะเจริญขึ้นได้ ต้องเริ่มด้วยกัตตุกัมมตาฉันทะ ความพอใจที่จะอบรมเจริญเมตตา เมื่อได้ฟังพระธรรมมานานแล้ว ก็น้อมประพฤติ ปฏิบัติตามโดยเฉพาะในเรื่องของเมตตา ถ้าอบรมเจริญแล้วก็ไม่ยากที่จะมีความ เป็นมิตรกับทุกคน และอภัยให้ในสิ่งซึ่งอาจจะขาดตกบกพร่องของบุคคลอื่น แต่ถ้า เป็นผู้ที่ไม่มีฉันทะ ไม่มีความพอใจที่จะอบรมเจริญเมตตา ก็ยังคงขัดหูขัดตา หรือว่าขุนเคืองไม่พอใจในสัตว์ ในบุคคลทั้งหลาย

ถ. เมตตาในผู้ที่ใกล้ชิด หรือผู้ที่คุ้นเคย เป็นไปได้ยากมาก ขุนเคืองมาก รักมาก ก็มีโทสะมาก ที่จะเป็นเมตตา ทำได้ยากมาก

ส. ทุกอย่างที่ยากต้องเริ่มต้น จนกว่าจะง่ายขึ้น ถ้าเห็นว่าเมตตาเป็นกุศล และโลภะเป็นอกุศล ก็เลือกได้แล้วว่า วันหนึ่ง ๆ ควรที่จะมีเมตตา ไม่ใช่โลภะ ต้องรู้ ความต่างกันจริง ๆ และเริ่มมีความพอใจที่จะอบรมเจริญเมตตาด้วย ไม่ใช่ว่า เมื่อยากก็ปล่อยไปทุกวัน ๆ ไม่ทำให้ง่ายขึ้น

ถ. บางครั้งมีโทสะแบบรุนแรง และมีสติระลึกว่า ขณะนี้เรากำลังมีโทสะอยู่ ขณะระลึกผมว่าไม่ใช่สติระลึก เป็นโทสะระลึกโทสะ

ส. สภาพธรรมเกิดดับสลับต่อกันเร็วมาก ขณะที่สติเกิดระลึกลักษณะของ สภาพธรรม และสติก็ดับ โทสะก็เกิด เพราะฉะนั้น ก็ยังไม่ชัดเจนใช่ไหมว่า สภาพธรรมใด ขณะไหนเป็นอกุศล ขณะไหนเป็นกุศล

ถ. สภาพธรรมปรากฏขึ้นเล็กน้อย ผมได้ยินได้ฟังมานานแล้ว ปรากฏ เล็กน้อย ให้มีสติระลึกในขณะที่มีโทสะรุนแรงเลย แต่สติจะมีคั่นขึ้นมาบ้างหรือเปล่า บางทีผมก็สังเกต ...

ส. คนอื่นไม่สามารถรู้ได้ นอกจากตัวเอง ธรรมเป็นเรื่องเฉพาะตัว

ถ. ผมว่าการเจริญสติปัญญานี้ยากมาก

ส. ถูกต้อง ไม่ง่าย

ถ. และให้มีสติระลึกลักษณะธรรมต่าง ๆ ตามความเป็นจริง มีความคิด
อย่างนี้ แต่เวลาระลึกรู้จริง ๆ ระลึกรู้ไม่เป็น ระลึกรู้ไม่ถูก

สุ. จนกว่าจะถูก

ถ. มีการสังเกต ต้องมีโดยแยบคาย โดยอุกฤษฏ์ของตัวเอง

สุ. ต้องมีความเพียร ทุกคนทำอะไรไม่เป็นตั้งแต่ต้น แต่ว่าอยู่ไป ๆ ค่อย ๆ
ตั้งอกตั้งใจ มีความเพียรขึ้น อบรมขึ้น ก็ทำได้

ถ. เริ่มต้นสังเกต ต้องมีอุบายที่แยบคายในการสังเกต

สุ. อยากหาอุบาย ทุกคนต้องการอุบาย ทำไมไม่ระลึกรู้เดี๋ยวนี้ไปเรื่อย ๆ
นั่นคืออุบาย ทันทีเลย เดี่ยวนี้ แทนที่จะไปพยายามเสาะแสวงหาทางหรืออุบายอื่น
ขณะนี้ก็มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ระลึกรู้ ศึกษา พิจารณา รู้ สภาพรู้ต่างกับ
สิ่งที่ปรากฏ นี่เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา

ถ. อย่างเริ่มต้นจากการฟัง ฟังแล้วเข้าใจ เข้าใจก็ยังไม่พอ ต้องสังเกตด้วย
ผมฟังมากเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน

สุ. ถ้าเทียบกับ ๔ อสงไขยแสนกัป มากไหมที่ฟังนี้

ถ. เทียบไม่ได้

สุ. ยังใช้คำว่า มาก ไม่ได้ ยังน้อยอยู่

ถ. ผมประมาณ หลายครั้งแล้วเหมือนกัน

สุ. ถ้าฟังมากแล้ว สติระลึกรู้คล่องแคล่วชำนาญ ถ้าอบรมมาก

ถ. เวลาผมไปสนทนาธรรมกับเพื่อนด้วยกัน เขาคุยเรื่องสติปัฏฐานกัน
ผมคิดว่า ผมระลึกรู้เขาไม่ได้

สุ. ขอประทานโทษ สติปัฏฐาน ไม่ใช่เรื่องสำหรับคุย

ถ. คุยแล้วผมรู้สึก ว่า ไม่ค่อยเข้าใจเลย

สุ. ขณะนี้สติของท่านผู้ฟังหลายท่านอาจจะกำลังระลึกลักษณะของ
อ่อน หรือแข็ง หรือเสีย หรือได้ยิน ท่านบอกใครบ้างไหม หรือเพื่อนฝูงที่นั่งใกล้ ๆ ว่า
ขณะนี้สติของท่านกำลังระลึกทางไหน ก็ไม่จำเป็นต้องบอกใคร

ถ. เรามีเหตุผลในการคุยว่า เรามีการเจริญสติกัน แต่ผมเจริญไม่เป็น
ระลึกก็ระลึกไม่เป็น

ส. ขออนุโมทนาที่เป็นผู้ตรง ข้อสำคัญที่สุด ต้องตรงต่อตัวเอง ถ้ายังไม่รู้
สติเพิ่งจะเริ่ม ก็อบรมระลึกศึกษาไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้น และจะทราบว่
ท่านทั้งหลายที่ท่านรู้ขึ้นแล้ว ท่านต้องผ่านอย่างเดียวกัน คือ เริ่มด้วยสติระลึก
และค่อย ๆ ศึกษาไป จากไม่รู้จนกระทั่งค่อย ๆ รู้ขึ้น เป็นของธรรมดา ถ้าระลึกและ
รู้ทันที พระอรหันต์ก็ต้องมากมายในโลกนี้

ถ. จะระลึกอย่างไร

ส. ขณะนี้อะไรกำลังปรากฏ

ถ. ทางตา ก็มีเห็นพระพุทธรูป เห็นนาฬิกา เห็นต่าง ๆ

ส. ถ้าเป็นปรมาัตถธรรม หมายความว่าถึงเป็นสิ่งที่สามารถปรากฏ
เมื่อกระทบกับจักขุปสาท

ถ. เราระลึกบัญญัติธรรมได้ไหม

ส. ไม่ได้

ถ. ระลึกว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่คิดนึกทางใจเป็นบัญญัติ
เราระลึกอย่างนี้ไปก่อน

ส. นั่นเป็นเรื่องราว คิดเป็นคำ ๆ เป็นเรื่องของปรมาัตถธรรม ไม่ใช่สติ
ที่ระลึกลักษณะที่แม้ไม่ต้องคิดเป็นคำ สภาพธรรมนั้นปรากฏแล้ว

ถ. ถ้าสติปัฏฐาน อารมณต้องเป็นปรมาตถ์

ส. แน่นนอน เป็นหนทางเดียวที่จะแยกบัญญัติธรรมและปรมาัตถธรรม
ถ้ายังไม่แยกก็หมายความว่า ยังรวมกันเป็นหนึ่งสิ่งใดอยู่ เป็นเรื่องของปรมาตถ์
แทนที่จะเป็นลักษณะของปรมาตถ์ อย่างแข็งที่กำลังกระทบสัมผัส ควรที่จะศึกษาว่า
ไม่มีเราเลย มีแต่สภาพที่กำลังรู้และสภาพแข็ง ลืมอย่างอื่นหมด ไม่เกี่ยวข้อง ไม่มี
ความเป็นอัตตสัญญาความทรงจำว่าเป็นตัวตนที่กำลังนั่ง หรือนอน หรือยืน หรือเดิน

ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีอะไรอื่น ไม่มีใครในโลกนอกจากแข่งกับสภาพที่รู้แจ้ง นั่นคือการเริ่ม
ศึกษาลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม

ถ. ในขณะที่แข่งปรากฏก็ระลึกได้ว่า สภาพนั้นเป็นสภาพแข็งซึ่งไม่ใช่เรา
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ขณะนั้นเริ่มศึกษาแล้วใช่ไหม

ส. ค่อย ๆ เริ่ม

ถ. ผมสงสัยว่า เป็นการคิดเอามากกว่า

ส. ก็รู้เอง รู้ด้วยตัวเองทั้งนั้น ปัญญาของแต่ละคนเป็นเรื่องของแต่ละคน
ที่จะรู้ว่า คิดหรือว่ารู้ ต้องแยกอีกระหว่างคิดกับรู้ เพราะว่าทุกคนห้ามคิดไม่ได้
แต่รู้ว่า ขณะที่คิดไม่ใช่กำลังศึกษาที่รู้แข่งกับสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังรู้

สภาพธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดในพระไตรปิฎก
และอรรถกถา ไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย ไม่ว่าจะเป็นโสภณเจตสิก ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภท
ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูป แต่ว่าสติไม่ระลึก และเวลาที่ศึกษาบางท่านอาจจะไม่ได้ระลึก
ไปด้วย จึงเป็นการรู้เรื่องของปรมาัตถธรรม ไม่ใช่รู้ลักษณะของปรมาัตถธรรมจริง ๆ
ที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น การศึกษาที่เป็นประโยชน์จริง ๆ ไม่ใช่เพียงรู้เรื่อง หรือรู้ชื่อ
แต่ต้องรู้ขณะที่เมตตากำลังเกิด หรือโทสะกำลังเกิด หรือโลภะกำลังเกิด ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงลักษณะที่ถูกต้อง คือ ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง
โดยลักษณะ โดยกิจ โดยอาการปรากฏ โดยเหตุใกล้ให้เกิด

ทุกท่านต้องถือประโยชน์จากสิ่งที่ได้ฟังว่า ทรงแสดงไว้เพื่ออะไร

เพื่อให้สังเกตได้ เพื่อให้รู้ได้ว่า ถ้าเป็นเมตตาจะมีลักษณะอย่างนั้น ถ้าเป็น
โทสะจะมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง และกิจหน้าที่การงานของเจตสิกทั้ง ๒ นี้ก็ต่างกัน
อาการที่ปรากฏก็ต่างกัน แม้แต่ปฏิฐาน คือ เหตุใกล้ให้เกิด ก็ต่างกัน

เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นโสภณทั้งหลาย ควรที่จะได้มีความพอใจ คือ จันทะ
ที่จะอบรมเจริญขึ้น แม้แต่เมตตาเมื่อรู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นสภาพธรรมที่สงบ ระวัง
พยาบาล หรือความโกรธ คนที่ไม่อยากโกรธ มีทางเดียว คือ ต้องอบรมเจริญเมตตา

โดยการเห็นว่า น่าที่จะเจริญมาก ๆ ควรที่จะเจริญมาก ๆ มีฉันทะ มีความพอใจเกิดขึ้นแล้วที่จะเริ่มเจริญเมตตา ไม่ใช่เพียงแต่ทราบว่าเมตตาดี แต่ยังไม่เจริญสักที เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นว่าดี ก็ควรมีฉันทะที่จะเจริญด้วย ตามข้อความในอรรถกถาที่ว่า การเจริญขึ้นของเมตตานี้ เริ่มด้วยกัตตุกัมยตาฉันทะ ความพอใจที่จะอบรมเจริญเมตตาเป็นเบื้องต้น

ข้อความต่อไปมีว่า

มีการข่มนิรวรณเป็นท่ามกลาง มีอัปปนาสมาธิ คือ ฌานจิต เป็นที่สุด

เบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของเมตตา คิดดู ทุกท่านอยู่ข้างไหน คงจะบอกว่า กำลังเตาะเตะ ล้มลุกคลุกคลาน เพราะว่ามีเพียงฉันทะที่จะอบรมเจริญเมตตาหรือยัง นี่เป็นขั้นแรก ถ้ามีแล้วจะต้องพยายามเจริญขึ้นในวันหนึ่ง ๆ จึงจะรู้ลักษณะที่ว่า แทนที่จะโกรธ กลับไม่โกรธ ไม่ว่าจะได้ยินได้ฟัง ได้เห็น สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เคยไม่พอใจ แต่เวลาที่เมตตาค่อย ๆ อบรมเจริญขึ้น ก็ไม่ต้องฝืน ไม่ต้องบังคับ ขณะนั้นเป็นความไม่โกรธ ไม่ได้เดือดร้อนใจกับสิ่งที่เคยทำให้เดือดร้อนใจ แต่คงจะไม่ถึงที่สุด คือ อัปปนาสมาธิ ซึ่งได้แก่ ฌานจิต หรือคงจะไม่ถึงแม้อุปจารสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิที่สงบมั่นคงใกล้ที่จะเป็นอัปปนาสมาธิ

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ สังเกตได้ว่า ไม่ใช่การท่อง แต่ต้องเป็นการปฏิบัติ เพราะว่าการที่จะขยายอารมณ์ให้กว้างออกไปเป็นเมตตาซึ่งหาประมาณไม่ได้ ต้องต่อเมื่อจิตสามารถที่จะสงบถึงขั้นอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิแล้ว จึงจะแผ่เมตตาออกได้กว้างขวางจริง ๆ โดยกำหนดอวาสคือที่อยู่แห่งหนึ่ง และเจริญเมตตาในบุคคลทุกคนที่อยู่在那นั้น นี่เป็นขั้นต้น ไม่ใช่ท่อง

วันนี้ที่บ้านมีใครบ้าง มีเมตตาในบุคคลที่อยู่ในบ้านครบถ้วนทุกคนไหม ถ้ายังไม่มีเมตตาในบ้านครบถ้วนทุกคน ก็ไม่ต้องไปแผ่ หรือไปขยายเมตตาไปถึงที่อื่น เพราะต้องเริ่มจากการกำหนดอวาส คือ ที่อยู่แห่งหนึ่ง และเจริญเมตตาในทุกชีวิตที่อยู่ในอวาสนั้น จากทุกคน เป็นทุกชีวิต ได้ไหม

ข้อความในอรรถกถามีว่า

เหมือนชาวนาผู้ฉลาด ทำการกำหนดสถานที่ที่จะพึงไถก่อน แล้วจึงไถ

นี่คือการที่จะอบรมเจริญเมตตา

เมื่อสามารถที่จะกระทำจิตให้อ่อนควรแก่การงานในอวาสนั้นแล้ว จึงควรกำหนดอวาส ๒ แห่ง

คือ เริ่มจากที่อยู่แห่งเดียวไปสู่อีกแห่งหนึ่ง อีกบ้านหนึ่ง บ้านใกล้เคียงก็ได้ มีกี่คน นอกจากกี่คนแล้ว ก็ทุกชีวิตในบ้านนั้น ในที่อยู่อาศัยแห่งที่ ๒ และค่อย ๆ ขยายไป จากบ้านหนึ่งสู่อีกบ้านหนึ่ง ๆ จนถึงตรอกหนึ่ง นิคมหนึ่ง ชนบทหนึ่ง แคว้นหนึ่ง ทิศหนึ่ง จนกระทั่งทั่วจักรวาล

นี่คือผู้ที่อบรมเจริญเมตตา เพราะเห็นประโยชน์ของเมตตา แต่ถึงอย่างนั้น โดยการเจริญสมถภาวนา ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

นี้แสดงให้เห็นถึงความเหนียวแน่นของกิเลส แม้จะไม่โกรธเป็นเวลานาน และมีเมตตามากนับไม่ถ้วน แผ่ขยายออกไป แต่ก็ยังดับโทสะไม่ได้เป็นสมุจเฉท เพราะว่าไม่ได้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

แต่ใครก็ตามที่มีฉันทะที่จะเจริญเมตตา และเมตตาก็ค่อย ๆ เจริญขึ้นเรื่อย ๆ เมตตานั่นเป็นพรหมวิหาร โดยความเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ เพราะอรรถว่าประเสริฐ

คิดดู คนที่ไม่โกรธเป็นคนประเสริฐ ใช่ไหม ทุกวันนี้ถ้ามีใครซึ่งอาจจะมีความร้าย กล่าวร้าย เข้าใจผิด หรือแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ แต่ผู้นั้นก็ยังไมโกรธ ใคร ๆ ก็คงต้องเห็นความประเสริฐของคนที่ไม่โกรธ

ด้วยเหตุนี้ เมตตาชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่อันประเสริฐ เพราะเป็นข้อปฏิบัติชอบในสัตว์ทั้งหลาย

คนที่อยู่ด้วยกันที่จะมีความสุข ผาสุกจริง ๆ ก็ด้วยข้อปฏิบัติชอบ คือ เมตตา เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงท่อง และไม่ใช่ว่าเพียงรู้ แต่ต้องปฏิบัติด้วย

๑๖๐๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐

ท่านที่ท่องเมตตาได้ เคยพิจารณาจิตใจใหม่ว่า ยังไม่ชอบคนนั้นบ้าง
ยังไม่ชอบคนนี้บ้าง แต่ท่องได้ทุกบรรทัด คล่อง เก่ง ถ้าเป็นอย่างนั้นก็แสดงให้เห็นว่า
ไม่ใช่การปฏิบัติ

สำหรับเมตตานั่น

พวกพรหมทั้งหลายมีจิตปราศจากโทสะอยู่ชั้นใด ผู้ประกอบด้วยเมตตา
ก็ชั้นนั้น ย่อมเป็นอยู่เสมอกับพรหม ดังนั้น จึงตรัสเรียกว่า พรหมวิหาร ก็เพราะ
ปราศจากโทสะ โดยอรรถว่า ประเสริฐ

และถ้าเมตตานั่นเป็นไปในอารมณ์ไม่มีประมาณ ก็เป็นอัปมัญญา
คือ ประมาณไม่ได้

เรื่องของความโกรธเป็นเรื่องเก่า พร้อมกับกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลก และ
คงจะต้องมีความโกรธคู่กับโลกต่อไป ทั้งในปัจจุบันจนถึงอนาคต ตราบใดที่ยังไม่ได้
ดับกิเลสจะพ้นความโกรธไม่ได้ แต่ขอให้พิจารณาว่า ถ้าเป็นผู้ที่สะสมความโกรธ
และอีกท่านหนึ่งสะสมความไม่โกรธ ความต่างกันของ ๒ บุคคล ขอยกตัวอย่าง
ข้อความใน **ธัมมปทัฏฐกถา โกธวรรคพรรณนา เรื่องอตุลอุบาสก** ซึ่งแสดง
ให้เห็นว่า ผู้ที่สะสมความโกรธ โกรธแม้แต่ผู้ที่ทรงคุณความดี

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภอุบาสก
ชื่ออตุล ตรัสพระธรรมเทศนาว่า โปราณเมตฺ เป็นต้น

เรื่องมีว่า อตุลอุบาสกเป็นชาวพระนครสาวัตถี มีอุบาสกเป็นบริวาร ๕๐๐
วันหนึ่งพาพวกอุบาสกเหล่านั้นไปพระวิหาร เพื่อต้องการฟังพระธรรม

เจตนาดีใหม่ อตุลอุบาสกพาบริวาร ๕๐๐ คนไปพระวิหารเพื่อที่จะฟังพระธรรม

ท่านใคร่จะฟังธรรมในสำนักของท่านพระเวตถะ ท่านก็ได้ไปยังสำนักของท่านพระเถระ เมื่อไหว้ท่านพระเถระแล้วนั่ง

แต่ไม่ว่าใครจะไปหาใคร เรื่องอะไรก็ตาม ควรที่จะได้รู้อัธยาศัยของผู้ที่ตนไปหาด้วย สำหรับท่านพระเวตถะ ท่านเป็นผู้ที่ยินดีในการหลีกเร้น เป็นผู้ที่มีปกติเที่ยวไปผู้เดียวเหมือนราชสีห์ เพราะฉะนั้น ท่านก็ไม่กล่าวอะไรเลยกับอตุลอุบาสก

บางคนเป็นอย่างนี้ใหม่ สะสมมาที่จะไม่พูดมาก ก็มีทั้งคนที่พูดน้อย มีทั้งคนที่พูดปานกลาง และมีทั้งคนที่พูดมาก เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าแต่ละท่านสะสมมาที่จะพอใจแบบไหน แต่บางคนเมื่อสะสมความไม่พอใจ ก็ไม่พอใจทุกแบบ แม้แต่ผู้ที่ไม่พูดเลยก็โกรธ

อตุลอุบาสกโกรธที่พระเถระไม่กล่าวอะไรเลย ท่านก็ลุกขึ้นไปยังสำนักของท่านพระสารีบุตรเถระ

ที่พระวิหารเชตวันมีที่อยู่ของพระเถระแต่ละท่าน เพราะฉะนั้น อตุลอุบาสกก็ลุกขึ้นและไปยังสำนักของท่านพระสารีบุตรเถระ ผู้เป็นอัครสาวก ผู้ทรงปัญญาอันเลิศ

เมื่อท่านไปถึงสำนักของท่านพระสารีบุตรแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

พวกท่านมาด้วยต้องการอะไร

อตุลอุบาสกกล่าวว่า

ท่านขอรับ ผมพาอุบาสกเหล่านี้เข้าไปหาพระเวตถะเพื่อต้องการฟังธรรม พระพระเวตถะไม่กล่าวอะไรแก่ผมเลย ผมโกรธท่านจึงมาที่นี่ ขอท่านจงแสดงธรรมแก่ผมเถิด

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงนั่งเถิด

และได้แสดงอภิธรรมกถาอย่างมากมาย เพราะว่าท่านเป็นผู้เลิศในทางปัญญา

อตฺตอุบาสกฟังแล้วก็โกรธว่า ชื่อว่าอภิธรรมกถา ละเอียดยิ่งนัก สุขุมยิ่งนัก ท่านพระเถระแสดงอภิธรรมอย่างเดียวมามากมาย พวกเราต้องการอะไรด้วย พระอภิธรรมนี้

ไม่พูดเลย ก็ไม่ชอบ แต่เมื่อแสดงอย่างละเอียด ก็ไม่ชอบอีก

เมื่อโกรธแล้วก็ได้พาบริษัทของตนไปยังสำนักของท่านพระอานนทเถระ เพื่อขอฟังธรรม อตฺตอุบาสกกล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า

ท่านขอรับ พวกผมเข้าไปหาพระเวตเถระเพื่อต้องการฟังธรรม ไม่ได้แม้แต่ การสนทนาและปราศรัยในสำนักของท่านเลยโกรธ แล้วจึงมายังสำนักของท่าน พระสารีบุตรเถระ แม้ท่านพระสารีบุตรเถระก็แสดงอภิธรรมอย่างเดียว ละเอียดยิ่งนัก มากมายแก่พวกผม พวกผมโกรธพระเถระจึงได้มา ณ ที่นี้ ขอท่านจงแสดงธรรมกถา แก่พวกผมเถิดขอรับ

นี่คืออตฺตอุบาสกซึ่งโกรธ แต่ท่านพระเถระเหล่านั้นท่านไม่โกรธเลย แม้ว่า อตฺตอุบาสกจะกล่าวว่า ได้ไปหาท่านพระเวตเถระแล้ว ได้ไปหาท่านพระสารีบุตรแล้ว จิตใจของท่านก็ไม่ได้หวั่นไหวไปตามคำของอตฺตอุบาสก

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

ถ้าอย่างนั้น ขอพวกท่านจงนั่งฟังเถิด

ท่านก็ใจดีกันมาก ๆ ไม่ว่าใครจะไปขอฟังธรรมก็ให้ออกาสเสมอ

ท่านพระอานนท์ได้แสดงธรรมแก่พวกอุบาสกเหล่านั้นแต่น้อย ๆ ทำให้เข้าใจง่าย แต่อตฺตอุบาสกก็โกรธท่านพระอานนท์ที่แสดงธรรมน้อย จึงได้พาบริษัทของตน ไปยังสำนักของพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม แล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง

สมัยนั้นเมื่อได้ฟังธรรมจากท่านพระสารีบุตร จากท่านพระอานนท์ซึ่งเป็นพหูสูต ก็ยังโกรธได้ สมัยนี้ไม่มีพระอรหันต์ ไม่มีท่านพระโสดาบันธุ์เป็นพหูสูตอย่าง ท่านพระอานนท์ เพราะฉะนั้น ท่านที่ได้ฟังธรรมจะรู้สึกไม่พอใจบ้างไหม ถ้าได้ฟังจาก

ท่านผู้นั้นบ้าง ท่านผู้นี้บ้าง ซึ่งถ้าไม่เป็นผู้ที่อดทนก็อาจจะชุ่นเคืองใจ ไม่พอใจ
แต่ให้ทราบทั่ว สมควรไหม

เพราะฉะนั้น ควรที่จะเจริญเมตตาหรืออโหสิให้มากกว่าการสะสมความโกรธ
ซึ่งจนกระทั่งวันหนึ่งข้างหน้า ถ้าได้ฟังธรรมจากพระอัครสาวกหรือท่านผู้เป็นพหูสูตแล้ว
อาจจะโกรธอย่างอดุลอุบาท

พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นสิ่งที่เตือนใจพุทธบริษัททุกประการ ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด
และคิดที่จะอบรมเจริญกุศลธรรมยิ่งขึ้น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะพวกเขาว่า

อุบาททั้งหลาย พวกท่านมาทำไมกัน

เขากราบทูลว่า

เพื่อต้องการฟังธรรม พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็พวกท่านฟังธรรมแล้วหรือ

เขากราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เบื้องต้นพวกข้าพระองค์เข้าไปหาพระเวรตะ ท่านไม่
กล่าวอะไรกับพวกข้าพระองค์ พวกข้าพระองค์โกรธท่าน แล้วจึงไปหาท่าน
พระสารีบุตร ท่านพระสารีบุตรแสดงอภิรรมแก่พวกข้าพระองค์มากมาย พวก
ข้าพระองค์กำหนดอภิรรมนั้นไม่ได้จึงโกรธ แล้วเข้าไปหาท่านพระอานนท์
ท่านพระอานนท์แสดงธรรมแก่พวกข้าพระองค์น้อยนัก พวกข้าพระองค์โกรธแม้ต่อท่าน
แล้วมาในที่นี้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ
จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ และต่อไปข้างหน้า คือ การนินทาและสรรเสริญ

พระผู้มีพระภาคทรงสดับถ้อยคำของเขาแล้ว จึงตรัสว่า

อดุละ ข้อนั้นเขาเคยประพฤติกกันมาตั้งแต่โบราณทีเดียว ชนทั้งหลายติเตียน
ทั้งคนหนึ่ง ทั้งคนพุดมาก ทั้งคนพุดน้อยทีเดียว ด้วยว่าคนอันพึงถูกผู้อื่นติเตียน

อย่างเดียวเท่านั้น หรือว่าคนอื่นก็ได้รับสรรเสริญอย่างเดียว ไม่มีเลย แม้พระราชาทิ้งหลาย คนบางพวกก็นินทา บางพวกก็สรรเสริญ แผ่นดินใหญ่ก็ดี พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ดี ธาตุมีอากาศเป็นต้นก็ดี คนบางพวกก็นินทา คนบางพวกสรรเสริญ

จริงไหม วันนี้พระจันทร์เต็มดวง หรือว่า ๗ แหว่ง ๗ หรือมีเมฆบัง รัศมีน้อย นั่นก็เป็นเรื่องของการพูดถึงทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ตามความคิดความเห็นของตน

แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประทับนั่งแสดงธรรมในท่ามกลางบริษัท ๔ บางพวกก็นินทา บางพวกสรรเสริญ ก็การนินทาและสรรเสริญของพวกอันธพาลไม่เป็นประมาณ แต่ผู้ที่ถูกบัณฑิตผู้มีปัญญาติเตียน จึงชื่อว่าเป็นอันติเตียน ผู้อันบัณฑิตสรรเสริญแล้ว ชื่อว่าเป็นอันสรรเสริญ ดังนี้แล้ว ได้ทรงภาสิตพระคาถาในคาถาธรรมบท โภจวรรคที่ ๑๗ ข้อ ๒๗ ดังนี้ว่า

บุคคลพึงละความโกรธเสีย

ตรัสไว้เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี และเป็นประโยชน์จนถึงพุทธบริษัทในสมัยนี้ ที่จะน้อมประพฤติปฏิบัติตาม

พึงละมานะเสีย พึงกำลวงสังโยชน์เสียทั้งหมด ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกตามบุคคลนั้นผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล บุคคลใดแลพึงห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วไว้ได้ ดุจบุคคลห้ามรถที่กำลังแล่นไปได้ ฉะนั้น เรากล่าวบุคคลนั้นว่า เป็นสารถี บุคคลนอกนี้เป็นคนถือเชือก

พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนมักกล่าวเหลวและเหลวด้วยความสัตย์ พึงกล่าวคำสัตย์ ไม่พึงโกรธ แม้เมื่อมีของน้อยถูกขอลงแล้วก็พึงให้ บุคคลพึงไปในสำนักของเทวดาทั้งหลายเพราะเหตุ ๓ ประการนี้ มุนีเหล่าใดผู้ไม่เบียดเบียน สรรวมแล้วด้วยกายเป็นนิธย มุนีเหล่านั้นย่อมไปสู่สถานที่ไม่จุติ ที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก อาสวะทั้งหลายของผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ ศึกษาเนื่อง ๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้น้อมไปแล้วสู่นิพพาน ย่อมถึงความไม่มี

ดูกร อตุลละ การนินทาหรือการสรรเสริญนี้มีมาแต่โบราณ มิใช่มีเพียงวันนี้ คนย่อมนินทาแม้ผู้หนึ่ง แม้ผู้พุดมาก แม้ผู้พุดพอประมาณ ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก บุรุษผู้ถูกนินทาโดยส่วนเดียว หรือถูกสรรเสริญโดยส่วนเดียว ไม่ได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีในบัดนี้ ถ้าว่าผู้รู้ใคร่ครวญแล้วทุกวัน ย่อมสรรเสริญบุคคลใดผู้มีความประพฤติไม่ขาด เป็นนักปราชญ์ ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ใครย่อมควรเพื่อจะ นินทาบุคคลนั้น ผู้เหมือนดังแท่งแท่งทองชมพูนุท

นี่คือการกล่าวถึงที่อตุลละติเตียนท่านพระเวรตะ ท่านพระสารีบุตร และท่าน พระอานนท์ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ฟัง อตุลละก็พิจารณาถึงความไม่ควรของตน ที่เกิดอกุศลในท่านเหล่านั้น

แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น แม้พรหมก็สรรเสริญ บุคคลนั้น

ภิกษุพึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงเป็นผู้สำรวมด้วยกาย ละกายทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยกาย พึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงเป็นผู้สำรวมด้วยวาจา ละวจีทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยวาจา พึงรักษาความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สำรวมด้วยใจ ละมโนทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตด้วยใจ

นักปราชญ์ทั้งหลายสำรวมแล้วด้วยกาย สำรวมแล้วด้วยวาจา สำรวมแล้ว ด้วยใจ ท่านเหล่านั้นแล สำรวมเรียบร้อยแล้ว

จบ โกธวรรคที่ ๑๗

ท่านที่สำรวมกาย แต่ว่าจายังไม่ได้สำรวม ก็ยังไม่พอ ท่านที่สำรวมกายแล้ว สำรวมวาจาแล้ว ก็ยังไม่พอ ยังต้องสำรวมใจอีก ซึ่งคนอื่นไม่สามารถล่วงรู้ถึงใจ ของท่านได้ นอกจากตัวท่านเอง เพราะฉะนั้น เวลาที่อกุศลจิตเกิด ควรที่จะสำรวมใจ ละมโนทุจริต และพึงประพฤติสุจริตด้วยใจ คือ แทนที่จะคิดถึงสิ่งอื่น บุคคลอื่น ที่จะทำให้เกิดความขุ่นเคืองใจ ไม่พอใจ ก็เตือนให้ระลึกถึงกิเลสของตนเอง

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ในกาลจบเทศนา อุบาสกเหล่านั้นดำรงอยู่แล้วในโสดาปัตติผล ดังนี้แล

ท่านผู้ฟังอยากอีก ไซ้ใหม่ ฟังแล้ว จบแล้ว ก็อยากเป็นอย่างอุบาสกเหล่านั้น เมื่อไรจะถึงเร็ว ๆ แต่ยังเป็นไปไม่ได้ ถ้าปราศจากเหตุที่สมควรแก่ผล แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ แม้ในขณะที่กำลังฟังพระธรรมเทศนา สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของการอบรมปัญญาไม่ใช่เรื่องอื่น นอกจากระลึกเพื่อที่จะรู้ชัดจริง ๆ ว่า ไม่ใช่เรา เพราะเป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมเท่านั้น ทุกภพ ทุกชาติ ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงอะไรทั้งสิ้น มีปัจจัยเกิดขึ้นเป็นไปแล้วสติระลึก

ข้อที่น่าสังเกต และควรระลึกได้อย่างยิ่งในขณะทีโกรธ คือ ขณะใดที่โกรธ ขณะนั้นคิดถึงแต่ความไม่ดีของคนอื่น ลืมระลึกถึงกิเลสของตนเอง ขณะที่โกรธใครให้ทราบว่า ขณะนั้นลืมระลึกถึงกิเลสของตนเอง แต่ถ้าขณะที่สติเกิดระลึกได้ ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิต และไม่โกรธ สามารถเกิดเมตตาเพิ่มขึ้นได้

ชีวิตของแต่ละคน แต่ละท่าน ในภพหนึ่งชาติหนึ่งก็ต่างกันไป

ถ. พระพุทธองค์ตรัสเรื่องโลกธรรม ๘ อตุลอุบาสกก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน แสดงว่าอตุลอุบาสกและบริวาร ๕๐๐ ต้องฟังธรรมอย่างอื่นมาแล้วมาก ไซ้ใหม่

ส. ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา อบรมเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ไม่ใช่ฟังเรื่องโลกธรรม ๘ เรื่องสรรเสริญนินทาอย่างเดียว

ส. การเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ เป็นสิ่งที่ผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนาเข้าใจ และประพฤติกปฏิบัติกันเป็นประจำ เพราะฉะนั้น อาศัยพระธรรมเทศนาแต่ละสูตร เพื่อเกื้อกูลให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น

ถ. ที่ท่านพระสารีบุตรเทศนาอภิธรรมกถาตั้งมากมาย ไม่ได้เกื้อกูลท่านเลย

ส. สะสมมาที่จะรู้สึกรู้ว่า ละเอียดยิ่งนัก และท่านที่ต้องการฟังอย่างละเอียดเรื่องของอภิธรรม และดูว่าท่านจะเหมือนอตุลหรือไม่ ก็อ่านธรรมสังคณีปกรณ์ พระไตรปิฎกคัมภีร์แรก จะได้ทราบว่า ท่านรู้สึกอย่างอตุลหรือเปล่า

ถ. ท่านชอบง่าย ๆ

สุ. และคนอื่นล่ะ แต่ง่ายหรือยากไม่สำคัญ ขอให้ธรรมนั้นเกื้อกูลให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จะฟังมากหรือฟังน้อยไม่สำคัญ ให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แม้เพียงคำสั้น ๆ คาถา ๔ บาท ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพียงเท่านี้ ถ้าเข้าใจจริง ๆ จะทำให้สติระลึกจนกว่าจะรู้ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก ขณะนี้เอง

ถ. ธรรมที่ท่านอดุลอุบาทสกัพพัง โลกธรรม ๘ ที่ท่านฟังแล้วท่านเข้าใจตามความเป็นจริงนั้น เพราะท่านเข้าใจสภาวะ ก็คงตรงกับที่ท่านพระสารีบุตรแสดง อภิธรรมให้ฟัง เพราะว่าอภิธรรมพูดถึงเรื่องสภาวะของธรรมต่าง ๆ แจกแจงไปเป็นรายละเอียด ถ้าหากท่านไม่เข้าใจอย่างนั้น คงจะไม่ได้บรรลุพระโสดาบัน

สุ. แต่ในขณะนั้นท่านไม่อยากจะฟังมาก ๆ กาลนั้น สมัยนั้น แต่ท่านต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมโดยพระธรรมที่ทรงแสดง เช่น เรื่องของโลกธรรม เพราะอะไรทุกคนจึงได้ชวนขวายเป็นการโลกธรรมฝ่ายดี ถ้าไม่ใช่เพื่อตัวเอง เพราะว่ามีความยึดมั่นในความเป็นตัวตนอย่างมาก เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่า ลาภก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี สุขก็ดี เป็นเรา จึงชวนขวายเป็นเรา จึงชวนขวายเป็นเรา

แต่ถ้ารู้ว่าไม่ใช่เรา ก็เห็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือว่าเลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา ทுகข์ เป็นของธรรมดา และถ้าสามารถจะรู้จนกระทั่งว่า เป็นเพียงชั่วขณะจิตเดียว ตัวตนอยู่ที่ไหน ไม่มีเลย หลงยึดถือสิ่งที่เกิดดับว่าเป็นเรา ว่าเป็นตัวตน ต่อเมื่อใดปัญญาเจริญขึ้น คลายความยึดถือสภาพธรรมที่เกิดดับ และรู้ว่า ไม่ว่าจะ

เป็นธรรมฝ่ายใด ก็เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดขึ้นและดับไป เมื่อเกิดแล้วดับแล้ว เราอยู่ที่ไหน เราเมื่อก็อยู่ที่ไหน เราชั่วขณะเดียวที่ได้ยินเมื่อก็อยู่ที่ไหน ก็ไม่มี เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถคลายความเป็นตัวตนได้ จะเข้าใจว่า แม้ธรรมที่เป็นโลกธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็เกื้อกูลในการที่จะคลายความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

๑๖๑๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐

สำหรับท่านอื่นที่มีอัธยาศัยต่างกับอดุลยอุบาท คือ สะสมขันติ ความอดทน ความไม่โกรธ ซึ่งถ้าได้สะสมมาก ๆ จะอดทนได้ต่อสถานการณ์ทุกอย่าง แต่ต้องเป็นผู้ที่เคยสะสมมามาก

ข้อความใน **อรรถกถา มังคลสูตร** มีว่า

ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การเห็นสมณะ ๑ การสนทนาธรรม ๑ กรรม ๔ อย่าง มีความอดทนเป็นต้นนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

ความอดทน คือ ความไม่โกรธ ความไม่โลภ ความไม่เดือดร้อน ต้องอดทน ทั้งที่จะไม่เกิดโลภะและที่จะไม่เกิดโทสะ

คาถาว่าด้วยความอดทนมีว่า

ภิกษุผู้ประกอบด้วยความอดทนคือความอดกลั้นใจ ย่อมเป็นผู้ไม่มีอาการ ผิดแปลก เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และเป็นประหนึ่งว่าไม่เห็นบุคคลผู้ด่าอยู่ ด้วยอักษโกสวัตถุ ๑๐ หรือผู้เบียดเบียนอยู่ด้วยการฆ่าและการจองจำเป็นต้น ดุจขันติวาทีดาบสฉะนั้น หรือย่อมทำไว้ในใจโดยความเป็นผู้เจริญ เพราะความไม่มีความผิดยิ่งไปกว่านั้น ดุจท่านพระปุลณเถระฉะนั้น

ความอดทน คือ ความอดกลั้นนั้น ชื่อว่าขันติ

เคยเป็นอย่างนี้ไหม ไม่มีอาการผิดแปลก เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และเป็นประหนึ่งว่าไม่เห็นบุคคลผู้ด่าอยู่ หรือว่าผู้เบียดเบียนอยู่ด้วยการฆ่าและการจองจำเป็นต้น นี่คือลักษณะของอโศกเจตสิก

เรื่องขันติว่าที่ดาบสมีว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์ชื่อกุนทะ ในกรุงพาราณสี บวชเป็นดาบสอยู่ในหิมวันต์ประเทศเป็นเวลานาน เพื่อจะเสพของเค็มและของเปรี้ยวจึงไปสู่กรุงพาราณสี อันเสนาบดีบำรุง พักอยู่ในพระราชอุทยาน

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาทรงพระนามว่า กลาปฺ เสวยน้ำจันทน์มีนเมา เสียวพระสติ มีพวกนักพ้อนห้อมล้อม เสด็จไปสู่พระราชอุทยาน ได้ทรงนิทราทอดพระเคียวลงบนตักของหญิงซึ่งเป็นที่รักและพอพระหฤทัยคนหนึ่ง

ครั้งนั้น หญิงพวกอื่นต่างพากันทอดทิ้งพระราชาเสียว เทียวไปในพระราชอุทยาน เห็นพระโพธิสัตว์นั่งอยู่ที่โคนไม้รังซึ่งมีดอกบานสะพรั่ง จึงไหว้ท่าน แล้วนั่งฟังธรรมอยู่

พระราชาทรงตื่นบรรทมขึ้น เมื่อไม่ทอดพระเนตรเห็นหญิงเหล่านั้นจึงกริ้ว ทรงถือพระขรรค์เสด็จไป ที่นั้นหญิงที่ทรงโปรดปรานมากคนหนึ่งได้คว้าเอาพระขรรค์จากพระหัตถ์ของพระองค์ไปเสียว

พระราชาตรัสถามว่า

สมณะ ท่านมีปกติกล่าวอะไร

ขันติว่าที่ดาบสตอบว่า

มีปกติกล่าวขันติ มหาบพิตร

พระราชาตรัสว่า

ชื่อว่าขันตินั้น คืออะไร

ขันติว่าที่ดาบสกล่าววว่า

คือ ความไม่โกรธในเมื่อคนอื่นด่าอยู่ ประหารอยู่ และดูหมิ่นอยู่

พระราชาตรัสว่า

บัดนี้ เราจะเห็นความที่ขันติของท่านมีอยู่

พระองค์รับสั่งให้เรียกคนฆ่าโจรมา แล้วตรัสว่า

เจ้าจงฆ่าดาบสชั่วคนนี้ให้ล้มลงบนแผ่นดิน ให้การประหารสัก ๒,๐๐๐ ครั้ง ในทั้ง ๔ ข้าง คือ ข้างหน้า ข้างหลัง และในข้างทั้งสอง

เขาได้ทำตามรับสั่งแล้ว พระราชาตรัสถามอีกว่า

ท่านมีปฏิกิกล่าวอะไร

ขันติวาทีดาบสทูลว่า

มีปฏิกิกล่าวขันติ มหาบพิตร ก็พระองค์สำคัญว่า ขันติมีในระหว่างหนังของ
อาตมาภาพหรือ ขันตินี้ไม่ได้มีในระหว่างหนังนี้ แต่ขันตินี้ตั้งอยู่ภายในหทัยอันลึกของ
อาตมาภาพ

พระราชาตรัสว่า

เจ้าจงตัดมือและเท้าของดาบสนี้

ซึ่งเขาก็ได้ทำตามรับสั่งแล้ว พระราชาจึงตรัสถามแม้อีก ขันติวาทีดาบสก็ได้
กล่าวว่า

มีปฏิกิกล่าวขันติ มหาบพิตร ก็พระองค์ทรงสำคัญว่า ขันติมีอยู่ที่ปลายมือ
ปลายเท้าของอาตมาภาพหรือ ขันตินี้ไม่มีที่ปลายมือปลายเท้านี้

พระราชารับสั่งให้ตัดหูและจมูกของดาบส ซึ่งเขาก็ได้ทำตามรับสั่ง แล้ว
พระราชาก็ได้ตรัสถามอย่างนั้นอีก และขันติวาทีดาบสได้ทูลโดยนัยดังกล่าวแล้ว
พระราชากริ้วมาก เอาพระปราชนิ คือ สันพระบาท กระที่บลงตรงกลางอกของ
พระโพธิสัตว์ แล้วเสด็จหลีกไป ถูกแผ่นดินสูบที่ประตูพระราชอุทยานนั่นเอง เกิดใน
อเวจีแล้ว

ก็เมื่อพระราชนั้นพอเสด็จหลีกไปแล้ว เสนาบดีเช็ดโลหิตของพระโพธิสัตว์
พยุ่งให้นั่งลงแล้ว เรียนอย่างนี้ว่า

ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านมีประสงค์จะโกรธ ก็พึงโกรธต่อพระราชาผู้ทำความผิด
ในท่านเท่านั้น อย่าโกรธต่อผู้อื่นเลย

ขันติวาทีดาบสได้ฟังคำนั้นจึงกล่าวคาถานี้ใน **ขันติวาทีชาดก** ใน
หุติยวรรค จตุกนิบาต มีข้อความว่า

พระราชาพระองค์ใดรับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูกของเราแล้ว
ขอพระราชาพระองค์นั้น จงทรงดำรงพระชนม์ชีพตลอดกาลนานเถิด เพราะคนเช่นเรา
หาโกรธไม่

ต่างกันแล้ว ใช่ไหม การสะสมความไม่โกรธซึ่งเป็นขันติ สามารถที่จะไม่โกรธได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งคงจะเป็นอีกนานแสนนานของแต่ละชีวิตของแต่ละท่าน แต่ถ้าเริ่ม เริ่มเดี๋ยวนี้ที่จะรู้สึกได้ว่า เวลาที่ความโกรธเกิดขึ้น ไม่ใช่เพราะคนอื่น แต่เป็นเพราะกิเลสของท่านเองเท่านั้น และที่จะดับกิเลสได้หมดเป็นสมุจเฉท ก็ต้องอบรมเจริญสติปัฏฐาน

ถ. ขันติว่าที่ดาบส ถูกพระราชาสั่งให้กระทำการอย่างนั้นแล้ว ท่านก็ไม่โกรธ แต่ถึงอย่างนั้นท่านก็ยังละกิเลสไม่ได้ กิเลสของท่านยังมี โทสะของท่านก็มีอยู่

สุ. จนกว่าปัญญาจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ถ. แต่ทำไมถึงได้ทนได้

สุ. ก็สะสมไปเรื่อย ๆ วันนี้หัดทนนิดหน่อย วันต่อ ๆ ไปก็จะทนเพิ่มขึ้นอีกได้ เพราะรู้ว่าคนที่กล่าวคำต่าง ๆ กำลังโกรธ หรือกำลังเข้าใจผิด หรือกำลังเหลวไหล กำลังพูดสิ่งที่ไม่มีความจริง ทำไมใจของท่านถึงจะเดือดร้อนกับคำที่ไม่มีความจริง เรื่องที่ไม่มีความจริงเหล่านั้น ควรที่จะเมตตาในผู้ที่ถูกครอบงำด้วยอวิชชาและอกุศลธรรม ซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน แต่เป็นเหตุที่จะให้ได้รับอกุศลวิบากสำหรับบุคคลนั้น ฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่น่าสงสาร มากกว่าที่จะน่าโกรธ

ถ. แสดงว่าท่านคงจะเข้าใจสภาวะธรรมอยู่แล้ว

สุ. แน่แน่นอน ต้องเป็นผู้ที่เจริญโสมณธรรม และเห็นโทษของอกุศลธรรม

ถ. ขันติกับอโทสะ ไม่ใช่ตัวเดียวกันหรือ

สุ. อโทสะ ความไม่โกรธ เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังไม่โกรธเป็นขันติ หรือเปล่า

ถ. เนื่องจากท่านยังไม่ใช้พระอรหันต์ ท่านย่อมมีโทสะ แต่ทำไมท่านไม่มีโทสะ

สุ. เวลาที่เป็นพระโพธิสัตว์ และแต่ละชาติก็บำเพ็ญพระบารมีต่าง ๆ จนกว่าปัญญาจะถึงความสมบูรณ์ที่จะดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น ในบางกาล บางโอกาส บางเดือน บางวัน ท่านผู้ฟังเป็นคนดีใหม่ ตั้งใจทำดี ทำได้พอสมควร

ก็หลายวันอยู่ หรืออาจจะเต็มวัน แต่อาจจะไม่ตลอดเดือน อาจจะไม่ตลอดปี และขยายออกไปให้เป็นช่วงชีวิตในชาติหนึ่ง ๆ ในชาติหนึ่งอาจจะได้บำเพ็ญกุศลกรรม โสภณธรรมเอาไว้พอสมควร แต่ชาติต่อไปเมื่อมีเหตุมีปัจจัยที่จะให้ความโกรธเกิดขึ้น ความโกรธก็เกิดได้ เพราะว่ายังไม่ดับเป็นสมุจเฉท

อย่างบางท่านตั้งใจว่าจะถวายนาน ขณะที่กระทำก็กระทำด้วยความผ่องใสจริง ๆ ชั่วขณะ แต่อีกหลายวันต่อมา คนอื่นมาขออะไร ก็อาจจะไม่ให้ก็ได้ ไซ้ใหม่ ไม่ใช่จะต้องเป็นอย่างนั้นเสมอไป ตลอดไป สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท

กุศลกรรมหรือกุศลธรรมทั้งหลาย เกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยเฉพาะกาลหนึ่ง ๆ เท่านั้น และดับไป ถ้าพิจารณาว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนที่ยั่งยืนเลย ทุกคนมีทั้งกุศลและอกุศล ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์บุคคล ก็มีความเป็นปุถุชนหนาด้วย กิเลสเหมือนกัน เพราะว่ายังไม่ดับกิเลสใด ๆ เป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ควรที่จะเข้าใจ เห็นใจ และอภัยให้คนที่ขณะนั้นมีปัจจัยให้อกุศลจิตเกิด และตัวเองก็ไม่เดือดร้อน เพราะว่าอภัยให้ได้ แต่ให้ทราบว่าเป็นกาล ๆ เฉพาะกาล ๆ ไม่ใช่ตลอดไป วันหนึ่งใจดีมาก วันหลังโกรธมาก ให้ท่านมากอาทิตยหนึ่ง อีกอาทิตยหนึ่ง อาจจะโกรธมากก็ได้ หรืออาจจะไม่ให้อะไรเลยก็ได้

มีท่านผู้ฟังเขียนความเห็นมา ๓ ข้อ และคำถาม ๔ ข้อ

ข้อ ๑. สัญญากับนึกคิดนั้นต่างกัน คือ ตามที่ปรากฏ สัญญาเกิดขึ้นได้ ทุกขณะเมื่อรับอารมณ์ แม้มิได้ตั้งใจสัญญาก็เกิดขึ้นได้ ส่วนนึกคิดนั้นเกิดทางมโนทวารหลังจากที่รับอารมณ์แล้ว และขณะที่นึกคิด ก็รับอารมณ์ของนึกคิดทางมโนทวารพร้อมกันไปด้วย (เฉพาะทวารนี้อารมณ์เกิดขึ้นพร้อมกัน เรียกว่า รับบัญญัติอารมณ์) แต่นึกคิดต้องอาศัยสัญญาที่เกิดมาประกอบ (สัญญาที่เกิดขึ้นทั้งในช่วงที่เป็นภวังค์ และในช่วงที่นึกคิด)

ส. มากไปไหม หรือน้อยไป หรือว่าพอดีแล้ว แต่ละเรื่อง ๆ ก็เป็นเรื่องที่แล้วแต่ฉันที่จะเห็นด้วย หรือสนใจในสิ่งที่ท่านผู้อ่านสนใจหรือเปล่า อย่างเรื่องนี้เป็นเรื่องของสัญญาเจตสิก กับจิตที่คิดนึกทางมโนทวาร

การศึกษาธรรม ถ้าเว้นพยัญชนะหรือข้อความที่สับสน และพยายามเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และศึกษาประกอบเพื่อให้เข้าใจละเอียดขึ้น ถูกต้องขึ้น ก็เป็นประโยชน์ อย่างสัญญาเป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง ขณะที่เกิดกับวิบากจิต สัญญานั้นก็เป็นวิบาก ขณะที่เกิดกับกิริยาจิต สัญญานั้นก็เป็นกิริยา ขณะที่เกิดกับกุศลจิต สัญญานั้นก็เป็นกุศล ขณะที่เกิดกับอกุศลจิต สัญญานั้นก็เป็นอกุศล ขณะที่เกิดขึ้นกับวิถิจิตทางตาก็เป็นสัญญาทางตา คือ จำสิ่งที่ปรากฏทางตา ขณะที่เกิดกับวิถิจิตที่เกิดขึ้นทางหู รู้อารมณ์ทางหู ขณะนั้นก็เป็นสัญญา คือ การจำสิ่งที่ปรากฏทางหู

ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยเดียวกัน

อย่างนี้พอที่จะเข้าใจได้ง่าย ๆ ใหม เรื่องของสัญญาที่เกิดกับจิตทุกดวง ทุกประเภท แต่ในขณะที่เป็นปัญจทวารวิถิ คือ กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาที่ยังไม่ดับ กำลังได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหูที่ยังไม่ดับ เสียงยังไม่ดับ อารมณ์ยังไม่ดับ ขณะที่กำลังได้กลิ่นทางจมูกซึ่งกลิ่นที่ปรากฏยังไม่ดับ ขณะที่กำลังลิ้มรสที่ปรากฏทางลิ้น คือ รสนั้นยังไม่ดับ ขณะที่รู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัส คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวทางกายที่ยังไม่ดับ ขณะนั้นไม่ใช้การคิดนึก

เท่านี้ก็พอแล้ว ไม่ต้องคิดมากมายให้สับสน คือ ต้องเข้าใจลักษณะของสัญญาเจตสิก และสภาพของจิตทางมโนทวารซึ่งคิดนึก

ไม่ทราบหายสงสัยหรือยัง

ข้อ ๒. ตามที่ทราบกันทั่วไป มโนทวารนั้นกระทำความกรรมด้วย เพราะถือเอาเจตนาเจตสิกที่ปรากฏทางมโนทวารเป็นเจตนากระทำความกรรม แต่ตามหลักนี้นำไปใช้ในชีวิตรประจำวันของผมไม่ได้ จะทำให้สับสน ในชีวิตรประจำวัน ผมถือเอาทวารทั้ง ๖ ทำหน้าที่รับอารมณ์เป็นปรมาตม (อัตโนมติ ไม่ได้กระทำความกรรม) รับอารมณ์ทั้ง ๔ คือ กามอารมณ์ มหัคคตอารมณ์ บัญญัติอารมณ์ และโลกุตตรอารมณ์ ส่วนกรรมนั้นกระทำให้ขึ้นได้ ๓ ทาง คือ มโนกรรม วจีกรรม และกายกรรม การกระทำความกรรมเป็นการสนองตอบต่อการรับอารมณ์ (การนั่งปล่อยให้จิตเป็นภวังค์เฉย ๆ ไม่เรียกว่า

กระทำกรรม แต่เรียกว่าใช้กรรม) เมื่อรับอารมณ์มา อาจตัดสินใจทำตามที่เคยทำมาในอดีต หรือจะนึกคิดให้เกิดปัญญาแล้วทำตามแนวใหม่ในทันทีก็ได้ (ทำตามแนวใหม่นี้เรียกว่า เป็นไปตามกรรมที่นึกคิด)

ส. ที่ท่านกล่าวว่า ในชีวิตประจำวัน ผมถือเอาทวารทั้ง ๖ ทำหน้าที่รับอารมณ์เป็นปรมาต (อัตโนมติ ไม่ได้กระทำกรรม) รับอารมณ์ทั้ง ๔ คือ กามอารมณ์ มหัคคตอารมณ์ บัญญัติอารมณ์ และโลกุตตรอารมณ์

นี่ไม่ใช่ชีวิตประจำวัน ใช่ไหม หรือว่าเป็นชีวิตประจำวันที่มีอารมณ์ทั้ง ๔ ชีวิตประจำวันจริง ๆ มีกามอารมณ์กับบัญญัติอารมณ์ แต่ไม่ถึงมหัคคตอารมณ์ และโลกุตตรอารมณ์

ถ้าได้ฟังเรื่องของกรรมในคราวก่อนที่ว่า ได้แก่เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง และเป็นชาติต่าง ๆ เช่นเดียวกับสัญญาเจตสิก และเวลาที่เกิดกับวิถีจิตทางปัญจทวาร ไม่มีการกระทำกรรมใด ๆ ทางกาย ทางวาจา แม้แต่เจตนาเจตสิกซึ่งเกิดกับขวนจิตทางปัญจทวารก็ชื่อว่ามโนกรรม แต่ไม่ใช่อกุศลกรรมบถหรืออกุศลกรรมบถ เพราะฉะนั้น ต้องพยายามเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม และพิจารณาไปเรื่อย ๆ จะไม่สับสน

ข้อ ๓. การเจริญอานาปานสติในชีวิตประจำวัน เป็นผลต่อการเจริญสติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างมาก เพราะไม่ขัดกัน สามารถทำได้พร้อมกันในอารมณ์อันเดียวกัน มีวิธีการ คือ ใช้การสังเกตลมหายใจเข้าออก ลมหายใจที่หยาบที่ละเอียด การกลั่นลมหายใจ การถอนหายใจ และอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลมหายใจด้วย แต่การเปลี่ยนแปลงของลมหายใจสังเกตได้ง่ายกว่า และเมื่อควบคุมลมหายใจได้ ก็ควบคุมอารมณ์ได้

ส. เมื่อมีการควบคุมได้ ก็ไม่ใช่อนัตตา นี่คือความต่างกัน เพราะฉะนั้นที่ท่านคิดว่า เป็นผลต่อการเจริญสติปัฏฐาน แต่ความจริง ไม่เป็นผล เพราะว่า เป็นการจงใจ เจาะจงที่จะรู้เพียงอารมณ์เดียว ไม่เป็นอนัตตาโดยที่รู้ว่า กำลังเห็นนี้ สติระลึกได้ไหม ถ้ายังไม่ได้ เมื่อไรจะรู้ว่าไม่ใช่เราที่เห็น และสิ่งที่ปรากฏไม่ใช่สัตว์

ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้นเอง และเมื่อไรจะถ่ายถอนความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลออกจากสิ่งที่ปรากฏทางตาได้ ถ้าเพียงแต่รู้ที่ล้มหายใจ

คำถามข้อที่ ๑. ความคิดเห็นอันไหนจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิด

ส. การปฏิบัติที่ผิด ควรที่จะรู้ว่า ขณะใดที่ไม่ระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนี้ทางตามีสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางหูมีสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นของจริง ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมที่ปรากฏแล้ว ผิดทั้งหมด

ข้อความในอรรถกถามีว่า

แม้การอบรมเจริญสมณะถึงฌานจิตก็ผิด เมื่อเปรียบเทียบกับมรรคมรรค ๘ ซึ่งเป็นหนทางที่จะทำให้ดับกิเลสได้ แต่ว่าฌานจิตไม่เป็นการดับกิเลส ไม่ใช่การเจริญ ปัญญาที่จะดับกิเลส

เพราะฉะนั้น หนทางใด ๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่สัมมามรรค ที่เป็นมรรคมรรค ๘ หนทางทั้งหมดเป็นมิจจามรรค

คำถามข้อที่ ๒. มีอะไรอีกบ้างที่ผมควรได้รู้เพิ่มเติม

ส. ทางตา สติเกิดบ้างหรือยัง ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ สติเกิดบ้างหรือยัง

การที่จะต้องรู้เพิ่มเติม ไม่ใช่ถามคนอื่น เพราะว่าคนอื่นไม่สามารถรู้ปัญญาของท่านผู้อื่นได้ แต่ต้องเป็นปัญญาของท่านผู้หนึ่งเอง ซึ่งเป็นผู้ตรงว่าไม่รู้อะไร และยังมี ความคิดว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนทางไหนบ้าง

ถ้าไม่เคยระลึกถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเลย และบอกว่า เห็น ไม่เป็นสัตว์ ไม่เป็นบุคคล ได้ไหม ในเมื่อเหตุไม่มีเลย จะกล่าวอ้างว่า ขณะนี้กำลังเห็น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ไม่ใช่ผู้ที่ตรงต่อตัวเอง ถ้าเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองต้องรู้หนทาง

ว่าอบรมเจริญอย่างไรจึงจะรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นตัวของท่านเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นบอกว่า มีอะไรอีกบ้างที่ท่านควรรู้เพิ่มเติม

เกือบจะเต็มแล้ว ไซ้ใหม่ ต้องการเพิ่มเติมอีกนิดหน่อย หรือว่ายังอีกมาก ต้องเป็นผู้ตรงจริง ๆ

คำถามข้อที่ ๓. เนื่องจากดวงตามีเลนส์แก้วตา จึงมองระยะใกล้ไกลได้ แต่มองได้ไม่พร้อมกัน จึงทำให้เห็นรูปภาพกับรูปร่างต่างกัน ถูกหรือไม่

ส. นี่เป็นเรื่องคิด เรื่องรูปภาพ เรื่องรูปร่าง เรื่องรูปภาพไม่มีความลึก แต่รูปร่างมีความลึก แทนที่จะศึกษาลักษณะของเห็นในขณะที่กำลังเห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน และสิ่งที่ปรากฏ ไม่จำเป็นต้องนึกถึงรูปภาพหรือรูปร่าง ลึกหรือไม่ลึก แต่ให้รู้ว่า เพราะอะไรพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ในเมื่อใคร ๆ ก็เห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ใครผิด ใครถูก พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่วัตถุใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทแล้วยังไม่ดับเท่านั้นเอง

นี่เป็นความเห็นถูก เป็นการตรัสรู้ชอบ เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญา ต้องอบรมจนกว่าจะรู้ชอบอย่างนี้ และรู้ว่าหลังจากที่เห็นแล้ว ที่คิดไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น

